

Oslo, juni 1997

Betalings- formidling

Rapport 1996

1.	Innledning	3
1.1	Endringer i forhold til tidligere års rapporter	3
1.2	Oppsummering	3
2.	Viktige hendelser i betalingsformidlingen innenlands	5
2.1	Risikoreduserende tiltak i betalingsformidlingen	5
2.1.1	Arbeidet med nye rammevilkår for betalingsoppgjør mellom bankene	5
2.1.2	Tekniske løsninger - informasjons- og transaksjonsgrensesnitt	6
2.2	Bankenes avregnings- og informasjonssystem (NICS)	6
2.3	Risikoreduserende tiltak i verdipapiroppgjøret	7
2.4	Utviklingen innen EDI - EDIFACT	7
2.5	Banklovkommisjonens arbeid	8
2.6	Felles giroblankett	9
2.7	Internett og betalingsformidling	9
2.8	E-penger	10
2.7	Beredskap for betalingsoppgjør	10
3.	Internasjonal utvikling	11
3.1	EU-kommisjonens arbeid	11
3.2	Arbeidet i European Monetary Institute (EMI) - herunder TARGET	12
3.3	Arbeid i BIS	13
3.4	Systemer for avregning og oppgjør av valutahandel	14
4.	Viktige utviklingstrekk i betalingsformidlingen	16
4.1	Hovedtrekkene i utviklingen	16
4.2	Giro	17
4.3	Sjekk	20
4.4	Betalingskort	20
4.5	Sedler og mynt	25
4.6	Internasjonal betalingsformidling	30
5.	Priser i betalingsformidlingen	33
5.1	Innenlandsk betalingsformidling	33
5.2	Overførsler til utlandet	39
6.	Norges Banks oppgaver i betalingsformidlingen	40
6.1	Ansvar og oppgaver i betalingsformidlingen	40
6.2	Kontaktorganer	41

Vedlegg:

1. Kopi av Norges Banks høringsuttalelse av 19.2.97 til Finansdepartementet vedrørende Banklovkommisjonens utredning nr 3 - NOU 1996:24 om betalingssystemer mv.
2. Kopi av brev av 20.3.97 fra Norges Bank til Finansdepartementet vedrørende etableringen av oppgjørssystemet TARGET og mulige konsekvenser for norsk finansnæring.
3. Kopi av Norges Banks høringsuttalelse av 13.6.96 til Finansdepartementet vedrørende rapport om avregning av derivatkontrakter.
4. Kopi av brev av 6.1.97 fra Norges Banks til Finansdepartementet vedrørende nye regler om avregning (netting) i forbindelse med enkelte finansielle instrumenter.
5. Kopi av brev av 19.3.97 fra Norges Bank til Finansdepartementet vedrørende nye regler om avregning (netting) i forbindelse med enkelte finansielle instrumenter - utdyping av høringsuttalelse og kommentarer.
6. Kopi av brev av 21.4.97 fra Norges Bank til Finansdepartementet vedrørende Ot prp nr 29 (1996-97) om motregning av enkelte finansielle instrumenter.
7. Kopi av brev av 21.5.97 fra Norges Bank til Finansdepartementet vedrørende revisjon av verdipapirsentralloven.
8. Kopi av brev av 11.11.96 fra Forbrukerrådet til Norges Bank om prising av bankenes betalingstjenester.
9. Kopi av brev av 12.2.97 fra Norges Bank til Forbrukerrådet om prising av bankenes betalingstjenester.

Årsrapport betalingsformidling 1996

1. Innledning

Norges Bank har siden annen halvdel av 1980-tallet utgitt statistikk for utviklingstrekkene og prisene i betalingsformidlingen. Denne rapporten presenterer hovedtrekkene i utviklingen i betalingsformidlingen og redegjør for de viktigste hendelsene på dette området i Norge i 1996. Rapporten beskriver også internasjonalt arbeid i tilknytning til betalingsformidlingen i 1996.

1.1 Endringer i forhold til tidligere års rapporter

I forhold til rapporten de tre siste årene har vi i år valgt å presentere 'Viktige hendelser i betalingsformidlingen' og 'Internasjonal utvikling' i begynnelsen av rapporten. Kapitlet om 'Norges Banks oppgaver i betalingsformidlingen' er flyttet til siste del av rapporten.

I forbindelse med at Postbanken har samordnet sine betalingstjenester med de øvrige bankene, er Postbanken i 1996 regnet som forretningsbank i statistikken. Dette er nærmere omtalt i kapittel 4.

1.2 Oppsummering

Tiltak for å redusere risikoen i systemene for oppgjør av betalinger står høyt på dagsorden i sentralbankene både i Norge og i utlandet. Dette gjelder både de rene bankoppgjørene og oppgjørsordningene knyttet til verdipapirhandelen.

Norges Bank har gjennom flere år arbeidet med et nytt system for bankenes oppgjør i Norges Bank. Innføringen av dette systemet vil starte i fjerde kvartal 1997. I det nye systemet, NBO¹, vil oppgjøret av store interbank-transaksjoner bli foretatt enkeltvis og fortløpende, mens oppgjør på basis av avregning bankene i mellom vil bli gjennomført oftere enn tidligere.

Det nye systemet innebærer at bankene trenger kontinuerlig informasjon om sine posisjoner i Norges Bank. I tillegg stiller det større krav transaksjonsveien mellom bankene og Norges Bank. Norges Bank inngikk derfor i 1996 et samarbeid med bankforeningene om å utvikle en datateknisk løsning som vil gi den enkelte bank tilgang til kontinuerlig informasjon fra NBO og automatisere transaksjonsveien mellom bankene og Norges Bank.

¹ Norges Banks Oppgjørssystem

I 1996 utarbeidet Norges Bank i samarbeid med Verdipapirsentralen en utredning der det foreslås tiltak som kan redusere risikoen i systemet for verdipapiroppgjør. Flere ser behovet for slike tiltak, og det påpekes at ytterligere utredninger bør iverksettes. Arbeidet med å sikre og effektivisere verdipapiroppjøret vil bli videreført i 1997.

Også andre sentralbanker er opptatt av å redusere risikoen i betalingsformidlingen. Etableringen av et felles betalingssystem for overføring av Euro, TARGET², vil bidra til å redusere risikoen i forbindelse med grensekryssende betalinger innen EU. Testing av systemet starter sommeren 1997. Systemet skal være i normal drift fra starten av fase tre i den økonomiske og monetære union, 1. januar 1999. Det er ikke avklart om norske banker vil få en form for tilknytning til TARGET.

Den sterke veksten i bruk av betalingskort fortsatte i 1996. Målt i antall transaksjoner økte bruken av kort med 20 prosent fra 1995 til 1996, og utgjør nå nesten halvparten av det totale antall betalingstransaksjoner eksklusive transaksjoner gjort opp med seddel og mynt.

Også telefonbaserte betalingstjenester viser kraftig vekst, men har fortsatt lite omfang i forhold til de øvrige betalingstjenestene. Bruken av brevgiro fortsatte å øke i 1996, mens bruken av sjekk ble ytterligere redusert. I 1996 utgjorde bruk av sjekk kun 2 prosent av det totale antall betalingstransaksjoner.

Gjennomsnittlig verdi av sedler og mynt i omløp økte med om lag 3 prosent i forhold til 1995. I gjennomsnitt var verdien av utestående sedler og mynt på nærmere 40 milliarder kroner i 1996.

Fra utgangen av 1994 til inngangen av 1997 har det vært en kraftig økning i prisene på girotjenester som involverer manuell behandling i bankene, mens prisene på elektroniske betalingstjenester bare har økt marginalt.

De aller fleste elektroniske betalingstjenester er billigere enn de blankettbaserte tjenestene, og prisene avspeiler at elektroniske betalingstjenester krever mindre ressurser for bankene blankettbaserte betalingstjenester. Prismessig er det nå bare giro sendt i posten som kan konkurrere med de elektroniske betalingstjenestene.

² Trans-European Automated Real-Time Gross Settlement Express Transfer

2 Viktige hendelser i betalingsformidlingen innenlands

2.1 Risikoreducerende tiltak i betalingsformidlingen

Det viktigste som skjedde innenfor dette området i 1996 var Norges Banks forberedelser til å etablere et sanntids brutto oppgjørssystem, NBO. Det gjenstår fortsatt en del arbeid før systemet kan settes i drift. Innføringsperioden er planlagt påbegynt i fjerde kvartal 1997, og er tenkt gjennomført i løpet av første halvår 1998. Situasjonen slik den er omtalt i dette avsnittet er ajour i mai 1997.

2.1.1 Arbeid med nye rammevilkårene for betalingsoppgjør mellom bankene

Norges Bank tar sikte på å innføre et sanntids brutto oppgjørssystem, NBO, i fjerde kvartal 1997. I et slikt system blir bankenes transaksjoner tatt til oppgjør med endelig virkning i Norges Bank løpende gjennom dagen. I dag skjer oppgjørene ved dagens slutt. Formålet med det nye oppgjørssystemet er å redusere risikoen og øke effektiviteten i betalingsoppgjørene i Norge, og systemer som NBO går internasjonalt under betegnelsen RTGS-systemer (Real-Time Gross Settlement system).

Rammevilkårene for det nye oppgjørssystemet inneholder regler for hvordan betalingsoppgjøret skal skje. Transaksjonene er i det nye systemet delt inn som følger:

- Små transaksjoner, som avregnes mot hverandre i BBS³-masseavregningen. Nettoposisjonene gjøres opp i Norges Bank to ganger daglig.
- Mellomstore transaksjoner, som avregnes i SWIFT⁴-avregningen. Nettoposisjonene gjøres opp i Norges Bank, anslagsvis hver halve time.
- Store transaksjoner som gjøres opp enkeltvis (på bruttobasis) i Norges Bank. Norges Bank har lagt til grunn at transaksjoner over 25 mill. kr. skal gjøres opp enkeltvis.
- Netto avregning fra VPS og NOS.

For å sikre gjennomføringene av BBS-masseoppgjøret, VPS-oppgjøret og NOS-oppgjørene skal bankene båndlegge likviditet fra dagens start for sine forventede posisjoner i disse oppgjørene.

Overgangen til bruk av det nye oppgjørssystemet vil innebære at bankene må styre sin likviditet kontinuerlig gjennom dagen. For å lette bankenes tilgang til intradag likviditet vil Norges Bank tilby bankene D-lån gjennom dagen mot sikkerhet. For enkelte prioriterte oppgjør vil imidlertid Norges Bank om nødvendig også yte usikrede lån gjennom dagen, såkalte E-lån. Prioriterte oppgjør vil være Norges Banks transaksjoner med bankene som ledd i rente- og valutakursstyringen, BBS-masseoppgjøret, VPS⁵-oppgjøret og NOS-oppgjørene.

³ Bankenes Betalingssentral

⁴ Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications

⁵ Verdipapirsentralen

E-lån er en sikkerhetsventil for prioriterte oppgjør og vil bli gebyrlagt og fulgt opp med sanksjoner ved gjentatte trekk. Rammevilkårene ble ifjor høst sendt på høring hos bankforeningene.

Innføringen av de nye vilkårene for oppgjøret i Norges Bank vil skje gradvis, slik at bankene får noe tid til å tilpasse seg det nye systemet. Innføringsperioden skal etter planen starte i fjerde kvartal 1997, og gjennomføres i løpet av første halvår 1998.

Norges Bank har i samarbeid med bankene/BBS utviklet et informasjonssystem, NICS⁶/NBO-Likviditetsoversikt (jf kapittel 2.1.2). Bankene vil gjennom dette systemet få kontinuerlig tilgang til informasjon om saldo i Norges Bank og annet som har betydning for den enkelte banks likviditetsstyring.

2.1.2 Tekniske løsninger - informasjons- og transaksjonsgrensesnitt

Kontinuerlig oppgjør gjør det nødvendig for bankene å styre sin posisjon i Norges Bank gjennom dagen, mot i dag bare fra døgn til døgn. Bankene trenger kontinuerlig informasjon om sine posisjoner i Norges Bank for å kunne drive slik intradag likviditetsstyring. Det nye systemet stiller også større krav til transaksjonsveien mellom bankene og Norges Bank.

I samarbeid med bankforeningene valgte Norges Bank våren 1996 å prioritere en informasjonsløsning basert på bankenes felles likviditetsinformasjonssystem i BBS, NICS-likviditetsinformasjon (jf kapittel 2.2). Det ble etablert et samarbeidsprosjekt, NICS/NBO-prosjektet, som fikk til oppgave å utvikle en datateknisk løsning som gir den enkelte bank informasjon fra NBO om saldo, trekkrettigheter, posteringer og transaksjoner i kø.

Den 16. april 1997 begynte 6 banker å teste informasjonsløsningen for NICS/NBO. Etter planen skal alle banker få tilgang til systemet senest i løpet av august/september 1997. På dette tidspunkt vil en imidlertid ikke ha på plass en automatisert transaksjonsvei mellom bankene og Norges Bank. Dette betyr at de transaksjoner som i henhold til rammevilkårene skal sendes på bruttobasis, enten må sendes via NICS for avregning og oppgjør hver halvtime, eller via SWIFT eller telefaks direkte til Norges Bank.

2.2 Bankenes avregnings- og informasjonssystem (NICS)

Bankene har utviklet et nytt felles avregnings- og likviditetsinformasjonssystem (NICS) i BBS. NICS er laget for å håndtere både små (massebetalinger) og store transaksjoner (SWIFT). Massebetalingsdelen har vært i ordinær drift siden desember 1993. SWIFT-delen ble etter en prøveperiode i 1994, satt i ordinær drift i 1995. Pr 13. juni 1997 var 9 banker knyttet til NICS. I gjennomsnitt ble det i første kvartal 1997 daglig sendt om lag 2500 SWIFT-transaksjoner gjennom dette systemet, tilsvarende en omsetning på 75 milliarder kroner.

⁶ Norwegian Interbank Clearing System

2.3 Risikoreduserende tiltak i verdipapiroppgjøret

Norges Bank er oppgjørsbank for pengeoppgjøret knyttet til verdipapirtransaksjonene som avregnes i Verdipapirsentralen (VPS). Norges Bank ønsker å bidra til redusert risiko og høy effektivitet i systemet for verdipapiroppgjør. I 1996 utarbeidet Norges Bank i samarbeid med VPS en utredning der det foreslås tiltak som kan effektivisere systemet og redusere risikoen. Rapporten ble i desember sendt på høring til bankforeningene, Norges Fondsmeglerforbund, Norges Forsikringsforbund, Næringslivets Hovedorganisasjon, Norsk Opsjonssentral, Oslo Børs, Kredittilsynet og garantistbanker i verdipapiroppgjøret.

Høringsinstansene er i utgangspunktet generelt positive til forbedringstiltakene. Flere ser imidlertid behov for ytterligere utredninger, og påpeker at det må foretas en avveining mellom kostnader og nytte av tiltakene.

Arbeidet med å sikre og effektivisere oppgjørsfunksjonen vil bli videreført i samarbeid med Verdipapirsentralen, Kredittilsynet og markedsaktørene. Som oppfølging av høringen har Norges Bank bl.a sendt brev til Finansdepartementet om behovet for en gjennomgang av Verdipapirsentralloven, jf vedlegg 7.

2.4 Utviklingen innen EDI - EDIFACT

Elektronisk datautveksling, EDI (Electronic Data Interchange), har lenge vært i bruk innen betalingsformidling; dels mellom banker og dels mot enkelte større kunder. Slik datautveksling krever avtaler om bruk av felles standarder. For transaksjonsutveksling mellom bankene innenlands brukes i dag i første rekke en norsk standard, kalt BOLS⁷. For utveksling av data mellom bank og kunde har bankene spesifikke formater knyttet til de enkelte tjenester. I forhold til utlandet brukes i første rekke standarder definert i regi av SWIFT.

Internasjonalt arbeides det med å utvikle felles standarder for meldinger, de såkalte EDIFACT-standarder. Arbeidet med standarder for finansielle meldinger foregår i regi av FN's UN/EDIFACT-komité, kalt MD4. Norsk banknæring er representert i de fleste arbeidsgrupper under MD4. Bankenes deltakelse koordineres av Bankenes Standardiseringskontor (BSK). Arbeidet med meldingsstandarder involverer imidlertid også mange andre norske aktører. Den totale norske innsatsen koordineres av Norsk EDIPRO⁸.

Etter et utredningsarbeid gjennomført i regi av Bankenes Standardiseringskontor, besluttet spare- og forretningsbankene i 1994 å erstatte den norske interbank-standard (BOLS) med en ny interbank-standard basert på EDIFACT⁹. For å forberede dette ble det høsten 1994 etablert et eget prosjekt, kalt NIBE-prosjektet¹⁰. Spesifikasjonene for bruk av standarden ble vedtatt i begynnelsen av 1997. Bankenes bruk av standarden skal innføres gradvis, med start i 1998,

⁷Bankenes on-line standard.

⁸Norwegian Centre for EDI and Trade Procedures

⁹EDIFACT-meldingen FINPAY (Financial Payment).

¹⁰Norsk interbank standard basert på EDIFACT.

men allerede i dag benyttes de nye meldingsstandardene i økende grad mellom bankene og større bedrifter i Norge. Standardene for norsk anvendelse av EDIFACT-betalingsmeldinger, er dokumentert av Bankenes Standardiseringskontor.

2.5 Banklovkommisjonens arbeid

Banklovkommisjonen ble oppnevnt ved kongelig resolusjon 6. april 1990. Kommisjonen har så langt avgitt tre delutredninger om finansavtaler og finansoppdrag, sikringsfondsordninger og om betalingssystemer. De to første er omtalt i betalingsformidlingsrapportene for 1994 og 1995.

Banklovkommisjonens utredning nr 3 - NOU 1996:24 "Om betalingssystemer mv" inneholder forslag om lovregulering av betalingssystemene. Det finnes i dag ingen særskilt lovregulering av betalingssystemene i Norge. Betalingssystemene reguleres hovedsakelig av avtaler mellom bankene hvor bankforeningene har en sentral stilling. Kommisjonen har i sitt forslag lagt vekt på områdets samfunnsmessige viktighet og hensynet til et helhetlig tilsynsarbeid. Kommisjonen peker også på at banker og finansieringsselskap er underlagt et omfattende lovverk med hensyn til utøvelse av finansieringsvirksomhet, kontrollrutiner, tilsyn mv, mens andre utøvere som tilbyr betalingstjenester ikke er underlagt tilsvarende lovgivning. Skjerpede krav til finansinstitusjonenes betalingssystemer med hjemmel i lovgivning om finansinstitusjoner, vil derfor lett kunne skape konkurransevridning i favør av uregulerte tilbydere av betalingstjenester. Hensikten med kommisjonens forslag er ikke å erstatte dagens selvregulering, men å være et supplement. Forslaget åpner også for at myndighetene skal kunne fastsette regler for norske finansinstitusjoners deltakelse i utenlandske betalingssystemer, samt for avregning, oppgjør og overføring av betalinger til og fra utlandet.

Kommisjonen har inndelt betalingssystemene i interbanksystemer og systemer for betalingstjenester. Interbanksystemer defineres som systemer basert på felles regler for avregning, oppgjør og overføring av betalinger mellom banker. Interbanksystemene skal drives slik at hensynet til finansiell stabilitet ivaretas. Loven skal bidra til å sikre allmennheten og samfunnet tilgang til effektiv og sikker betalingsoverføring innenlands og overfor utlandet. Rasjonell samordning av virksomheten er også et mål. Det foreslås at etablering og drift av interbanksystemer skal kreve tillatelse fra Kongen. Søknad skal sendes til Norges Bank, som forbereder konsesjonssaken. Norges Bank skal også føre tilsyn med interbanksystemene. Systemer for betalingstjenester omfatter betalingstjenester som initieres av kundenes bruk av betalingskort, tallkoder eller annen form for selvstending brukerlegitimasjon. Systemene skal drives slik at hensynet til sikre, effektive og rasjonelt samordnede betalingstjenester ivaretas. Videre skal hensynet til brukernes interesse i frivillighet, tilgjengelighet og oversiktighet ivaretas. Kredittilsynet skal ha ansvaret for tilsyn og konsesjonsbehandling av slike systemer.

Banklovkommisjonen foreslår at avtaler om avregning og oppgjør kan gjøres gjeldende etter sitt innhold selv om en deltaker kommer under offentlig administrasjon eller insolvensbehandling, forutsatt at betalingsoppdraget er mottatt av avregningsentral, sentral motpart eller oppgjørsbank før vedtaket om offentlig administrasjon eller insolvensbehandling treffes. Et vilkår for å få rettsvern er at partene har registrert avtalene i Norges Bank. Dersom avtaler knyttet til deltakelse i multilaterale avregnings- og oppgjørssystemer er registrert, skal det

etter lovutkastet stilles sikkerhet. Norges Bank kan fastsette krav til den sikkerheten som stilles, eventuelt gjøre unntak fra dette kravet.

I brev av 19.2.97 til Finansdepartementet (jf vedlegg 1) slutter Norges Bank seg til hovedkonklusjonene i kommisjonens utredning, men påpeker at det ikke vil være heldig med en for detaljert regulering av betalingssystemene. Norges Bank anser det som ønskelig at myndighetene får hjemmel til å supplere dagens selvregulering. Hovedansvaret for regulering og samordning må imidlertid fortsatt ligge hos aktørene, og offentlige inngrep bør begrenses til forhold hvor dette er klart ønsket ut fra hensynet til samfunnsøkonomisk effektivitet, og bør om mulig skje gjennom samarbeidsorganer.

2.6 Felles giroblankett

Forretnings- og sparebankene og Postbanken inngikk 12. september 1995 en avtale om integrering av Postbanken i øvrige bankers fellessystemer innen betalingsformidlingen. Avtalen innebærer at Postbanken deltar på linje med øvrige banker både når det gjelder de enkelte betalingstjenester og i avregningsfunksjonen i BBS.

Den 1. november 1996 ble det innført en felles giroblankett. Fellesblanketten skal i løpet av 1997 erstatte de "gamle" bank- og postgiroblankettene. Ved utgangen av mai 1997 utgjorde fellesblanketten om lag 40 prosent av den totale giromassen.

2.7 Internett og betalingsformidling

Internett ble startet i USA rundt 1970 og Norge fikk sin første tilknytning allerede i 1973. Fra midten av 80-tallet begynte Internett å få en vesentlig betydning som kommunikasjonskanal for studenter og forskere i den vestlige verden. Det var imidlertid først på 90-tallet, med utvikling av den såkalte Web-teknologien¹¹, at Internett begynte å fremstå som interessant for folk flest, og dermed også for kommersielle aktører. Siden 1993 har nettet vokst svært rask, og har nå anslagsvis 75 millioner brukere fordelt på 163 land.

En lang rekke norske banker har i perioden 1993-96 tatt i bruk Internett som medium for markedsføring. I 1996 begynte norske banker dessuten å ta Internett i bruk som kanal for formidling av tjenester som kontoinformasjon og regningsbetaling (girering). De nye produktene lanseres bl.a under betegnelsen "nettbank".

Enkelte norske banker har i løpet av det siste året også begynt å arbeide med løsninger for elektronisk handel. Generelt er det tale om løsninger som gjør det mulig for betaler og kjøper å gjennomføre bestilling, levering og betaling i én og samme transaksjon.

Blant de løsningskonsepter som har fått spesiell oppmerksomhet er SET (Secure Electronic

¹¹ WWW står for World Wide Web og er en Internett-basert katalog av lenkede dokumenter, der den enkelte fritt kan "klikke" seg fram til og dessuten føye til egne dokumenter og lenker. Det er dessuten mulig å åpne opp for mer direkte kommunikasjon, som f.eks. formidling av bestillinger og betalingsinformasjon.

Transactions), som er utviklet av kortselskapene VISA og Mastercard i samarbeid med ledende IT-selskaper som Microsoft, IBM, Netscape mfl. SET-konseptet baserer seg på bruk av kreditt- og faktureringskort, som f.eks VISA eller Mastercard, og innebærer at kjøper kan sende en bindende betalingsanvisning til selger uten å måtte gi selger adgang til å lese kjøpers kortnummer. SET-konseptet egner seg i første rekke til betalinger som involverer større beløp. I likhet med øvrig betaling med kredittkort vil selve betalingsoverføringen først bli gjennomført i ettertid. I Norge har bl.a Sparebanken Hedmark sammen med VISA-Norge og Fellesdata engasjert seg i et prosjekt som har som mål å prøve ut SET-konseptet.

Et annet løsningskonsept som trolig vil bli prøvd ut i Norge i 1997 er E-cash (Electronic cash). E-cash er et konsept for "kontant-betalinger" via Internett, og er utviklet av det nederlandske selskapet Digicash. E-cash baserer seg på at det finnes en "sentralbank" for hver valuta som kan utstede og innløse e-cash i sin valuta. Konseptet omfatter en programvare som på en sikker måte kan overføre e-cash fra bank til bruker og vice-versa, og mellom brukere. Hos den enkelte bruker lagres e-cash lokalt enten i PCen eller på et chip-kort. Se forøvrig kapittel 2.8 om E-penger.

I tillegg arbeides det med nye betalingsmåter som egner seg spesielt for småbetalinger på Internett. Det dreier seg her bl.a om Teletorg-lignende løsninger basert på avregningskonti, og om løsninger basert på generelle pengekort som danske Danmønt og begiske Proton.

2.8 E-penger

Det ble registrert en økende interesse for elektroniske penger i 1996. Det er allerede etablert flere åpne e-pengesystemer i andre land, enten som rene pengekortsystemer eller som PC-baserte systemer. I Norge er slike systemer ennå på forsøksstadiet. Bank of International Settlement (BIS) viet temaet stor oppmerksomhet i fjor og utga også en egen publikasjon om virkninger av elektroniske penger for sentralbankene, jf kapittel 3.3. Det er ventet at flere slike systemer vil bli forsøkt introdusert i Norge i løpet av 1997.

2.9 Beredskap for betalingsoppgjør

En rapport om konsekvensene for finansiell sektor av eventuelle arbeidskonflikter i banksektoren ble fremlagt i juni 1996. Prosjektet ble ledet av Norges Bank og gjennomført i samarbeid med Norges Fondsmeglerforbund, Verdipapirsentralen, Oslo Børs, Norsk Opsjonssentral, Den norske Bankforening, Sparebankforeningen i Norge og Kredittilsynet. Prosjektets arbeidsgruppe utgjør nå en permanent beredskapsgruppe. Gjennom fastlagte varslingsrutiner skal denne gruppen sikre nødvendig samordning mellom aktørene i finansiell sektor, blant annet under arbeidskonflikter.

3. Internasjonal utvikling

3.1 EU-kommisjonens arbeid

EU-kommisjonen har de siste årene arbeidet med et forslag til direktiv som regulerer betalinger over landegrensene i EU. I behandlingen i EU har det særlig vært en diskusjon om størrelsen på beløpsgrensen som avgrensner direktivets virksomhetsområde og beløpsgrensen for erstatningsplikten som hviler på betalers bank overfor betaler dersom et betalingsoppdrag ikke er utført.

Direktivet¹² ble godkjent av Europa-parlamentet 15. januar 1997, og skal implementeres av medlemslandene innen 30 måneder. Direktivet krever bl.a at kredittinstitusjoner som overfører inntil ECU 50.000 mellom medlemslandene må sørge for at overføringen blir kreditert mottakers konto innen seks virkedager, medmindre betaler og betalers bank er enige om en lengre tidsfrist. Videre skal alle kostnader forbundet med en overføring betales av betaler til sin bank, medmindre betaler har spesifisert at gebyrene skal deles med mottaker. Overføringer som ikke når mottakers bank, skal tilbakebetales i sin helhet (begrenset oppad til 12.500 ECU) til betaler av betalers bank. Direktivet krever også at alle forhold knyttet til overføringen skal spesifiseres slik at kunden er i stand til å velge de gunstigste betingelsene. Det tas sikte på å gjøre dette direktivet til en del av EØS-avtalen.

EU-kommisjonen fremmet den 4. juni 1996 forslag til et direktiv¹³ som skal regulere rettslige spørsmål knyttet til risiko ved deltakelse i betalingssystemene. Forslaget er senere blitt utvidet til å gjelde også verdipapirområdet. Europaparlamentet hadde sin første formelle behandling av forslaget den 9. april 1997. Direktivforslaget tar sikte på å redusere risikoen for et sammenbrudd i interbanksystemet som følge av insolvens hos en av deltakerene i systemet. Forslaget inneholder regler for både innenlandske og grensekryssende betalingssystemer med hensyn til at oppgjør skal være endelige og til sikkerhetsstillelse. Det sørger dermed for et lovbestemt minimumskrav for betalingssystemene i EU. Et av hovedpunktene i direktivforslaget er at avtaler om bilateral og multilateral avregning (netting) skal være bindende også ved insolvens. Direktivforslaget inneholder også regler for betalingssystemer som er basert på bruttooppgjør. EU-kommisjonen har foreslått at direktivet skal implementeres av medlemslandene senest innen utgangen av 1998.

¹² "Directive 97/5/EC of the European Parliament and of the Council of 27 January 1997 on cross-border credit transfers".

¹³ "Proposal for a European Parliament and Council Directive on settlement finality and collateral security".

3.2 Arbeidet i European Monetary Institute (EMI) - herunder TARGET¹⁴

En sentral oppgave for EMI er å forberede tredje fase i Den økonomiske og monetære union (ØMU). EMI har i denne sammenheng etablert en seksjon for betalingssystemer, som også fungerer som sekretariat for EMIs Working Group on EU Payment Systems. Arbeidsgruppens rapport om etablering av et felles betalingssystem for overføringer av Euro, TARGET, ble publisert i mai 1995, og er nærmere omtalt i fjorårets betalingsformidlingsrapport.

I august 1996 publiserte EMI sin første fremdriftsrapport for TARGET-prosjektet. Rapporten omhandler tilgangen til intradag likviditet, prispolitikk, åpningstider, tilbudet av oppgjørstjenester til andre overføringssystemer, prosjektets organisatoriske ramme, og tekniske spesifikasjoner for fellesløsninger.

Ifølge rapporten skal sentralbankene i euro-området sørge for intradag likviditet til deltakerene i de innenlandske betalingssystemer ved bruk av intradag overtrekk og intradag gjenskjøpsavtaler. TARGETs prispolitikk skal baseres på kostnadsdekningsprinsippet. Prispolitikken må i tillegg være forenelig med konkurranselovgivningen i EU. TARGET skal åpne kl 07.00 og stenge kl 18.00 sentraleuropeisk tid. Innenlandske bruttooppgjørssystemer kan åpne tidligere, men da bare for behandling av innenlandske betalinger.

Utviklingsfasen til TARGET-prosjektet startet i juli 1996, etter en vellykket gjennomføring av spesifiseringsfasen. Testfasen vil starte i midten av 1997 og være ferdig i juni 1998. Den etterfølgende simuleringsfasen skal være gjennomført i desember 1998.

Etableringen av TARGET vil forbedre oppgjørssystemet for grensekryssende betalinger innen EU. Det er ikke avklart om norske banker vil få en form for tilknytning til TARGET. Norges Bank arbeider med å vurdere konsekvensene for norsk finansnæring på dette området. I forbindelse med dette arbeidet er det gitt et innspill til Revidert Nasjonalbudsjett 1997. Kopi av brevet til Finansdepartementet er vedlagt (jf vedlegg 2).

Som en del av arbeidet med å etablere instrumenter og rutiner for en felles pengepolitikk, og for å sikre et velfungerende betalingssystem i tredje fase av ØMU, har EMI analysert verdipapiroppgjørssystemene og deres tilknytning til betalingssystemene. Hovedkonklusjonene i analysen er presentert i EMIs rapport "EU securities settlement systems - Issues related to Stage Three of EMU", som ble publisert i februar 1997.

EMI er også koordinator for samarbeid mellom sentralbankene på betalingssystemområdet. EMI publiserte i april 1997 rapporten "Developments in EU payment systems in 1996". I rapporten legges det til rette for samarbeid mellom sentralbankene i EU på følgende tre hovedområder innenfor betalingssystemene; distansetilknytning til andre lands betalingssystemer ("remote access"), standardiseringer i forbindelse med grensekryssende betalinger og TARGET-systemet, og elektroniske penger.

¹⁴Trans-European Automated Real-Time Gross Settlement Express Transfer.

3.3 Arbeid i Bank of International Settlement (BIS)

I BIS er det etablert en komitè som koordinerer arbeidet med betalings- og oppgjørssystemspørsmål mellom sentralbankene i G-10 landene ("Committee on Payment and Settlement Systems of the central banks of the Group of Ten countries"). Komitèen har nedsatt flere undergrupper som arbeider med konkrete problemstillinger på dette området.

BIS publiserte i 1996 to rapporter om elektroniske penger (e-penger). Den første, som ble publisert i august¹⁵, vurderer sikkerheten til elektroniske pengesystemer, mens den andre, som ble publisert i november¹⁶, drøfter konsekvensene av utvikling av e-pengesystemer. I følge førstnevnte rapport kan riktig bruk av eksisterende sikkerhetstiltak for å beskytte elektroniske pengeprodukter sørge for at kunder og utstedere blir tilstrekkelig beskyttet mot bedrageri. Rapporten fremhever også betydningen av risikokontroll. I den andre rapporten blir det fremhevet at stabiliteten, den finansielle integritet til utsteder og beskyttelse av kunder må veies mot stimulering av konkurranse og innovasjon ved utviklingen av et regelverk for slike systemer. Rapporten fokuserer på utsteders soliditet, hvordan digitale penger blir brukt som betalingsmiddel, og elektroniske pengers innvirkning på sentralbankenes balanser.

Som følge av at det i de fleste velutviklede økonomier allerede eksisterer eller er planlagt innført RTGS-systemer, nedsatte G-10 landenes sentralbanker en arbeidsgruppe for å analysere sentrale temaer knyttet til slike systemer. Gruppen publiserte i mars 1997 en rapport¹⁷ som gir en oversikt over ulike typer av RTGS-systemer, og trekker frem generelle utfordringer som tilgang til intradag likviditet, køordninger og informasjonsstrukturer.

BIS utga i mars 1997 en rapport¹⁸ om risikoforhold knyttet til oppgjørssentraler for derivat-handel. Formålet er å bidra til økt klarhet om kilder til risiko og ulike tekniske innretninger for oppgjør av børshandlede derivater som opsjoner og terminer. Det anbefales at oppgjørssentraler vurderer nytte og kostnader ved enkelte tiltak:

- A. Testing for å identifisere deltakernes eksponeringer ved ekstreme prisendringer.
- B. Intradag risikostyring, blant annet knyttet til bekreftelsesrutiner for handler og til sikkerhetsstillelse.
- C. Samtidsoppgjør både av verdipapirer og penger.

I tillegg til arbeidet i forbindelse med rapportene, arbeider BIS i dag med aktuelle problemstillinger knyttet til sikkerheten ved opplåning i sentralbankene i et grensekryssende perspektiv, samt problemstillinger i forbindelse med risikoen knyttet til oppgjør av valutatransaksjoner.

¹⁵"Security of Electronic Money Systems".

¹⁶"Implications for Central Banks of the Development of Electronic Money".

¹⁷"Real-time Gross Settlement Systems", publisert under BIS.

¹⁸"Clearing Arrangements for Exchange-traded Derivatives".

3.4 Systemer for avregning og oppgjør av valutahandel

Anbefalingene i BIS-rapporten om valutaoppgjøringsrisiko¹⁹, innebærer et sterkere internasjonalt initiativ for å etablere avregnings- og oppgjørssystemer som kan redusere denne risikoen. Redusert risikoeksponering for deltakerne i slike oppgjør, vil redusere risikoen for at insolvens eller konkurs i en institusjon eller i ett delmarked får ringvirkninger innen det finansielle system (systemrisiko).

Kilden til valutaoppgjøringsrisiko er at det ikke er simultanitet mellom betaling av solgt valuta og mottak av kjøpt valuta. Dette skyldes ulike tidssoner, utformingen av de nasjonale oppgjørssystemer og bankenes egne operasjonelle rutiner. I den senere tid har prinsippet om betaling mot betaling ("payment versus payment": PvP) fått økt oppmerksomhet innen valutahandelen. PvP sikrer at den ene siden av en transaksjon skjer ugjenkallelig hvis, og bare hvis, den andre siden også gjør det. På denne måten kan begge parter være sikre på at i det øyeblikk solgt valuta ikke lenger kan tilbakekalles, vil også kjøpt valuta mottas.

Exchange Clearing House (ECHO) i London driver avregning og oppgjør av valutakontrakter på multilateral basis²⁰ i 16 valutaer for like mange deltakende internasjonale banker, og med ytterligere 17 banker som forbereder medlemskap. ECHO tilbyr PvP for kjøp og salg av flere valutaer innen samme tidssone. Multilateral avregning innebærer at deltakerne får sine innbyrdes krav og forpliktelser redusert til ett nettobeløp i hver valuta. På denne måten blir deres kreditt- og likviditetsrisiko betydelig redusert. Størrelsen på deltakerne og omfanget av valutaer gjør at en stor del av verdens valutahandel er tilgjengelig for avregning i ECHO.

Norges Bank ga i 1996 sin tilslutning til at ECHO tar transaksjoner i norske kroner til oppgjør. Før norske banker eventuelt selv kan delta i ECHO, må norsk lovgivning sikre at avtaler om avregning av valutakontrakter kan gjøres gjeldende selv om en kontraktspart går konkurs eller settes under insolvensbehandling. Dette vil også være viktig for at norske banker skal kunne opptre som likeverdige motparter i andre avregningsavtaler. Norges Bank uttalte seg i 1996 om et forslag fra en arbeidsgruppe nedsatt av Kredittilsynet som ville sikre dette. I forbindelse med framlegg av Ot prp nr 29 (1996-97) fant Norges Bank grunn til å presisere sine synspunkter. Stortinget har gjennom behandlingen av Verdipapirhandelloven nå vedtatt slike regler. Kopi av Norges Banks brev til Finansdepartementet følger årsrapporten som vedlegg (vedlegg 3, 4, 5, 6 og 7).

I USA har den bilaterale motregningsentralen FXNET eksistert siden 1986. I bilaterale systemer avregnes kontrakter mellom par av deltakende banker. Multinet er en multilateral sentral eid av amerikanske banker, som trolig vil starte opp i løpet av 1997. En sammenkobling mellom FXNET og Multinet er planlagt, noe som vil øke deltakernes nytte av avregningsavtaler ytterligere.

En gruppering av verdens 20 største banker innen valutahandelen (G20), har tatt initiativ til et

¹⁹"Settlement Risk in Foreign Exchange Transactions", mars 1996. Rapporten er omtalt i betalingsformidlingsrapporten for 1995.

²⁰ ECHO er sentral motpart. Jurdisk sett opererer derfor systemet på bilateral basis.

system som skal sikre PvP globalt, dvs uavhengig av hvilke valutaer det handles i. Dette krever utvidede åpningstider i de nasjonale oppgjørssystemene, slik at det blir overlapping mellom systemenes åpningstider. Oppgjøret skal skje ved overførsler mellom deltakernes konti i en felles oppgjørsbank, med direkte linjer til de nasjonale systemene. Systemet kalles "Continuous Linked Settlement" (CLS). G20s arbeid er fremdeles på planleggingsstadiet, men det er forventet at systemet vil få stor betydning for reduksjonen av oppgjørs- og systemrisiko i fremtiden. Ingen norske banker er representert i G20.

Flere store valutabanker har uttrykt bekymring for at fremtidige oppgjørssystemer bare blir tilgjengelig for de største aktørene og for få valutaer. Denne skepsisen gjelder også arbeidet med CLS. Som en konsekvens av dette, har 48 større valutabanker fra hele verden dannet gruppen G40. Norge er representert ved Den norske Bank, som også har gruppens formann. G40 arbeider for at et fremtidig, globalt oppgjørssystem, som f.eks CLS, skal bidra til størst mulig reduksjon av systemrisiko ved at antall deltakere og valutaer blir tilstrekkelig stort. Videre vil gruppen være et kompetanseforum for valutaoppgjørssystemrisiko og systemrisiko, og bidra til økt dialog med bl.a BIS, sentralbankene og G20.

4. Viktige utviklingstrekk i betalingsformidlingen

Norges Bank har siden 1987 utgitt statistikk for utviklingstrekkene og prisene i betalingsformidlingen. Betalingsformidlingsstatistikken ble fra 1995 lagt om i forhold til tidligere. Endringene er nærmere omtalt i 1995-rapporten. Postbanken har samordnet sine betalingstjenester med de øvrige bankene, og er i 1996 inkludert blant forretningsbankene. Forretningsbankenes produktnavn er dermed brukt på Postbankens produkter. Unntaket i statistikken for 1996 er girotjenestene. Det skyldes at Postbanken fortsatt har egne betalingstjenester og at tallene t.o.m. 1995 er beheftet med noe usikkerhet.

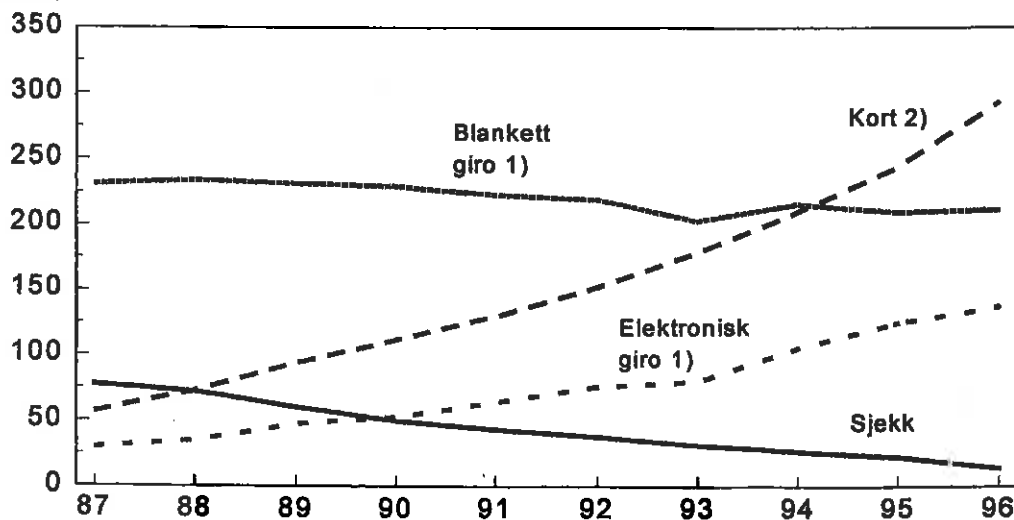
Datagrunnlaget er opplysninger fra bankene, bankdatasentralene, BBS, Bank-Axcept A/S, kortselskapene og oljeselskapene. På grunn av problemer med å fremskaffe data, er det fortsatt enkelte tall som mangler eller som foreligger som anslag i tabellene. Problemene med datainnhenting tilsier at det heller ikke i år er hensiktsmessig å forsøke å innhente halvårsdata for utviklingstrekkene.

4.1 Hovedtrekkene i utviklingen

Figur 4.1 viser tall for bruk av betalingstjenestene sjekk, giro og kort i Norge i perioden 1987-96. Som følge av at Postbankens tall for girotjenester t.o.m. 1995 er beheftet med noe usikkerhet, kan de reelle endringer i bruken av girotjenester avvike noe fra endringene som er vist i figuren.

Figur 4.1 Hovedtrekkene i utviklingen i betalingsformidlingen 1987-1996

Antall transaksjoner
(millioner)

- 1) Endringene fra 1992 til 1993 skyldes delvis bortfall av dobbelttelling av overførslene mellom bankene og Postbanken f.o.m. 1993. Den sterke oppgangen fra 1993 til 1994 skyldes til dels at giro registrert i andre datasentraler enn BBS ikke var inkludert i tallene før i 1994. Postbankens tall for girotjenester t.o.m. 1995 er beheftet med usikkerhet.
- 2) Tallene omfatter registrert bruk av minibank og betalingsterminal (EFTPOS), samt manuell bruk av internasjonale betalingskort og innenlandske kredittkort.

Det har vært en jevn økning i elektronisk kortbruk i perioden. Bruken av kort er mer enn femdoblet siden 1987, mens bruken av sjekk er sterkt redusert. Kort ble i 1996 benyttet mer enn 20 ganger så ofte som sjekk.

Også når det gjelder giro øker bruken av elektroniske tjenester. Antallet betalinger ved bruk av blankettgiro har imidlertid bare gått svakt ned siden 1987, slik at vridningen mot bruk av elektronisk giro fremfor blankettbasert giro har vært mindre enn vridningen mot bruk av kort fremfor sjekk.

Tabell 4.1.1 viser sentrale betalingsformidlingsindikatorer for 1996. Totalt ble det i 1996 utført i overkant av 650 millioner betalingstransaksjoner i Norge ved bruk av giro, sjekk eller kort. Girotjenestene sto for 53 prosent av transaksjonene, mens kortbruken sto for 45 prosent. Omtrent en tredjedel av korttransaksjonene var uttak fra minibanker. Bare 2 prosent av transaksjonene ble gjort opp ved bruk av sjekk. Det foreligger ikke tall for antall transaksjoner gjort opp med kontanter. I 1996 utgjorde elektroniske girotransaksjoner 39 prosent av det totale antallet girotransaksjoner, mens de utgjorde 64 prosent av den totale giroomsetningen.

Tabell 4.1.1 Sentrale betalingsformidlingsindikatorer i 1996.

Typer transaksjoner	Anttransaksjoner		Omsetning	
	mill.	Endring i % fra 1995 1)	mrd. kr	Endring i % fra 1995 1)
Bruk av betalingsinstrumenter				
Sjekk	13,6	-39,5	219,3	-35,9
Blankettbasert giro 2)	211,0	..	1498,6	..
Elektronisk giro 2)	136,3	..	2695,7	..
Manuell kortbruk	6,3	-0,5	8,5	6,3
Elektronisk kortbruk 3)	286,1	20,7	167,5	21,9
SUM	653,2	..	4589,6	..

Kilde: Bankenes Betalingssentral (BBS), foretningssbankene inkl. Postbanken, sparebankene, kortselskapene og oljeselskapene.

.. : Mangler opplysninger.

1) Enkelte tall for 1995 er reviderte.

2) Blankettbasert giro: Betalingstjeneste der betaleren og/eller betalingsmottakeren sender/mottar en blankett.

Elektronisk giro: Blankettløse (elektroniske) betalinger med eller uten melding til mottaker.

Frem til 1995 ble det foretatt dobbeltbetaling av overføringer mellom Postbanken og BBS som nå er luket ut, og giro registrert av andre enn BBS og Postbanken, som nå er inkludert, var ikke med. Tall som gjelder Postbanken t.o.m. 1995 er beheftet med usikkerhet og avviker fra tidligere oppgitte tall, prosentvise endringer er derfor utelatt.

3) Av dette var antallet minibankuttak på 95,8 millioner, mens minibankomsetningen var på 82,7 mrd. kroner.

4.2 Giro

Tabell 4.2.1 viser bruk av girotjenester i 1996. Dersom en ser bort i fra Postbankens tall, økte antallet blankettbaserte girotransaksjoner med 9 prosent fra 1995 til 1996, mens antallet elektronisk baserte girotransaksjoner økte med 27 prosent.

Utviklingen i bruken av papirbaserte tjenester varierer fra tjeneste til tjeneste. Brevgiro-tjenesten, som ble introdusert av BBS i 1992, er fortsatt i sterk vekst. Ved utgangen av 1996 hadde i alt 110 banker innført denne ordningen, mot 95 banker ved utgangen av foregående år, og det var registrert vel 1,4 millioner avtaler. 1996 var dessuten første år hvor brevgiro ble

brukt hyppigere enn giro levert over skranke. Bruken av papirbaserte tjenester som involverer bruk av kontanter på innbetalingssiden fortsatte å falle i 1996.

Tabell 4.2.1 Bruk av girotjenester i 1996 1)

	Transaksjoner		Omsetning	
	(mill.)	Endring i % fra 1995	(mrd. kr)	Endring i % fra 1995
Blankettbasert giro: 2)				
Giro innsendt pr. brev; ialt	102,1	..	875,7	..
Herav:				
- Brevgiro	61,2	24,6	245,8	14,3
- Konvoluttgiro	40,9	..	629,9	..
Giro innlevert på ekspedisjonssted; i alt	91,4	..	569,7	..
Herav:				
- Giro innlevert på postkontorer				
* kontante innbetalinger	29,1	..	51,9	..
- Giro innlevert i foretnings- og sparebankene :				
* kontobelastninger 3)	27,1	8,4	206,5	17,9
* kontante innbetalinger 3)	17,2	-17,5	136,6	-22,1
- Diverse giro registrert i bank 4)	18,1	-5,3	174,8	-9,9
Betalinger ved bruk av terminal; i alt	17,5	..	53,2	..
Herav:				
- Direkte remittering med anvisninger	0,9	32,4	4,7	25,7
- Bedriftsterminalgiro med anvisninger	0,8	14,6	2,4	-0,2
- DataGiro med ubetalingskort	15,8	..	46,2	..
Sum blankettbasert giro	211,0	..	1498,6	..
Elektronisk giro: 2)				
Telefoniske overførster 5)	6,7	425,8	11,3	432,9
Betalinger ved bruk av terminal; i alt	109,1	..	2579,8	..
Herav:				
* Direkte remitteringer med og uten melding	40,3	6,3	840,0	16,9
* DataGiro med og uten melding	15,5	..	720,2	..
* Bedriftsterminalgiro 6)	53,4	36,4	1019,6	38,3
Direkte debiteringer:	20,6	..	104,6	..
Herav;				
- Avtalegiro	0,0	..	0,1	..
- Autogiro	17,3	19,3	86,8	17,8
- Direkte Trekk	3,2	..	17,8	..
Sum elektronisk giro	136,3	..	2695,7	..
Giro totalt:	347,3	..	4194,3	..

Kilde: Bankenes Betalingsentral (BBS), Postbanken, Fellesdata, DnB og Kredittkassen

.. : Mangler opplysninger

. : Tall kan ikke forekomme

- 1) Enkelte 1995-tall er reviderte. Tall som gjelder Postbanken t.o.m. 1995 er beheftet med usikkerhet. 1996-tallene er derfor ikke sammenlignbare med historiske data.
- 2) Blankettbasert giro: Betalingstjeneste der betaleren og/eller betalingsmottakeren sender/mottar en blankett. Elektronisk giro: Blankettløse (elektroniske) betalinger med eller uten melding til mottaker.
- 3) Gjelder giro som registreres av BBS.
- 4) Gjelder giro som registreres i andre datasentraler. 6% av omsetningen er anslag fra Norges Bank.
- 5) Gjelder betalinger over Internett, Telegiro og Telebank. Andelen betalinger var ubetydelig (<1%) i 1996. Omsetningen for Telebank er anslag fra Norges Bank.
- 6) Omfatter Sparnett, NV-link, DnB Telebank, K-link, Fokus Telebank, Skillink, NB Telebank og RF Bedriftsterminal. 30% av antallet transaksjoner og 40% av omsetningen ble behandlet utenom BBS både i 1995 og 1996. Ca. 10% av omsetningen er anslag fra Norges Bank basert på opplysninger om gjennomsnittsbet. p.

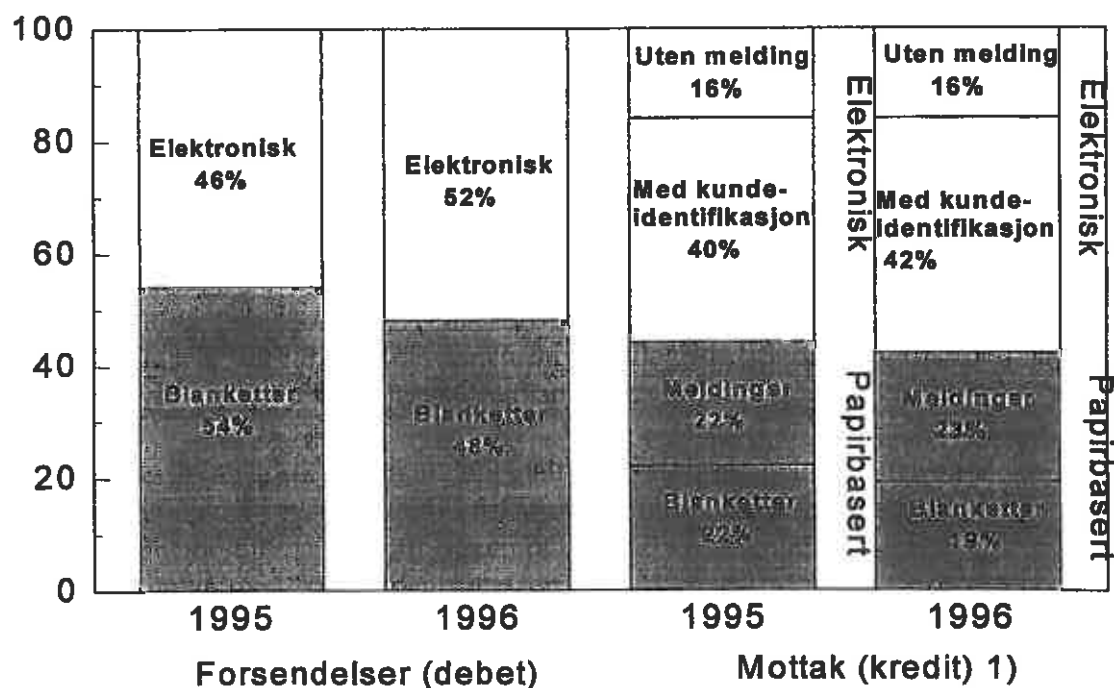
De elektroniske girotjenestene er basert på bruk av terminaler i bedriftene og telefoniske overførsler (inkludert overførsler via Internett). Som i de foregående år økte bruken av utbetalingstjenestene direkte remittering og bedriftsterminalgiro, både målt i antall transaksjoner og omsetningsvolum fra 1995 til 1996.

Den elektroniske tjenesten "autogiro" utgjør den klart største andelen av direkte belastninger (debitering). Tjenesten økte både målt i antall transaksjoner og omsetningsvolum fra 1995 til 1996. Direkte debitering blir imidlertid fortsatt relativt lite benyttet i forhold til andre girotjenester. I 1996 ble det foretatt 10 betalinger med bruk av blankettgiro for hver transaksjon som ble initiert med utgangspunkt i en avtale om direkte debitering. En ny direkte debiterings-tjeneste, "avtalegiro", ble introdusert i 1995, men tjenesten har foreløpig lite omfang.

Bruken av de telefoniske overførselstjenestene Telegiro, Telebank og Internett har relativt sett økt kraftig, men utgjør fremdeles en liten andel av girotransaksjonene.

Figur 4.2 illustrerer fordelingen av innbetalinger ved bruk av blanketter og elektronisk initierte betalinger i 1995 og 1996. I tillegg vises fordelingen av betalingene etter hvorvidt betalingen ble mottatt på papir (dvs som blankett eller melding i posten) eller elektronisk (dvs uten melding eller med kundeidentifikasjon).

Figur 4.2 Fordeling av inn- og utbetalinger på gireringsmetode

1) Uten melding refererer seg til betalinger som sendes elektronisk og som mottas elektronisk uten melding. Med kundeidentifikasjon refererer seg til betalinger som sendes elektronisk eller som blankett og som mottas elektronisk med kundeidentifikasjon. Meldinger refererer seg til betalinger som sendes elektronisk og som mottas med papirbasert melding. Blanketter refererer seg til betalinger som både sendes og mottas som blankett (hovedsakelig standard bankgiro, utbetalingskort og anvisninger).

Andelen elektronisk initierte innbetalinger økte fra 46 til 52 prosent fra 1995 til 1996, mens andelen blankettbaserte innbetalinger ble redusert fra 54 til 48 prosent. På mottakersiden økte andelen elektronisk registrerte betalinger fra 56 prosent i 1995 til 58 prosent i 1996, mens andelen papirbaserte betalinger ble redusert fra 44 til 42 prosent.

4.3 Sjekk

Tabell 4.3.1 gir en oversikt over bruken av sjekker i 1996. Sjekkbruken har blitt redusert gjennom en rekke år, blant annet som følge av innføring av priser på bruk av sjekk, bedret tilgang på kontanter fra minibanker og introduksjonen av betalingsterminaler (EFTPOS).

Tabell 4.3.1 Bruk av sjekker i 1995 og 1996

Sjekker trukket på banker	Transaksjoner (mill.)			Omsetning (mrd.kr)		
	1995	1996	Endring i % fra 1995 1)	1995	1996	Endring i % fra 1995 1)
Sparebanker	12,8	7,4	-41,9	159,4	92,5	-42,0
Forr.banker 1)	9,6	6,1	-36,3	182,6	126,8	-30,6
Alle banker	22,4	13,6	-39,5	342,0	219,3	-35,9

Kilde: Bankene gjennom Fellesdata og NOVIT, Postbanken, DnB, Kredittkassen, Romsdals Fellesbank, Nordlandsbanken, Voss Veksel- og Landmandsbank og Landsbanken.

1) Innebefatter også Postbanken. Til fjorårets rapport manglet vi enkelte viktige opplysninger om sjekkbruken i 1995 hvor vi i år har registrerte data. Revideringer i etterhånd viser at transaksjons- og omsetningstallene som ble oppgitt for 1995 i fjorårets betalingsformidlingsrapport var for lave.

I alt ble det utstedt 13,6 millioner sjekker i 1996 til et samlet beløp på 219,3 milliarder kroner. Dette representerer en nedgang i antall utstedte sjekker på nesten 40 prosent i forhold til 1995. Omsetningen ble i samme periode redusert med 36 prosent. Over halvparten av sjekkene ble trukket på kunder i sparebanker. Målt i antall transaksjoner, blir sjekker nå lite benyttet i forhold til betalingskort. Sjekkomsetningen er imidlertid fortsatt større enn kortomsetningen.

4.4 Betalingskort

Tabell 4.4.1 viser antall betalingskort som er utstedt av bankene, kortselskapene og oljeselskapene.

Det var ved utgangen av 1996 nærmere 5,6 millioner (fysiske) betalingskort i Norge. Dette er en økning på 766 000 kort, eller 16 prosent, i forhold til ved inngangen av året. Et kombinert kort gir tilgang til flere kortsystemer. For å vurdere utviklingen i nordmenns samlede tilgang til kortsystemene må en derfor også ta hensyn til at antall kombinerte kort økte med 353 000, dvs en økning på 22 prosent, i løpet av 1996. Kombinasjonen av bank- og internasjonale betalingskort er den vanligste.

Antallet bensinkort økte med 18 prosent fra 1995 til 1996. Netto ble det utstedt 241 000 bensinkort i 1996.

Tabell 4.4.1 Antall betalingskort (1000) utstedt av bankene, kortselskapene og oljeselskapene pr. 31.12.1996

	Antall utstedte kort			Aktive kort 1996 1)
	1995	1996	Endring %	
Bankkort	2568	2909	13,3	..
Int. betalings- og kredittkort 2)	1991	2419	21,5	..
Innenlandske kredittkort 3)	480	589	22,9	314
Oljeselskapenes kort 4)	1372	1613	17,5	881
TOTALT	6412	7531	17,5	..
- herav: kombinererte kort	1621	1974	21,8	
Antall kort fratrukket dobbelttelling av kombinasjonskort	4791	5557	16,0	

Kilde: Sparebank-Kort A/S, Postbanken, DnB, Kredittkassen, Romsdals Fellesbank, Bergen Skillingsbank, Nordlandsbanken, Voss Veksel- og Landmandsbank, Landsbanken, Fokus Bank, kortselskapene og oljeselskapene. Opplysninger om innenlandske minibankkort mangler fra 8% av foretningsbankene (målt etter bankenes andel av innskudd på anfordring). Andelen bankkort som ikke er tatt med er trolig lavere. Enkelte 1995-tall er reviderte

.. : Mangler opplysninger.

1) Definisjon av aktive kort: Kredittkort: Kort med saldo forskjellig fra 0 i løpet av siste år.

Øvrige kort: Kort som har generert minst en betalingstransaksjon i løpet av siste år.

2) Kort utstedt av eller i samarbeid med VISA Norge A/S, Europay Norge A/S, Diners Club Norge A/S og American Express A/S.

3) Gjelder kort som gir adgang til kreditt opp til et visst beløp og som er utstedt av eller i samarbeid med GE Capital Finans A/S, DnB Kort A/S og Eicon Finans A/S. Disse er: Kjøpekort, "Reserve konto", Multikort, "X-tra Kapital", "Her & Nå og Cresco Card.

4) Gjelder kort utstedt av Statoil, Hydro, Shell, Esso, Texaco, Fina og Du Pont Jet.

Tabell 4.4.2 gir en samlet oversikt over bruken av betalingskort i 1995 og 1996. Antall korttransaksjoner økte totalt sett med 20 prosent fra 1995 til 1996, mens den totale kortomsetningen økte med 21 prosent.

Bruken av kombinerte kort er fordelt på de ulike kortgruppene avhengig av hvilken kortdel som er benyttet. I gjennomsnitt ble hvert betalingskort benyttet til 53 transaksjoner i 1996, mot 51 i 1995.

Bankkort sto for 79 prosent det totale antall korttransaksjoner i 1996. Fordelingen av bruken av de ulike typer kort holdt seg forholdsvis stabil fra 1995 til 1996.

Bankkort benyttes i minibanker og i betalingsterminaler der de brukes både til kontantuttak og til kjøp av varer. Om lag 59 prosent av transaksjonene gjelder betalingsterminaler. Statistikken gir ikke mulighet til å skille mellom varekjøp og kontantuttak ved bruk av betalingsterminal. Beløpsmessig er bruken av bankkort i minibanker størst. I 1996 var 57 prosent av bankkortomsetningen kontantuttak fra minibank. I gjennomsnitt var hver transaksjon i betalingsterminal på kr 438, mens hvert minibankuttak var på kr 855.

Det norske markedet for internasjonale betalings- og kredittkort er delt mellom de fire kortselskapene American Express A/S, Diners Club Norge A/S, Europay Norge A/S og VISA Norge A/S. Totalt sett økte antall transaksjoner med 26 prosent fra 1995 til 1996, mot 14

prosent fra 1994 til 1995. Antall transaksjoner var i gjennomsnitt ti pr kort både i 1995 og 1996. Gjennomsnittlig transaksjonsstørrelse falt fra kr 960 til kr 949. Økningen i bruken av slike kort skyldes dermed flere utstedte kort, ikke hyppigere bruk. Om lag 85 prosent av transaksjonene og 76 prosent av omsetningen gjelder varekjøp. I 1996 ble 77 prosent av transaksjonene med de internasjonale kortene registrert elektronisk, mot 70 prosent i 1995.

Tabell 4.4.2 Samlet bruk av hhv. bankenes, kortselskapenes og oljeselskapenes betalingskort i 1996

	Antall transaksjoner (1000)			Omsetning (mill. kr)		
	1995 1)	1996 fra 1995	Endring i %	1995 1)	1996 fra 1995	Endring i %
Bankkort 2):	189743	230604	21,5	115953	140229	20,9
Herav:						
Kontantuttak (minibank)	85921	93908	9,3	73094	80319	9,9
Betalingsterminaler (EFTPOS)	103822	136696	31,7	42859	59910	39,8
Innenlandske kredittkort 3):						
- GE Kapital Finans A/S	·	·	·	1139	1390	22,0
- DnB Kort A/S	·	·	·	256	300	17,2
- Gjensidige Bank A/S	·	·	·	1854	2075	11,9
SUM innenlandske kredittkort	1066	1224	14,8	3249	3765	15,9
herav:						
Kontantuttak	629	759	20,7	1437	1667	17,4
Varekjøp	437	465	6,4	1812	2078	14,7
Internasjonale betalingskort:						
- American Express A/S	1392	1626	16,8	1882	2194	16,6
- Diners Club Norge A/S	3200	3651	14,1	3732	4120	10,4
- Europay A/S	5389	7062	31,0	5196	7116	37,0
- VISA Norge A/S	9939	12834	29,1	8323	10451	25,6
SUM internasjonale betalingskort	19920	25173	26,4	19133	23881	24,8
herav: 4)						
Kontantuttak	2648	3646	37,7	3686	5228	41,8
Varekjøp	15880	19901	25,3	13565	16459	21,3
- Utendingers kortbruk i Norge	2996	3812	27,2	2543	3194	25,6
= Bruk av internasjonale betalingskort utstedt i Norge	16924	21361	26,2	16590	20687	24,7
Oljeselskapene 5)	35609	39167	10,0	9597	11269	17,4
TOTALT	243342	292356	20,1	145389	175950	21,0

Kilde: Bankenes Betalingsentral (BBS), Bankforeningen, Sparebankforeningen, Postbanken, kortselskapene og oljeselskapene
· : Tall kan ikke forekomme.

1) Enkelte 1995-tall er reviderte.

2) Tall for bankkort inkluderer bruk av kombinasjonskort som bankkort, dvs. hvor bankkortdelen er benyttet. Annen bruk av kombinasjonskort sorteres inn under andre kortgrupper, avhengig av hvilken kortdel som er benyttet.

3) Gjelder bruk av Kjøpekort, "Reservekonto", Multikort, "X-tra Kapital", "Her & Nå" og Cresco Card i Norge og utlandet. Transaksjonstallene for enkelt-selskaper oppgis ikke da enkelte av kredittkortselskapene ikke ønsker disse offentliggjort i sammenheng med omsetningstallene. Bruken av kortene i utlandet var ubetydelig (mindre enn 1%) både i 1995 og 1996.

4) Fordelingen på kontantuttak og varekjøp omfatter ikke American Express A/S.

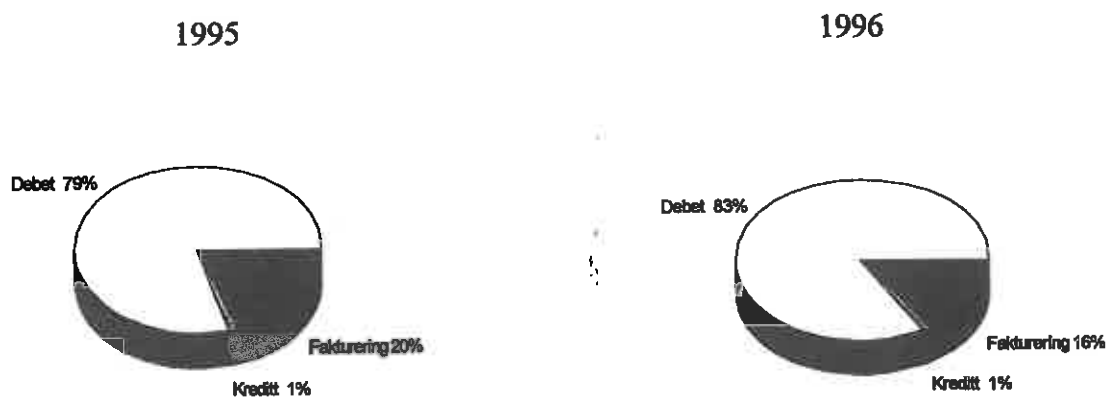
5) Gjelder bruk i Norge og utlandet av kort (ikke kontantkort) utstedt av Statoil, Hydro, Shell, Esso, Texaco, Fina og Du Pont Jet. Antall transaksjoner = antall ganger kortet er benyttet og ikke antall varelinjer. Andelen utenlandske transaksjoner og omsetning var på hhv. ca. 2% og 1% både i 1995 og 1996.

Markedet for innenlandske kredittkort er i all hovedsak delt mellom GE Kapital Finans A/S (som tilbyr Her & Nå, Kjøpekort og X-tra Kapital), DnB Kort A/S (Multikort) og Gjensidige Bank A/S (Kjøpekort, Reserve Konto og Cresco Card). Det er fortsatt en relativt sterk vekst i bruken av kredittkort, selv om veksten var lavere gjennom 1996 enn året før. Antall transaksjoner i gjennomsnitt pr kort var 2 både i 1995 og 1996, mens gjennomsnittlig transaksjonsstørrelse var på drøye 3 000 kroner begge årene. Innenlandske kredittkort behandles fortsatt i relativt stort omfang manuelt. Andelen manuelt behandlede transaksjoner var i 1996 41 prosent, mot 42 prosent i 1995.

Oljeselskapene Statoil Norge A/S, A/S Norske Shell, Hydro Texaco A/S, Esso Norge A/S, Norske Fina A/S og DuPont JET A/S, utsteder bensinkort for betaling i egne terminaler på bensinstasjonene. Veksten i bruk av bensinkort fra 1995 til 1996 var noe svakere enn den var fra 1994 til 1995. Antallet transaksjoner økte med 10 prosent, mens gjennomsnittsbeløpet pr korttransaksjon økte fra kr 270 i 1995 til kr 288 i 1996. Det gjennomsnittlige antall transaksjoner pr kort på årsbasis ble redusert fra 26 til 24 fra 1995 til 1996.

Figur 4.3 viser samlet antall korttransaksjoner i 1996 inndelt etter betalerens oppgjørsmåte, dvs etter hvorvidt bankkonto belastes fortløpende (debit), det utstedes faktura eller betaleren har adgang til kreditt. Den største andelen transaksjoner, dvs ca 83 prosent, er debettransaksjoner.

Figur 4.3 Bruk av kort med ulike betalingsegenskaper

Betalingsterminaler (EFTPOS - Electronic Funds Transfer at Point of Sales)

Bankenes betalingsterminaler befinner seg i butikker, handlesentre mv, mens oljeselskapenes terminaler er utplassert på bensinstasjoner. Tabell 4.4.3 gir en oversikt over bruken av ulike kort i bankenes og oljeselskapenes terminaler. Det har vært en sterk vekst i bruken av betalingsterminaler i de senere år. Antall transaksjoner økte totalt sett med 26 prosent fra 1995 til 1996, mens omsetningen økte med 35 prosent. Samlet økte antall brukersteder og betalingsterminaler med henholdsvis 16 og 12 prosent fra 1995 til 1996.

Tabell 4.4.3 Bruk av bankenes og oljeselskapenes betalingsterminaler (EFTPOS) med ulike kort i 1996

	BUTIKKER		BENSINSTASJONER		TOTALT	
	Bankenes terminaler 1996	Endring i % fra 1995	Oljeselsk. terminaler 1996	Endring i % fra 1995	1996	Endring i % fra 1995
Ant steder med terminaler 1)	24841	17,8	2216	2,7	27057	16,4
Antall terminaler	33679	16,5	5235	-9,9	38914	12,1
Ant transaksjoner (mill.):						
- bankkort 2)	116,5	34,6	20,2	17,1	136,7	31,7
- int. betalings- og kredittkort 3)	3,8	11,1	0,4	15,8	4,2	11,6
- innenlandske kredittkort 4)	0,4	83,7	0,0	.	0,4	83,7
- oljeselskapenes kort 5)	.	.	39,3	10,4	39,3	10,4
I alt	120,6	33,8	60,0	12,6	180,6	25,9
Omsetning (mill. kr):						
- bankkort 2)	54629,7	41,8	5280,3	21,9	59910,0	39,8
- int. betalings- og kredittkort 3)	3438,1	18,4	124,5	15,9	3562,6	18,3
- innenl. kredittkort 4)	488,3	17,9	0,0	.	488,3	17,9
- oljeselskapenes kort 5)	.	.	11268,4	17,4	11268,4	17,4
I alt	58556,1	39,9	16673,2	18,8	75229,3	34,6

Kilde: Bankenes Betalingsentral (BBS), Fellesdata, NOVIT, Postbanken og oljeselskapene.
.: Tall kan ikke forekomme.

- 1) Ant steder med terminaler = ant butikker, postkontorer og bensinstasjoner.
- 2) Kortgruppen bankkort gjelder også kombinasjonskort benyttet som bankkort. De andre kortgruppene gjelder betalings-, kredit eller bensinkort inkl. kombinasjonskort der hhv. betalings- kredit- eller bensinkortdelen benyttes.
- 3) Gjelder kort utstedt av eller i samarbeid med American Express A/S, Diners Club A/S, Europay Norge A/S og Visa Norge og eventuelle andre kort eiet av utlendinger.
- 4) Gjelder innenlandske kort som gir adgang til kreditt opp til et visst beløp. Disse er: Kjøpekort, "Reserve Konto", Mulikort, "Her & Nå", "X-tra kapital" og Cresco Card. Kortene er utstedt av eller i samarbeid med DnB Kort A/S, Elcon Finans A/S og GE Capital Finans A/S.
- 5) Gjelder kort utstedt av Statoil, Hydro, Shell, Esso, Texaco, Fina og Du Pont Jet.
Antall transaksjoner = antall ganger kort er benyttet. 1995-tallene er reviderte.

Oljeselskapenes terminaler aksepterer, i tillegg til egne kort, bankkort og internasjonale betalingskort. Vel 65 prosent av transaksjonene i terminaler på bensinstasjoner skjer ved bruk av oljeselskapenes egne kort. Som følge av rasjonalisering og nedleggelse av stasjoner mv, ble antall terminaler netto redusert med 10 prosent i løpet av 1996. Antall transaksjoner økte likevel med 13 prosent i 1996, mens omsetningen økte med 19 prosent.

Minibanker

Forretnings- og sparebankene og Postbanken inngikk i 1995 en avtale om integrering av Postbanken i øvrige bankers fellessystemer innen betalingsformidling. Som en følge av avtalen har postbankkort f.o.m. 9.5.96 kunnet blitt benyttet i forretnings- og sparebankenes

minibanker og betalingsterminaler, og bankkort kunnet blitt benyttet i postens minibanker og terminaler.

Ved utgangen av 1996 var det 1 858 minibanker i Norge. Både antall transaksjoner og omsetningsvolumet økte totalt sett med om lag 10 prosent fra 1995 til 1996. I gjennomsnitt ble det foretatt 141 uttak pr minibank pr dag i 1996. Hvert minibankuttak var i gjennomsnitt på 865 kroner. Minibankene aksepterer også internasjonale betalings- og kredittkort og innenlandske kredittkort. Bankkort ble imidlertid benyttet til 98 prosent av uttakene i 1996.

Tabell 4.4.4 Bruk av minibanker i 1996 fordelt på kortgrupper 1)

	Foretningsbankene 4)		Sparebankene		I alt	
	1996	Endring i % fra 1995	1996	Endring i % fra 1995	1996	Endring i % fra 1995
Antall minibanker pr. 31.12.96	793	2,3	1065	4,7	1858	3,7
Antall transaksjoner (mill):						
- bankkort	39,4	11,3	54,6	7,9	93,9	9,3
- int. betalings- og kredittkort 2)	1,2	30,8	0,3	7,6	1,4	25,3
- innenl. kredittkort 3)	0,4	28,3	0,0	.	0,4	28,3
I alt	40,9	11,9	54,9	7,9	95,8	9,6
Omsetning (mill. kr):						
- bankkort	34590,8	14,0	45727,8	6,9	80318,65	9,9
- int. betalings- og kredittkort 2)	1493,0	35,0	384,7	10,3	1877,65	29,1
- innenl. kredittkort 3)	514,8	31,5	0,0	.	514,8	31,5
I alt	36598,6	15,0	46112,5	7,0	82711,1	10,4

Kilde: Foretnings- og sparebanker gjennom Fellesdata og NOVIT, Postbanken, DnB, Kredittkassen, Romsdals Fellesbank, Nordlandsbanken, Voss Veksel- og Landmandsbank (VVL) og Landsbanken.

Årets tall for 1995 vil avvike fra fjorårets tall da vi manglet opplysninger fra VVL og Landsbanken.

Vel 35% av omsetningen i foretningsbankenes minibanker og fordelingen av beløp på korttyper i sparebankenes minibanker er anslag basert på opplysninger om gjennomsnittsbetøp i foretningsbanker.

∴ Tall kan ikke forekomme

- 1) Kortgruppen bankkort gjelder også kombinasjonskort benyttet som bankkort. De andre kortgruppene gjelder betalings- og kredittkort inkl. kombinasjonskort der hhv. betalings- og kredittkortdelen benyttes.
- 2) Gjelder kort utstedt av eller i samarbeid med American Express A/S, Diners Club A/S, Europay Norge A/S og Visa Norge og eventuelle andre kortet av utlendinger.
- 3) Gjelder innenlandske kort som gir adgang til kreditt opp til et visst beløp. Disse er: Kjøpekort, "Reserve Konto", Multikort, "Her & Nå", "X-tra kapital" og Cresco Card. Utstedere: DnB Kort A/S, Elcon Finans A/S og GE Capital Finans A/S.
- 4) Omfatter også Postbanken.

4.5 Sedler og mynt

Norges Bank leverer sedler og mynt i det omfang som etterspørres av bankene og postverket. Sedler og mynt etterspørres for å gjennomføre betalingstransaksjoner, og til plassering av formue. I verdi er mer enn 70 prosent av utestående seddelomløp 1000-kronesedler med lav omløpshastighet. Det indikerer at de i stor grad brukes til formuesplassering.

Det er i første rekke husholdningene som benytter kontanter som betalingsmiddel. Det er rimelig å anta at veksten i både den transaksjonsrelaterte- og den formuesrelaterte etterspørselen etter kontanter er positivt korrelert med utviklingen i de makroøkonomiske

hovedstørrelser. Tilgjengelighet og kostnader ved alternative betalingsmidler og endringer i folks holdninger og betalingsvaner, er andre viktige faktorer som bidrar til å forklare utviklingen i kontantbruken og kontantomløpet.

Verdien av utestående seddel- og myntbeholdning har økt i omtrent samme takt som privat konsum siden 1990. Dette kan synes overraskende, tatt i betraktning den sterke veksten i elektronisk betalingsformidling og kortbruk. En forklaring kan være at økt spesialisering i økonomien, dvs flere omsetninger pr enhet verdiskaping, har bidratt til en økning i transaksjonsvolumet. En annen forklaring kan være at det lave rentenivået de siste årene har bidratt til å redusere kostnadene forbundet med å holde kontanter. Når det gjelder den relativt sterke veksten i myntomløpet, kan dette bl.a forklares ved utbredelse av bompengoordninger, spill- og myntautomater etc. I tillegg bidro introduksjonen av 20-kronemynten i 1994 til at verdien av myntbeholdningen økte. Kontantomløpet varierer betydelig gjennom året etter et fast sesongmønster. Beholdningene er størst i sommer- og julemånedene, samt i september.

I tabellene 4.5.1 - 4.5.10 gis en oversikt over utviklingen i sammensetningen av seddel- og myntbeholdningen i omløp, omløpshastighet for sedler og mynt, levetid for sedler samt seddel- og myntinngangen til Norges Bank i perioden 1991 - 1996.

Sedler

Årsgjennomsnittet for verdien av sedler i omløp økte i 1996 med 961 millioner kroner til 36 812 millioner kroner. Dette er en økning på 2,7 prosent i forhold til 1995.

Tabell 4.5.1 Seddelomløpets sammensetning, årsgjennomsnitt (mill. kr.)

År	1000-kr.	500-kr.	200-kr.	100-kr.	50-kr.	Totalt
1991	19.571,1	828,1	-	7.641,5	567,8	28.608,5
1992	20.864,3	1.282,4	-	7.193,0	578,9	29.918,6
1993	22.009,8	1.889,5	-	6.777,5	586,7	31.263,5
1994	24.832,6	2.548,3	105,5	6.585,8	603,7	34.675,9
1995	25.522,1	2.991,7	1.025,1	5.727,5	584,7	35.851,1
1996	25.985,4	3.465,2	1.771,2	4.961,6	628,8	36.812,2

500- og 200-kroneseddelenes andel øker fortsatt mens 100-kroneseddelenes andel reduseres. 200-kroneseddelen ble introdusert i 1994. I 1996 var årsgjennomsnittet for verdien av 200-kronesedler i omløp 1,8 milliarder kroner, mens årsgjennomsnittet for 500-kronesedler var på 3,5 milliarder kroner.

Tabell 4.5.2 Seddelomløpets sammensetning, prosentvis fordeling

År	1000-kr.	500-kr.	200-kr.	100-kr.	50-kr.	Totalt
1991	68,4	2,9	-	26,7	2,0	100
1992	69,7	4,3	-	24,1	1,9	100
1993	70,4	6,0	-	21,7	1,9	100
1994	71,6	7,4	0,3	19,0	1,7	100
1995	71,2	8,3	2,9	16,0	1,6	100
1996	70,6	9,4	4,8	13,5	1,7	100

Omløpshastigheten for sedler (definert som antall ganger sedlene passerer gjennom Norges Bank pr år) er forholdsvis stabil. Omløpshastigheten var 4,90 i 1996 mot 4,93 i 1995. Den høye omløpshastigheten på 100-, 200- og 500-kronesedler skyldes i vesentlig grad bruk av disse valører i minibanker og publikums bruk av minibanker. Minibankene krever en høyere kvalitet på sedlene.

Tabell 4.5.3 Sedlenes omløpshastighet ¹⁾

År	1000-kr.	500-kr.	200-kr.	100-kr.	50-kr.	Totalt
1991	1,44	4,36	-	5,62	1,96	4,47
1992	1,50	6,35	-	6,11	1,97	4,77
1993	1,43	7,74	-	6,32	1,98	4,87
1994	1,32	8,01	5,35	6,43	2,06	4,84
1995	1,35	8,63	9,09	6,33	2,13	4,93
1996	1,33	8,66	10,71	5,93	2,04	4,90

1) Antall ganger sedlene i gjennomsnitt passerer Norges Bank pr. år.

Helautomatiske seddelsorteringssystemer ved Norges Banks Hovedkontor og distriktsavdelinger teller, ekthetskontrollerer og kvalitetssorterer sedler. I samme prosess destrueres sedler som ikke lenger er av sirkulasjonskvalitet.

Tabell 4.5.4 Seddelinngang ¹⁾ (mill. stk.)

År	1000-kr.	500-kr.	200-kr.	100-kr.	50-kr.	Totalt
1991	28,2	7,4	-	429,3	22,1	487,2
1992	31,3	16,3	-	439,1	22,8	509,5
1993	31,5	29,2	-	428,3	23,2	512,2
1994	32,7	40,8	2,8	423,0	24,9	524,2
1995	34,2	51,6	46,5	362,6	24,9	519,8
1996	34,7	60,0	94,8	294,1	25,6	509,2

1) Antall sedler innlevert til Norges Bank for sortering og ekthetskontroll.

Banker og postverket leverte i 1996 inn 509,2 millioner sedler for sortering og ekthetskontroll. I forhold til 1995 representerer dette en reduksjon på 2 prosent. Denne reduksjonen fortsetter trenden fra 1995, med en svak nedgang i inngangen av sedler til Norges Bank. Reduksjonen skyldes overgang fra 100-kronesedler til høyere valører i minibanker. Utviklingen indikerer at 100-kroneseddelen har fått et endret bruksområde, og det er grunn til å anta at bruken av denne seddelvaløren vil fortsette å falle.

Inngangen av 500-kronesedler har økt fra 16,3 millioner sedler i 1992 til 60,0 millioner sedler i 1996, mens inngangen av 200-kronesedler har økt fra 46,5 millioner sedler i 1995 til 94,8 millioner sedler i 1996. Inngangen av 100-kronesedler er redusert fra 439,1 millioner sedler i 1992 til 294,1 millioner sedler i 1996, en reduksjon på 33 prosent.

Tabell 4.5.5 Tilintetgjorte sedler (mill. kr.)

År	1000-kr.	500-kr.	200-kr.	100-kr.	50-kr.	10-kr.	Totalt
1991	9.181,1	1.259,3	-	5.332,3	945,3	2,8	16.720,8
1992	1.967,7	318,1	-	4.515,4	653,1	2,4	7.456,7
1993	2.079,4	627,0	-	3.411,0	549,9	1,5	6.668,8
1994	2.374,5	1.160,0	1,5	4.230,6	619,1	1,1	8.386,8
1995	2.407,6	1.761,8	186,9	3.923,0	639,2	1,2	8.919,7
1996	2.439,4	1.616,2	573,3	3.238,5	1.350,9	0,9	9.219,2

Den sterke økningen av destruerte 50-kronesedler i 1996 skyldes destruksjon i forbindelse med planlagt overgang til ny 50-kroneseddel utgave VII i januar 1997.

Tabell 4.5.6 Gjennomsnittlig levetid for sedler (år)

År	1000-kr.	500-kr.	200-kr.	100-kr.	50-kr.
1991	2,1	0,7	-	1,4	0,6
1992	10,6	4,0	-	1,6	0,9
1993	10,6	3,0	-	2,0	1,1
1994	10,5	2,2	-	1,6	1,0
1995	10,6	1,7	5,5	1,5	0,9
1996	10,6	2,1	3,1	1,5	0,5

Mynt

Årsgjennomsnittet for verdien av mynt i omløp økte i 1996 med 268,2 millioner kroner til 2,8 milliarder kroner. Dette er en økning på 10,7 prosent. 20-kronemynten som ble lansert 1. november 1994 hadde i 1996 en andel på 19,2 prosent av årsgjennomsnittet for myntomløpet regnet i verdi.

Tabell 4.5.7 Skillemyntomløpets sammensetning, årsgjennomsnitt (mill. kr.)

År	20-kr.	10-kr.	5-kr.	1-kr.	50-øre	25-øre	10-øre	Kobber	Totalt
1991	-	912,1	365,2	421,7	113,8	41,4	161,1	25,8	2.041,1
1992	-	956,1	370,5	434,0	116,5	41,1	166,3	25,7	2.110,2
1993	-	995,0	374,9	440,2	119,0	40,9	148,0	25,7	2.143,7
1994	34,2	1.067,2	387,5	460,2	124,3	40,6	136,9	25,7	2.276,6
1995	368,6	951,6	387,8	471,9	128,1	40,4	134,0	25,6	2.508,0
1996	531,8	1.019,5	400,8	492,0	133,8	40,3	132,4	25,6	2.776,2

Tabell 4.5.8 Skillemyntomløpets sammensetning, prosentvis fordeling

År	20-kr.	10-kr.	5-kr.	1-kr.	50-øre	25-øre	10-øre	Kobber	Totalt
1991	-	44,6	17,9	20,7	5,6	2,0	7,9	1,3	100
1992	-	45,3	17,6	20,6	5,5	1,9	7,9	1,2	100
1993	-	46,4	17,5	20,5	5,6	1,9	6,9	1,2	100
1994	1,5	46,9	17,0	20,2	5,5	1,8	6,0	1,1	100
1995	14,7	37,9	15,5	18,8	5,1	1,6	5,3	1,0	100
1996	19,2	36,7	14,4	17,7	4,8	1,5	4,8	0,9	100

Inngangen av mynt til Norges Bank økte med 8,8 prosent i 1996 til 759,9 millioner stykk. Bruk av mynt i automater, bl.a. ved bomveier, til parkering og i telefon, medfører en fortsatt økning i myntomløpet og inngangen av mynt til Norges Bank.

Tabell 4.5.9 Skillemynt inngang 1) (mill. stk.)

År	20-kr.	10-kr.	5-kr.	1-kr.	50-øre	Totalt
1993	-	158,8	58,9	316,5	46,3	580,5
1994	2,2	173,2	66,8	327,3	47,4	616,9
1995	35,3	151,2	77,9	377,9	56,4	698,7
1996	52,1	156,7	84,1	391,2	75,8	759,9

1) Antall mynter innlevert til Norges Bank for sortering.

Tabell 4.5.10 Skillemyntens omløpshastighet 1)

År	20-kr.	10-kr.	5-kr.	1-kr.	50-øre	Totalt
1993	-	1,60	0,79	0,72	0,20	0,68
1994	1,27	1,63	0,87	0,72	0,19	0,69
1995	1,92	1,59	1,01	0,80	0,22	0,76
1996	1,96	1,54	1,05	0,80	0,28	0,78

1) Antall ganger myntene i gjennomsnitt passerer Norges Bank pr. år.

Omløpshastigheten er størst for høye valører. Dette har sammenheng med at disse valørene brukes i stort omfang til bl.a bom- og parkeringsautomater.

4.6 Internasjonal betalingsformidling

Internasjonale betalingskort

Betalinger i utlandet i forbindelse med reiser skjer fortsatt i stadig økende grad med kort. Dette gjelder først og fremst bruken av de tradisjonelle internasjonale betalings- og kredittkortene, men også bruken av norske bankkort, bensinkort og innenlandske kredittkort øker. Tabell 4.6.1 gir en oversikt over bruken av ulike typer kort.

Tabell 4.6.1 Internasjonal kortbruk i 1996

	Transaksjoner (1000)				Omsetning (mill. kroner)			
	NU		UN		NU		UN	
	1995	1996	1995	1996	1995	1996	1995	1996
Bankkort 1)	98	134	77	98
Bensinkort 2)	572	585	314	344	374	376	100	110
Innenlandske kredittkort 3)	0,1	0,3	.	.	0,1	0,3	.	.
Int. betalingskort 4)	7436	9439	2996	3812	7254	9269	2543	3194
Herav:								
Visa Norge A/S	4782	6168	1501	1872	4473	5824	1141	1390
Europay Norge A/S	1465	1936	1130	1508	1436	1958	860	1196
Diners Club Norge A/S	669	725	156	186	708	769	122	141
American Express A/S	520	610	209	246	637	718	420	467
TOTALT	8106	10158	3387	4254

Kilde: Fellesdata A/S, Postbanken, Sparebankforeningen i Norge, kortelskapene og oljeselskapene

NU = Nordmenns bruk av kort i utlandet

UN = Utlendingers bruk av kort i Norge

.. : Mangler opplysninger

. : Tall kan ikke forekomme

1) Gjelder bruk av sparebankenes kort i utenlandske minibanker via Eufiserv.

2) Gjelder bruk av norske og utenlandske bensinkort i oljeselskapenes egne systemer.

3) Gjelder Multikort som ble åpnet for bruk i utenlandske minibanker via Cirrus-nettet i slutten av 1995.

4) Enkelte tall for 1995 er reviderte og avviker derfor fra de tall som ble oppgitt i rapporten om betalingsformidling for 1995.

Den dominerende andelen av kortbruk som innebærer betaling mellom innlending og utlending skjer ved bruk av internasjonale betalings- og kredittkort. Både bruken av norske kort i utlandet og utenlandske kort i Norge økte med 25 prosent fra 1995 til 1996.

Europeiske sparebanker har opprettet et internasjonalt minibanknettverk, kalt Eufiserv. Nettverket har vært operativt siden 1991. Fellesdata er operatøransvarlig for de norske deltakerne, og nettet kan benyttes av samtlige sparebanker i Norge. I 1996 ble det foretatt

134 000 transaksjoner i utenlandske minibanker knyttet opp mot Eufiserv med norske bankkort, mens det ble registrert 98 000 transaksjoner i norske minibanker med utenlandske kort. Dette representerer en økning på hhv 37 og 27 prosent i forhold til 1995.

Bensinkort har vært benyttet over landegrensene siden begynnelsen av 1980-tallet. Hovedregelen er at selskapenes kort bare aksepteres av utenlandske søsterselskaper, men enkelte oljeselskaper aksepterer også andre selskapers kort. Bruken av slike kort økte marginalt fra 1995 til 1996.

SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications)

SWIFT-systemet er et elektronisk nettverkssystem for overføring av meldinger, og har sentral betydning i den internasjonale betalingsformidlingen. Systemet benyttes til en meget stor andel av de overføringer som foretas både mellom norske institusjoner og mot utlandet. Ved utgangen av 1996 var det i alt 3 000 medlemmer av systemet i 151 land, hvorav 22 norske (inklusive Norges Bank). I tillegg kommer 5 utenlandskeide banker med kontorer i Oslo som har selvstendig tilknytning til SWIFT, og BBS som også er registrert som bruker.

Som det fremgår av tabell 4.6.2, er antallet meldinger formidlet i dette systemet på verdensbasis stadig økende. På verdensbasis ble det i 1996 sendt 688 millioner meldinger, noe som er en økning på 11 prosent i forhold til 1995. I Norge var veksten om lag 9 prosent.

Tabell 4.6.2 S.W.I.F.T.-meldinger

År	Antall utgående meldinger Verdensbasis (1000)	Antall utgående meldinger Norske banker (1000)
1986	192 000	3 747
1987	222 300	4 290
1988	245 000	4 290
1989	296 000	4 316
1990	333 000	4 632
1991	365 159	4 567
1992	405 541	4 650
1993	457 025	7 805
1994	518 097	5 075
1995	620 617	5 726
1996	687 785	6 256

Kilde: Norges Bank

Antall SWIFT-meldinger kan imidlertid ikke benyttes direkte som mål på antall transaksjoner som sendes over nettet. Det er ikke unormalt at det for en enkelt transaksjon sendes 2-3 meldinger. I tillegg kommer en rekke andre typer meldinger, som for eksempel bekreftelser på handler, saldoutskrifter og systemmeldinger. Bankene kan også avtale å sende flere transaksjoner på samme melding. Endringer i handelsmønster og -systemer vil således kunne påvirke antallet meldinger, selv om at antallet transaksjoner er uendret.

Overførsler til og fra utlandet ved bruk av valutasjekker og giro

Tabell 4.6.3 viser antall utenlandstransaksjoner utenom SWIFT-nettet i 1995 og 1996. I tillegg vises tjenesten Valutagiro, som BBS introduserte i 1995. Brukeren fyller her ut en utenlandsblankett, hvorefter BBS overfører beløpet elektronisk til utlandet gjennom SWIFT. Bruken av Valutagiro økte kraftig fra 1995 til 1996, men utgjør fortsatt en liten andel av de totale overførslene til utlandet.

Postbanken, Den norske Bank, Kreditkassen, Sparebanken NOR, Fokus Bank, Landsbanken og Nordlandsbanken utstedte tilsammen 1,4 millioner valutasjekker i 1996. Dette utvalget av banker hadde i 1996 nesten 2/3 av de totale innskudd på anfordring i Norge. Disse bankenes andel av totalt utstedte valutasjekker er sannsynligvis høyere enn deres andel av innskuddene, men det er likevel grunn til å anta at det totale antall valutasjekker utstedt i Norge i 1996 er en god del høyere enn tallet som fremkommer i tabellen.

Postbanken har hatt et eget utenlandsnett, Eurogiro, siden 1992. Bruken av de ulike Eurogiro-tjenestene gikk noe ned fra 1995 til 1996. Det ble likevel utført 6,5 ganger så mange Eurogiro-transaksjoner som Valutagiro-transaksjoner i 1996. Valutasjekker er imidlertid fortsatt den mest benyttede overføringsmetoden til utlandet.

Tabell 4.6.3 Diverse overførsler til og fra utlandet i 1995 og 1996

	Antall overførsler (1000)					
	Til utlandet			Fra utlandet		
	1995	1996	Endring i % fra 1995	1995	1996	Endring i % fra 1995
- Valutasjekker 1)	1344,4	1350,9	0,5
- Giro						
* Valutagiro 2)	48	113	135,4
* Eurogiro : 3)						
- gireringer (kto. til kto. transaksjoner)	488	419	-14,1	130	180	38,5
- Inn- og utbetalinger	355	313	-11,8	63	53	-15,9
- Giro i alt	891	846,2	-5,0	193	233	20,7

Kilde: Norges Bank, BBS, Postbanken, DnB, Kreditkassen, Fokus Bank, Landsbanken, Nordlandsbanken og Spb. NOR,
.. : Mangler opplysninger

1) Gjelder post- og valutasjekker i 7 forretnings- og sparebanker, inklusive Postbanken. Bankenes andel innskudd på anfordring er på vel 65%, men andelen valutasjekker er trolig høyere.

2) Ny BBS-tjeneste i 1995. Effektueringen av betalingene til utlandet skjer ved bruk av SWIFT.

3) Tilbys bare av Postbanken

5. Priser i betalingsformidlingen

Fra 1989 til og med 1995 gav Norges Bank ut en statistikkrapport hvert halvår om prisutviklingen i betalingsformidlingen. Etter dette er det besluttet at statistikken skal komme ut én gang i året.

Nytt i årets rapport er at Postbanken er presentert sammen med forretningsbankene. Dette innebærer at Postbankens priser inngår i beregningen av gjennomsnittsprisene i forretningsbankene, dersom ikke annet er eksplisitt uttrykt, mens de tidligere ble vist i egne tabeller. Rapportens datagrunnlag omfatter, foruten Postbanken, 8 forretningsbanker og 18 sparebanker, noe som utgjør hhv 79 og 67 prosent av bankgruppens totale innskudd på anfordring.

Bankgruppens gjennomsnittspriser er beregnet ved å veie pris pr transaksjon i den enkelte bank med bankens innskudd på anfordring. For Postbanken er pris pr transaksjon veiet med bankens faktiske andel av transaksjoner for betalingstjenester. Gjennomsnittsprisen for alle banker samlet, er beregnet ved å veie bankgruppens gjennomsnittspriser med deres faktiske andeler av transaksjoner for betalingstjenester.

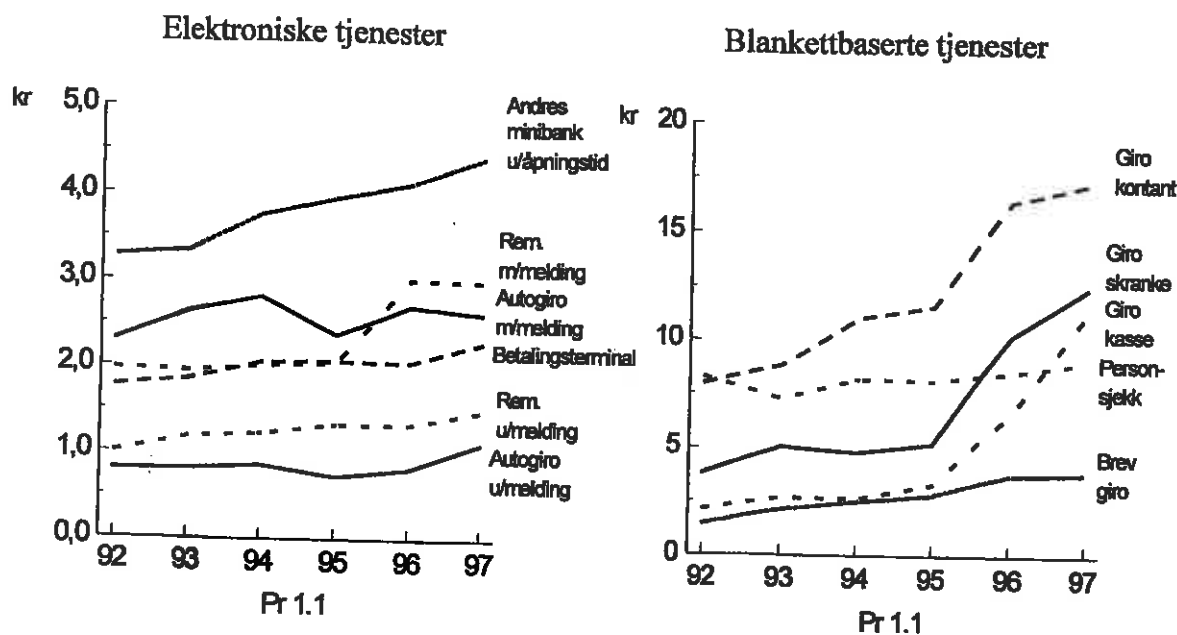
Prisene er revidert tilbake til 1992, slik at de inkluderer Postbankens priser. Det er også foretatt noen andre mindre revisjoner.

5.1 Innenlandsk betalingsformidling

Figur 5.1 viser prisutviklingen for blankettbaserte og elektroniske betalingstransaksjoner i forretnings- og sparebankene fra 1.1.1992 til 1.1.1997. Det har vært en jevn prisstigning på de fleste typer betalingstransaksjoner siden 1992. Prisingen av bankenes betalingstjenester er tatt opp i Forbrukerrådets brev av 11.11.96 til Norges Bank, og Norges Banks svar av 12.2.97 til Forbrukerrådet (vedlegg 8 og 9).

Prisoppgangen har vært størst for blankettgiro som leveres over disk, dvs giro kontant, giro skranke og giro kasse. Økningen har vært spesielt stor de to siste årene. For brevgiro og personsjekk har det kun vært en moderat prisoppgang de siste årene. Blant de elektroniske transaksjonene har gjennomsnittsprisen gått mest opp på uttak av kontanter i andre bankers minibanker utenom åpningstid. For transaksjoner i betalingsterminaler har gjennomsnittsprisen holdt seg relativt stabil rundt 2 kroner i hele perioden.

Figur 5.1 Prisutviklingen i betalingsformidlingen de siste 5 år. Kroner

Tabell 5.1.1 viser forretnings- og sparebankenes gjennomsnittspriser på betalingstransaksjoner pr 1.1.96 og 1.1.97. Det har vært en relativt sterk prisoppgang på blankettgiro som behandles i filialer, dvs giro kasse, giro skranke og giro kontant. Det var også en kraftig prisoppgang på remittering med anvisning og bedriftsterminalgiro med anvisning. For de øvrige tjenestene var det forholdsvis moderate prisendringer gjennom året.

Bankenes priser er gjennomgående høyest på blankettbaserte betalingstransaksjoner og lavest på de elektroniske transaksjonene. Brevgiro og optisk lesbare blanketter (OCR) prises imidlertid lavere enn den dyreste elektroniske tjenesten, som er uttak fra andre bankers minibanker utenom åpningstiden. Når det gjelder Brevgiro må imidlertid brukeren i de fleste tilfellene, dvs 72 prosent, i tillegg betale porto pr forsendelse. Prisene på optisk lesbare blanketter gjelder betalingsmottakeren, og kommer i tillegg til de prisene som belastes betalerne i form av priser på brevgiro, giro kasse mv. Tallene i tabellen gir således ikke et helt dekkende bilde av prisene på bruk av brevgiro og optisk lesbare blanketter.

I de fleste av bankene i undersøkelsen avhenger prisen på minibankuttak av om uttaket skjer i eller utenom åpningstid, og om uttaket foretas i egen eller andre bankers minibank. Uttak fra andre bankers minibank er i de fleste tilfeller dyrere enn uttak fra egen minibank. Med unntak av to banker, er uttak fra egen minibank i åpningstiden gratis i samtlige banker i undersøkelsen, mens uttak fra egen minibank utenom åpningstiden er gratis i 11 av de 29 bankene i undersøkelsen. Uttak fra andre bankers minibank utenom åpningstiden er gratis i kun én bank. I åpningstiden er uttak fra andre bankers minibank gratis i 11 av bankene i undersøkelsen.

Forretningsbankene har fortsatt høyere gjennomsnittspriser enn sparebankene på de fleste tjenester. Unntakene er giro skranke, optisk lesbare blanketter (OCR) hvor blanketten sendes i retur til betaler, uttak fra andre bankers minibank i åpningstiden, samt autogiro med og uten melding.

Gjennomsnittsprisen på giro levert i kasse økte langt mer for forretningsbankene enn for sparebankene gjennom 1996, mens forholdet var omvendt for giro levert over skranke og giro betalt kontant. Videre har gjennomsnittsprisen på bruk av personsjekker fortsatt å stige i forretningsbankene, mens det var en svak nedgang i sparebankenes gjennomsnittspris på denne tjenesten. Sparebankenes gjennomsnittspriser på de elektroniske tjenestene remittering med melding samt bedriftsterminalgiro med og uten melding økte marginalt, mens de ble noe redusert for forretningsbankene. Uttak i andre bankers minibank i åpningstiden ble i gjennomsnitt billigere i forretningsbankene, mens de ble dyrere i sparebankene. Også når det gjelder uttak utenom åpningstid fra andre bankers minibanker og fra egen minibank, var det i gjennomsnitt en prisnedgang for forretningsbankene og en prisøkning for sparebankene. Utover dette var det forholdsvis små endringer bankgruppene i mellom gjennom 1996.

Tabell 5.1.2A og 5.1.2B viser at det fortsatt er relativ stor spredningen i enkeltbankenes priser på de ulike tjenester. Av de tjenestene som skiller seg ut med stor spredning, kan nevnes giro skranke og giro kontant, samt uttak fra andre bankers minibank i åpningstiden og uttak fra egen minibank i åpningstiden. Prisene på de relativt "nye" tjenestene brevgiro og telegiro, har forholdsvis liten spredning.

Tabell 5.1.1 Gjennomsnittspriser på betalingstransaksjoner i forretningsbankene og sparebankene 1.1.96 - 1.1.97. Kr. 1).

Betalingsjenester	Forretningsbanker		Sparebanker		Alle banker	
	1.1.96	1.1.97	1.1.96	1.1.97	1.1.96	1.1.97
<u>Blankettbaserte tjenester</u>						
Brevgiro 2)						
Giro kasse	3,84	3,92	3,58	3,67	3,76	3,84
Giro skranke	6,86	12,19	5,85	8,16	6,55	11,25
Giro kontant	10,30	11,88	10,01	14,16	10,21	12,41
Personsjekk	17,08	17,29	14,98	17,19	16,43	17,26
Næringsjekk	8,34	10,35	8,63	8,06	8,51	9,00
Næringsjekk	9,63	10,39	8,63	9,45	9,04	9,83
Remittering med anvisning	14,21	22,95	11,72	20,33	13,57	22,33
Bedriftsterminalgiro med anvisning	14,31	22,72	11,48	20,22	13,58	22,13
OCR (optisk lesbare blanketter) - Arkiv 3)4)	0,81	0,91	0,95	0,81	0,85	0,89
OCR (optisk lesbare blanketter) - Retur 3)4)	2,42	2,47	3,00	3,02	2,60	2,60
<u>Elektroniske tjenester</u>						
Telegiro						
Remittering uten melding	1,96	2,51	2,12	2,31	2,00	2,46
Remittering med melding	1,48	1,51	0,87	1,40	1,32	1,48
Bedriftsterminalgiro uten melding	3,25	3,18	2,36	2,38	3,01	2,99
Bedriftsterminalgiro med melding	1,60	1,03	0,84	0,88	1,40	1,00
Andre bankers minibank i åpn.tiden 5)	3,17	2,82	2,21	2,33	2,92	2,71
Egen minibank utenom åpn.tid	2,06	1,82	1,75	3,27	1,88	2,69
Andre bankers minibank utenom åpn.tid	3,61	3,54	2,34	2,87	2,85	3,14
Betalingsterminal (EFTPOS)	4,87	4,73	3,61	4,19	4,12	4,41
Autogiro uten melding 3)	2,21	2,32	1,89	2,23	2,05	2,28
Autogiro med melding 3)	0,63	0,80	0,95	1,34	0,81	1,10
Autogiro med melding 3)	2,30	2,10	3,04	3,03	2,70	2,62

1) Tabellen viser gj.sn. priser på betalingstransaksjoner for 18 spare- og 9 forretningsbanker inkludert Postbanken. Bankgruppens gjennomsnittspriser er beregnet på å veie pris pr. transaksjon i den enkelte bank med bankens innskudd på anfordring bortsett fra for Postbanken der den faktiske markedssandelen er benyttet. Gjennomsnittsprisene for alle bankene i undersøkelsen er beregnet ved å veie de to bankgruppens priser med bankgruppens faktiske markedssandeler målt etter antall transaksjoner. Pr. 1.1.1997 representerte de undersøkte forretnings- og sparebankene henholdsvis 79 % og 67 % av bankgruppens markedssand målt etter innskudd på anfordring. Remittering og Autogiro omfatter også Postbankens DataGiro-tjenester.

2) Gjennomsnittsprisene gjelder pr. innsendt giroblankett. I tillegg kommer porto pr. innsending i 72% av tilfellene. I snitt utgjorde porto kr 0,84 pr. blankett.

3) OCR = Optical Character Recognition (optisk lesbare blanketter). Prisene på OCR og Autogiro gjelder betalingsmottakeren. De øvrige prisene gjelder betaleren.

4) OCR - Arkiv betyr at OCR-blankettene beholdes av banken, mens OCR - Retur betyr at blankettene sendes i retur til betaler.

Prisene i tabellen gjelder bare OCR-giro hvor også betaleren betaler en pris pr. transaksjon. 5) Egen minibank i åpningstiden er stort sett gratis

Tabell 5.1.2. A Spredningen i forretnings- og sparebankenes priser på blankettbaserte betalings tjenester pr. 1/1.97.

Prisintervaller (kr)	Prosentvis fordeling av priser i prisintervaller (kr) i markedet for betalings tjenester 1)										Veid.gj.sn. (kr)
	<=1.99	2 - 3.99	4 - 5.99	6 - 7.99	8 - 9.99	10 - 11.99	12 - 13.99	> 13.99	> 28.99		
Brev giro	0,0%	38,2%	61,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	3,84
Giro kasse	0,0%	0,9%	16,4%	0,0%	48,1%	25,6%	0,0%	0,0%	0,0%	9,0%	11,25
Persjonssjekk	0,0%	1,0%	4,7%	18,4%	0,8%	59,7%	17,0%	0,5%	0,0%	0,0%	9,00
Næringsjekk	0,0%	0,0%	4,0%	2,4%	1,0%	75,1%	17,0%	0,5%	0,0%	0,0%	9,83
OCR (optisk lesbare blanketter) - Arkiv	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,89
OCR (optisk lesbare blanketter) - Retur	10,5%	36,0%	53,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	2,60

Prisintervaller (kr)	Prosentvis fordeling av priser i prisintervaller (kr) i markedet for betalings tjenester 1)													Veid.gj.sn. (kr)
	<= 9.99	10 - 11.99	12 - 13.99	14 - 15.99	16 - 17.99	18 - 19.99	20 - 21.99	22 - 23.99	24 - 25.99	26 - 27.99	28 - 29.99	> 29.99		
Giro sikrings	9,0%	28,7%	21,0%	21,0%	22,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	12,41	
Giro kontant	3,0%	2,1%	0,1%	9,1%	22,6%	0,0%	45,2%	0,0%	18,4%	0,0%	0,0%	0,0%	17,28	
Remittering med anvending	0,0%	4,8%	0,0%	19,6%	1,5%	1,6%	0,8%	19,4%	19,8%	15,0%	15,6%	1,0%	22,33	
Bedriftsterminalgiro med anvending	1,0%	4,4%	0,0%	22,2%	0,1%	1,6%	0,9%	19,4%	19,7%	15,0%	15,6%	0,0%	22,13	

Tabell 5.1.2. B Spredningen i forretnings- og sparebankenes priser på elektroniske betalings tjenester pr. 1/1.97.

Prisintervaller (kr)	Prosentvis fordeling av priser i prisintervaller (kr) i markedet for betalings tjenester 1)							Veid.gj.sn. (kr)
	<1	1 - 1.99	2 - 2.99	3 - 3.99	4 - 4.99	5 - 5.99	6 - 8.99	
Telegiro	0,2%	6,2%	54,6%	40,0%	0,0%	0,0%	0,0%	2,46
Remittering uten melding	22,6%	44,5%	15,9%	17,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,48
Remittering med melding	1,2%	0,0%	45,5%	33,9%	17,9%	1,5%	0,0%	2,99
Bedriftsterminalgiro uten melding	42,0%	58,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,00
Bedriftsterminalgiro med melding	1,5%	0,3%	46,9%	61,3%	0,0%	0,0%	0,0%	2,71
Andres minibank i åpn.tiden	42,3%	1,8%	17,0%	17,6%	3,7%	17,6%	0,0%	2,68
Egen minibank utenom åpn.tiden	28,3%	0,0%	3,4%	25,1%	18,2%	25,0%	0,0%	3,14
Andres minibank utenom åpn.tiden	0,1%	0,0%	3,9%	4,7%	37,2%	54,3%	0,0%	4,41
Betalingsterminal (EFTPOS)	6,4%	5,2%	61,8%	24,7%	0,0%	0,0%	0,0%	2,28
Autogiro uten melding	25,9%	66,1%	8,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,10
Autogiro med melding	20,6%	0,0%	8,0%	61,3%	5,0%	5,1%	0,0%	2,62

1) Bankenes andeler i markedet for betalings tjenester er satt lik bankenes andeler av innskudd på anfordring. Pga maskinell avrunding kan radsommens avvike noe fra 100,0.

Gjennomsnittsprisene er beregnet på grunnlag av de enkelte bankers "vanlige" pris. Enkelte transaksjoner i forretnings- og sparebankene er imidlertid fortsatt ikke prisbelagte. Tabell 5.1.3 gir en oversikt over andeler transaksjoner som ikke var prisbelagte for noen konto- eller kundegrupper pr 1.1.97. En relativt stor andel, dvs 27 prosent, av sjekkbruken er fortsatt ikke prisbelagt for kunder i sparebankene.

Alle bankene i undersøkelsen opererer imidlertid med reduserte priser eller prisfritak for spesielle konto eller kundegrupper (honnørkunder, ungdomskonti mv) på tjenester som i utgangspunktet er prisbelagte. Videre har 68 prosent av bankene, målt etter bankenes andeler av innskudd på anfordring, ordninger hvor kunder kan forhandle seg frem til egne prisavtaler på tjenester. Særordninger med prisreduksjoner mv, kan i enkelte tilfeller gi lavere gjennomsnittsinntekter pr betalingstransaksjon enn de inntekter som indikeres via prisene slik de fremgår i tabell 5.1.1.

Tabell 5.1.3 Andeler ikke prisbelagte transaksjoner i % for forretnings- og sparebankene pr 1.1.97 1)

Betalingstjenester	Gj.sn. andel ikke prisbelagte transaksj.		
	Forr.banker	Sparebanker	Alle banker
Blankettbasert giro	0,00	0,00	0,00
Elektronisk giro	1,00	9,03	3,25
Sjekker	2,25	26,62	16,88
Minibank	0,00	0,30	0,18
Betalingsterminal (EFTPOS)	12,32	0,99	6,65

1) Tabellen viser gj.sn. andeler for ikke prisbelagte transaksjoner i 7 forretnings- og 18 sparebanker. Bankgruppens andeler er beregnet ved å veie andel ikke prisbelagte transaksjoner i den enkelte bank med bankens innskudd på anfordring. Andelene ikke prisbelagte transaksjoner for alle banker er beregnet ved å veie de to bankgruppens andeler med bankgruppens faktiske markedsandeler for de aktuelle gruppene av betalingstjenester målt etter antall transaksjoner.

Det er også knyttet periodiske avgifter til flere av betalingsordningene. De periodiske avgifter som i størst utstrekning belastes personkunder er årsavgifter på kort. I gjennomsnitt var årsavgiften på minibankkort pr 1.1.97 på kr 102, mens årsavgiften på kombinerte bank-/internasjonale betalingskort (debit) var på kr 228.

5.2 Overførsler til utlandet

Tabell 5.2 viser bankenes gjennomsnittspriser på overførsler til utlandet pr 1.1.96 og 1.1.97. Papirbaserte betalingsoppdrag til utlandet koster gjennomgående mer enn elektroniske tjenester. Prisforskjellen er størst på ordinære SWIFT-overførsler og på store SWIFT- hasteoverførsler.

Gjennomsnittsprisene gikk ned på samtlige tjenester i løpet av 1996, bortsett fra på små sjekkoverførsler og små SWIFT-hasteoverførsler hvor oppdraget er papirbasert. Den største prisnedgangen, både målt i kroner og prosent, var på store SWIFT-hasteoverførsler.

Tabell 5.2 Gjennomsnittspriser for foretnings- og sparebankene ved overførsler til utlandet Kr. 1)

Tjenester/ overførselsbeløp	papirbasert			elektronisk			min pris 1.1.97	maks pris 1.1.97
	1.1.96	1.1.97	endring %	1.1.96	1.1.97	endring %		
Sjekk til utlandet 2)								
kr 100	84,10	84,45	0,41	75,86	78,56	3,57	10,00	150,00
kr 2500	138,58	126,47	-8,74	102,73	100,40	-2,27	80,00	185,00
SWIFT								
Ordinær overførsel 2)								
100	58,97	56,52	-0,76	43,97	41,34	-5,99	10,00	100,00
2500	104,93	90,72	-13,54	49,22	43,14	-12,36	25,00	130,00
Hasteoverførsel 3)								
kr 1000	282,52	266,55	1,53	255,02	233,80	-8,32	40,00	350,00
kr 100000	334,74	319,03	-4,69	317,75	273,94	-13,79	50,00	500,00
kr 1000000	655,03	481,37	-26,51	544,69	320,39	-41,18	50,00	1340,00

1) Tabellen viser gj.sn. priser på betalingstransaksjoner for 8 foretningsbanker (eksklusive Postbanken) - og 18 sparebanker.

2) Prisene beregnes som regel ut fra faste beløpsintervaller.

3) Prisene på haste-SWIFT beregnes ut fra faste beløpsintervaller, en andel av overførselsbeløpet eller som en kombinasjon av disse to beregningsmåtene.

De fleste bankene opererer med pristillegg ved forsendelser av bekreftelser til betalingsmottaker. Ved forsendelser av bekreftelser til andre land i Europa, utgjør pristillegget i gjennomsnitt om lag 76 kroner. I en rekke banker belastes også kundene ved bruk av en eller flere tjenester for kontante innbetalinger og omvekslinger i tredje lands valuta. Tilleggene for kontante innbetalinger og omvekslinger i tredje lands valuta utgjør i gjennomsnitt i underkant av 10 og 70 kroner. Kundenes reelle overførselskostnader kan derfor være høyere enn de priser som er oppgitt i tabellene.

6 Norges Banks oppgaver i betalingsformidlingen

6.1 Ansvar og oppgaver i betalingsformidlingen

De oppgavene Norges Bank har i betalingsformidlingen kan deles i følgende kategorier:

- ansvar for effektiviteten i betalingssystemene i sin helhet
- avregning og oppgjør mellom bankene
- produksjon og distribusjon av sedler og mynt

Norges Bank er delt i områder etter oppgave. Område II har ansvaret for de politikkrettede oppgavene i forbindelse med å fremme effektiviteten i betalings- og oppgjørssystemene, samt for de operative sidene ved oppgjørsfunksjonen. Område III har ansvaret for de operative sidene ved distribusjon og destruksjon av sedler og mynt, samt for å koordinere produksjonen. Betalingsformidlingsstatistikken blir innhentet og bearbeidet av Statistikkavdelingen i Område I.

Internt i Norges Bank koordineres arbeidet med betalingsformidlingsprosjekt i Intern arbeidsgruppe for betalingsformidling, under ledelse av Område II.

Statens konsernkonto

Hovedprinsippene for Statens konsernkontoordning er nedfelt i St.prp. nr. 89 (1991-92) og Innst. S. nr. 237 (1991-92). Finansdepartementet arbeidet i 1996 videre med å utvikle systemet for statens konsernkonto. Norges Banks rolle i konsernkontosystemet er definert i avtale med Finansdepartementet fra 1992 og i en tilleggsavtale fra 1994. Avtalene inneholder krav på områdene kontohold, tilsyn, informasjonsutveksling og effektivisering av den statlige betalingsformidlingen.

Betalingsformidlingen under konsernkontoordningen ble i 1996 utført av Postbanken, Den norske Bank og Kredittkassen. Norges Bank skal føre tilsyn med at betalingsformidlingen hos disse kontoførerne foretas i samsvar med avtalene de har inngått med Finansdepartementet.

Bankenes oppgjør i Norges Bank

Norges Bank startet i 1992 et prosjekt for å få et nytt og bedre system for endelig oppgjør av betalingstransaksjoner. Hovedsiktemålet med dette systemet er å redusere risikoen i betalingsoppgjøret. Utviklingen av systemet er tidligere omtalt i rapportene for 1992, 1993, 1994 og 1995, samt i kapittel 2.1 i årets rapport.

Produksjon og distribusjon av sedler og mynt

Norges Bank har ansvar for å utstede sedler og mynt, samt fremme et effektivt betalingssystem i Norge og overfor utlandet. Som et ledd i dette arbeidet tilbyr banken ulike tjenester og produkter på området kontante betalingsmidler.

Norges Bank har ansvaret for produksjon, utstedelse, behandling og resirkulering av sedler og mynt. Seddelproduksjonen skjer i Norges Banks Seddeltrykkeri ved Hovedkontoret i Oslo og myntproduksjonen foregår ved Den Kongelige Mynt på Kongsberg. Begge produksjonsbedriftene er en del av Norges Bank. De øvrige tjenestene skjer ved Hovedkontoret og ved tolv distriktsavdelinger og et kassakontor.

Avdelingene utfører også tjenester for post og bank, basert på et prinsipp om full kostnadsdekning. Dette gjelder bl.a telling og oppgjør av nattsafe, pakking av sedler og mynt direkte til bankfilialer og postkontor, myntsortering og automatoppgjør for bl.a Televerket og bomstasjoner.

Norges Banks engasjement i pengebehandlingen gir grunnlag for utvikling av systemer som sikrer kostnadseffektiv produksjon, distribusjon og behandling av sedler og mynt. Virksomheten på kontantområdet er preget av strenge krav til sikkerhet, prosedyrer, regler, instruksjoner og rutiner. Kravene til kompetanse og produktivitet på området øker i takt med økt utnyttelse av tilgjengelig teknologi i planlegging og i det daglige arbeidet.

Norges Banks Hovedstyre vedtok 2. desember 1992 at det skal utgis en ny norsk mynttrekke til erstatning for den gamle, der de eldste myntene fikk sin grunnleggende spesifisering i 1875. Bakgrunnen for utvikling av en ny mynttrekke er bl.a behovet for en harmonisk mynttrekke ("familielighet" og sammenheng mellom størrelser og valører), og å redusere kostnadene ved produksjon av mynt ved å redusere de enkelte valørers størrelse og vekt.

Det ble i denne sammenheng lansert en ny 50-øremynt 16. september 1996. Mynten bærer Kongekronen på avers og et fabeldyr fra portalen på Urnes stavkirke. Mynten er utformet av Grazyna Jolanta Lindau. I forbindelse med lansering av mynten er det sendt ut brosjyrer til publikum via bank og post som beskriver den nye mynttrekken og den nye mynten.

Den neste mynten som skiftes ut i mynttrekken vil være 1-kronemynten. En ny 1-kronemynt er planlagt lansert høsten 1997. Planen er videre å slutføre utskiftning av den norske mynttrekken ved å lansere den nye 5-kronemynten i 1998.

I kapittel 4.5 er det gitt en oversikt over utviklingen i sammensetningen av seddel- og myntomløpet, omløpshastighet for sedler og mynt, levetid for sedler samt seddel- og myntinngang til Norges Bank de siste årene.

6.2 Kontaktorganer

Kontaktutvalget for betalingsformidling

Kontaktutvalget ble etablert i januar 1986. Bakgrunnen for etableringen var det ansvaret Norges Bank i den nye sentralbankloven fikk for å fremme et effektivt betalingssystem.

Hovedsiktemålet med utvalget er å ha et forum for utveksling av informasjon innen betalingsformidling og drøfte saker av felles interesse. Sentralbanksjef Kjell Storvik er utvalgets leder. Det ble ikke avholdt møter i dette utvalget i 1996.

Forum for pengekort

Norges Bank har inntatt en positiv holdning til at det blir etablert et åpent pengekortsystem i Norge²¹, men samtidig uttalt at aktører i markedet selv bør ta initiativ til etablering av et eventuelt pengekortsystem. Samfunnsøkonomiske hensyn tilsier imidlertid en samordning av utviklingen. På denne bakgrunn ble "Forum for pengekort" etter ønske fra markedsaktørene etablert i januar 1995. Forumet består av medlemmer fra Norges Bank, bankene, Telenor og samferdselssektoren. Formålet med forumet er å:

- utveksle informasjon og bidra til koordinering/samarbeid mellom aktørene.
- ivareta formelle hensyn
- unngå beslutninger som vil kunne bryte med dagens og mulige fremtidige rammebetingelser på området
- ivareta hensynet til effektivitet, infrastruktur, standardisering og sikkerhet

Det ble i 1996 arrangert 5 ordinære møter med utveksling av informasjon og synspunkter om blant annet:

- pågående prosjekter for elektronisk billettering i samferdselssektoren
- bankenes synspunkter på ulike pengekortløsninger i Norge
- utviklingen i smartkortløsninger i andre land
- Banklovkommisjonens delinstilling nr 3 om betalingssystemer

Dessuten ble det i februar 1996 avholdt et særskilt orienteringsmøte om ulike pengekortløsninger ved hhv VISA Norge og Europay Norge.

Beredskap for betalingsoppgjør

Norges Bank leder en arbeidsgruppe for beredskap i betalingsoppgjøret. Gruppen skal gjennom fastlagte varslingsrutiner sikre nødvendig samordning mellom aktørene i finansiell sektor, bl.a under arbeidskonflikter. Jf kapittel 2.9 for en nærmere omtale av gruppens arbeid i 1996.

Banklovkommisjonen

I lys av Banklovkommisjonens arbeid på betalingsformidlingsområdet, har Norges Bank og Kredittilsynet etablert et samarbeid med sikte på kompetanseutvikling og vurdering av fremtidig arbeidsdeling. Spørsmålene diskuteres også på de regulære månedlige møtene mellom Kredittilsynet og Norges Bank.

²¹

Jf. Elbet-rapporten fra 1992 og rapporten "Et generelt pengekortsystem i Norge" fra 1993

Finansdepartementet
 Postboks 8008 DEP
 0030 OSLO

Deres ref.
 96/7032 Ø3 MCH

Vår ref.
 9505660/FIBE/PES/768

Oslo
 19. februar 1997

HØRING - NOU 1996 : 24 BETALINGSSYSTEMER M.V.

1. Generelle merknader

Vi viser til departementets brev av 22. november 1996 vedlagt NOU 1996 : 24 om forslag til lov om betalingssystemer m.v. - høring.

Banklovkommisjonens tredje utredning inneholder forslag til lovregulering av betalingssystemene som er enstemmig, med unntak av et par enkeltpunkter. Norges Bank slutter seg til hovedkonklusjonene i kommisjonens utredning.

Lovforslaget representerer et viktig nytt element i lovgivningen på finansområdet. Norges Bank har gjennom mange år framført et ønske om å få et lovfestet hjemmelsgrunnlag til å håndheve bestemmelsen om ansvaret for å fremme effektive betalingssystemer i sentralbanklovens § 1. Vi vil i denne sammenheng vise til Norges Banks uttalelse av 17. april 1984 til forslaget om ny sentralbanklov, der Norges Bank foreslo en bestemmelse som ga Kongen hjemmel til å utferdige forskrifter om betalingsformidling og betalingssystemer. Vi vil også vise til vår høringsuttalelse til Justisdepartementet av 16. juni 1995 til Banklovkommisjonens første utredning om finansavtaler og finansoppdrag, der det ble framført at det er en viktig oppgave for det offentlige å påse at betalingssystemene er robuste, og at de utformes på en måte som sikrer at såvel betaler som mottaker har tillit til systemene. Lovforslaget som nå foreligger, gir mulighet til å gripe inn mot en uønsket utvikling på dette området.

2 Om behovet for regulering

På overordnet nivå må betalingssystemene ses i sammenheng med den øvrige reguleringen av finanssektoren. Et vesentlig formål med myndighetenes arbeid for å sikre soliditeten i bankvesenet er å sikre publikum tilgang til et betalingsmiddel (kontopenger) som er allment akseptert og med lav risiko. Den kollektive nytten av et slikt betalingsmiddel er avhengig av at overføringer skjer på en sikker og effektiv måte, og at publikum har tillit til betalingssystemene.

Tidligere var Postgirosystemet og bankenes betalingssystemer ikke tilstrekkelig samordnet. Dette innebar et samfunnsøkonomisk tap, ved at stordriftsfordeler ikke ble tilstrekkelig utnyttet. Minst like viktig var de ulemper som publikum hadde ved at overføringer mellom de

to systemene ble vanskeliggjort. Tilgangen til minibank og EFTPOS-tjenester ble også begrenset for publikum som følge av manglende samordning. Det er en nær sammenheng mellom publikums nytte av sine innskuddskonti og graden av samordning.

Samordning krever betydelig samarbeid i form av avtaler og standarder mellom bankene, og strategisk posisjonering mellom banker kan gjøre det vanskelig å komme frem til de løsninger som er optimale sett i forhold til samfunnets samlede interesser. Samtidig må naturlige fellessystemer ikke benyttes til å diskriminere mellom banker. Dagens selvregulering bør derfor kunne suppleres med krav fra myndighetene. For å sikre økonomisk effektivitet, er det imidlertid viktig å påse at samordningen ikke går på bekostning av effektiv konkurranse.

3 Interbanksystemene - lovutkastets kapittel 2

Interbanksystemene har en sentral stilling i betalingssystemet. Som kommisjonen påpeker, er stabilitet i disse systemene nødvendig for å sikre allmennheten en effektiv og sikker betalingsoverføring.

Risiko

Det er en stadig økende erkjennelse, både i Norge og internasjonalt, av at interbanksystemene ofte er utformet på en måte som gjør det vanskelig for enkeltaktører å identifisere og avgrense sin risiko. Enkeltaktører har i dag ikke tilstrekkelige insentiver og muligheter til å begrense den risiko de utsetter andre aktører i systemet for, og det er da også vanskelig å begrense egen risiko. Utformingen av systemene må ses i sammenheng den kostnadsmessige fordel som ligger i avregning, samtidig som de aktuelle risikoreduserende tiltak som regel innebærer kostnader, som i normale situasjoner ikke vil bidra til økte inntekter. Interbanksystemene har karakter av å være et kollektivt gode, og bankene kan i fellesskap ha insentiver til å iverksette risikoreduserende tiltak. Frivillig privat finansiering av kollektive goder er imidlertid generelt et problem, ettersom enkeltaktører tilsynelatende kan satse på at andre vil betale. Dersom bankene anser det sannsynlig at myndighetene vil gripe inn for å forhindre en systemkrise, vil insentivene være enda svakere. Norges Banks rolle som "lender of last resort" innebærer et ansvar for at illikvide, men solvente banker får tilgang til tilstrekkelig likviditet. I en krise i betalingsoppgjøret kan det være vanskelig å skille banker som bare er illikvide fra de som også er insolvente fordi slike oppgjørdisposisjoner vanligvis er tidskritiske. En annen årsak til at risikoreduserende tiltak ikke iverksettes av næringen, kan være problemer med å komme frem til enighet om felles løsninger. Den økte konkurransen mellom bankene, samt endringer i styrkeforholdet mellom bankforeningene og stadig større enkeltbanker, kan gjøre det vanskeligere enn tidligere å komme fram til kollektive løsninger. I slike situasjoner bør myndighetene kunne sette krav til at risikoreduserende tiltak iverksettes.

Behovet for å kunne stille krav til interbanksystemene må også ses i sammenheng med økende transaksjonsvolumer, både innenlands og internasjonalt, og stadig flere kontaktflater mellom finansielle systemer i ulike land. Økende transaksjonsvolumer og tettere sammenknytninger av landenes betalingssystemer innebærer større fare for at problemer hos en aktør, eller i et system, kan smitte over på andre aktører og systemer. Uten mulighet til å regulere interbanksystemene vil myndighetene være avhengig av at banknæringen selv, som konkurrenter eller i fellesskap, fremskaffer samfunnsøkonomiske rasjonelle og sikre løsninger.

En viss kontroll med norske bankers deltakelse i utenlandske betalingssystemer vil også være nødvendig dersom problemer i disse systemene kan skape problemer i det norske betalings-

systemet. Også av hensyn til bankenes og andre næringers markedsadgang, kan det være hensiktsmessig at myndighetene påser at internasjonale standarder vedrørende risikobegrensning følges på viktige områder.

Vi vil i denne sammenheng nevne at forhold knyttet til bankenes betalingsformidling med utlandet også er foreslått regulert i Finansdepartementets forslag om ny § 28 i sentralbankloven, der det heter at Kongen kan fastsette forskrift om at bare den som får tillatelse av Kongen kan drive forretningsmessig omsetning av valuta eller forretningsmessig betalingsformidling med utlandet. Selv om bakgrunnen for regulering er ulik, kan det være grunn til å se nærmere på forholdet mellom reguleringskompetansen i de to lovutkastene.

Infrastruktur

Banklovkommisjonen anbefaler at myndighetene bør få et hjemmelsgrunnlag til å supplere dagens selvreguleringen når det gjelder å sikre en rasjonell samordning. Det er etter vår vurdering vesentlig at ansvaret for samordning forblir hos aktørene. Korreksjoner i form av offentlige inngrep bør derfor begrenses til forhold som klart reduserer den samfunnsøkonomiske effektivitet, og bør om mulig skje gjennom samarbeidsorganer, som opprettes med tilstrekkelig mandat til å løse det aktuelle problem.

Behovet for regulering basert på lov

Kommisjonen har vurdert den gjeldende selvregulering gjennom avtaler som et alternativ til lovregulering, men blitt stående ved at lovregulering er den beste måten å sikre at interbank-systemene fungerer på en tilfredstillende måte. Det er etter vår oppfatning viktig at en ved vurdering av behovet for en lov, også nøye belyser argumentene mot lovregulering. Et synspunkt som også tidligere er framført fra Norges Bank er at det skal være et klart reguleringsbehov for å godtgjøre den reguleringskostnad som følger reguleringen. Det bør også nevnes at en internasjonalt legger vekt på markedenes selvregulerende evner i stadig større grad. Det er blant annet ikke drøftet eksplisitt i kommisjonens innstilling om Norges Bank gjennom rollen som bankenes oppgjørsbank kan stille de nødvendige krav til risikoreduerende tiltak i bankenes egne systemer. Et eksempel på at sentralbanken kan stille krav i rollen som oppgjørsbank, er det pågående arbeidet med å endre rammevilkårene for bankenes oppgjør i Norges Bank. Dette arbeidet har i stor grad også bygget på inngående samarbeid med bankene. Mange andre sentralbanker har kommet langt i arbeidet med å innføre risikoreduerende tiltak i sine oppgjørs- og avregningsentraler uten å ha en så omfattende lovregulering som kommisjonen legger opp til. Dette gjelder blant annet den engelske sentralbanken. Muligheten for å kunne stille krav uten lovhjemmel må imidlertid, som også kommisjonen har pekt på, ses i sammenheng både med sentralbankenes ulike grad av direkte deltakelse i interbanksystemene og landenes reguleringstradisjon.

Selv om kommisjonen legger vekt på at lovforslaget skal utfylle, og ikke erstatte dagens selvregulering, kan lovreguleringen også ha uheldige effekter på bankenes eget samarbeid, og samarbeidet mellom bankene og myndighetene. Selvregulering og samarbeid kan videre bli redusert om konsesjon oppfattes som en detaljert sertifisering, med en alminnelig garanti fra myndighetene.

På den annen side har den alminnelige konsesjonslovgivningen nettopp hatt som siktemål å unngå detaljert lovregulering. Kommisjonen følger i sitt forslag opp denne linjen. Det kan også vises til at eksisterende bankkonsesjoner ikke synes å ha lagt hindringer i veien for

selvregulering og samarbeid mellom aktørene. Norges Bank kan som oppgjørsbank stille krav til deltakerne i oppgjøret i Norges Bank, herunder også enkelte krav knyttet til infrastrukturen i systemene. Det er imidlertid med dagens reguleringskompetanse vanskelig å stille krav som i tilstrekkelig grad ivaretar hele det lovbestemte ansvar Norges Bank har for effektive og sikre betalingssystemer i sentralbanklovens § 1. Dette gjelder både krav til aktører som ikke er banker og problemene knyttet til manglende insentivstruktur. De praktiske muligheter for gjennom oppgjørsbankrollen å stille krav til interbanksystemer på lavere nivåer i oppgjørssystemet kan være begrenset, selv om beløpene som gjøres opp i slike systemer kan være store og dermed bidra til systemrisiko.

Norsk reguleringstradisjon er i større grad enn i mange andre land basert på lovregulering. Eventuelle krav fra Norges Banks side til oppgjørssystemer utenfor sentralbanken vil derfor kunne bli møtt med spørsmål om hjemmelsgrunnlag og påstander om urettmessig innblanding. Uten adgang til å stille generelle krav til interbanksystemene vil det videre være en fare for at større deler av oppgjøret foretas på lavere uregulerte nivåer, med dertil uheldige konsekvenser for den samlede risikoen i betalingssystemene. I verste fall vil oppgjørsbankene på lavere nivåer, som regner med at myndighetene uansett vil gripe inn i en krisesituasjon, kunne være villig å ta på seg stor risiko. Lovregulering kan videre gi mer forutsigbare rammebetingelser for aktørene. Det er også internasjonalt en økende erkjennelse og klargjøring av sentralbankenes overvåkeransvar for betalingssystemene, og norske banker er avhengig av internasjonal tillit til de norske systemene.

Den modell for samarbeid mellom myndighetene og bankene som en til nå har basert seg på, har ikke i praksis vist seg velegnet til å løse viktige problemstillinger knyttet til infrastrukturen i betalingssystemene. En av grunnene til at Norges Bank har funnet det naturlig å være oppgjørsbank for mer enn det ordinære interbankoppjøret, er at Norges Bank gjennom oppgjørsbankrollen til en viss grad kan kontrollere risikoen i systemene. En lovhjemlet adgang til å kunne stille krav til systemer for oppgjør utenfor sentralbanken, vil innebære at Norges Bank på friere grunnlag kan vurdere hvilke oppgjør som bør skje direkte i sentralbanken.

Et alternativ til kommisjonens forslag om en konsesjonsordning kunne vært tilsyn med en generell inngrepshjemmel - et alternativ som kommisjonen ikke eksplisitt har diskutert. Konsesjon gir myndighetene muligheter til å gripe inn i forkant. Dette innebærer at myndighetene på et tidlig tidspunkt må ta stilling til de forhold som skal reguleres. Derved bidrar en til mer stabile rammebetingelser for operatører av interbanksystemer. En inngrepshjemmel kan være mer fleksibel for myndighetene, men kan gå på bekostning av stabile rammebetingelser for operatørene av systemene.

Norges Bank slutter seg på dette grunnlag til kommisjonens forslag om regulering basert på lov med en kombinasjon av konsesjon, direkte regulering og tilsyn. Reguleringen må imidlertid praktiseres slik at insentivene til selvregulering ikke svekkes. Videre må det gjøres utvetydig klart at ansvaret for systemene ligger hos operatøren og de deltakende banker, og at en konsesjon ikke kan oppfattes som en garanti fra myndighetene. Det er etter vår vurdering viktig å understreke at en skal følge de alminnelige prinsipper for konsesjonsbehandling, noe som tilsier at det er operatøren som skal godtgjøre og stå inne for at systemet tilfredsstillende de krav som stilles, og at myndighetene for eksempel ikke skal foreta teknisk kontroll av systemene.

Avgrensning av hvilke systemer som bør reguleres - §§ 2-1 og 2-2

Et interbanksystem er etter lovutkastet kjennetegnet ved at er det basert på felles regler for avregning, oppgjør og overføring mellom banker. "Felles regler" innebærer et standardisert avtaleforhold som inngås mellom flere deltakere, eventuelt bilateralt mellom deltakerne og operatøren av systemet. Innenfor de felles regler vil det normalt være anledning til å avtale enkelte individuelle tilpasninger. Felles regler for avregning er i praksis avhengig av avtaler for hvordan oppgjøret skal skje.

Ved en streng fortolkning av ordlyden i utkastet er det bare et fåtall av dagens norske systemer som vil omfattes av definisjonen. Dette er systemene som i dag er organisert i BBS, Sparebanken NOR og Sparebanken Midt-Norge, og muligens den tilknyttede avregning som skjer i Fellesdata og NOVIT. VPS-oppgjøret og NOS-oppgjørene, vil etter definisjonen i lovutkastet fanges opp av bestemmelsen om lignende systemer.

De rene bankdatasentraler antas å falle utenfor definisjonen. Organiseringen av disse systemene vil ikke påføre andre aktører kredittrisiko. Forsinkelser i disse sentralene kan imidlertid likevel ha stor likviditetsmessig betydning for andre banker, fordi forventet inngang av likviditet kan bli forsinket (likviditetsrisiko). Videre vil bilaterale enkeltavtaler mellom banker falle utenfor. Slike systemer og avtaler vil imidlertid i stor grad ligge innenfor Kredittilsynets institusjonsbaserte tilsyn.

Risikoreduserende tiltak i interbanksystemene er kostnadskrevenne for bankene. Å fjerne all risiko i betalingssystemene er neppe samfunnsøkonomisk optimalt. Risikoen skal imidlertid være kjent og forstått av alle deltakerne. Krav fra myndighetene om risikoreduserende tiltak, bør begrunnes med at systemrisikoen som foreligger kan få konsekvenser for stabiliteten i betalingssystemene. Slik risiko foreligger primært i interbanksystemer hvor store beløp tas til oppgjør, som for eksempel de store betalingsoppgjørene mellom bankene og verdipapir-oppgjøret. I systemer med lav omsetning, vil betalingsproblemer hos en enkeltbank neppe ha særlig betydning for finansiell stabilitet. Selv om det er få av dagens norske systemer som vil falle innenfor lovutkastets definisjon av et interbanksystem, er definisjonen så generelt utformet at den vil omfatte eventuelle fremtidige mindre avregnings- og oppgjørssystemer, selv om beløpene som avregnes og sendes til oppgjør er av beskjeden størrelse. Regulering av slike systemer er ikke avgjørende for å fylle lovens formål, slik dette er formulert i lovutkastets § 2-1.

Lovutkastets § 5-1 om forskrifter m.v. gir Kongen hjemmel til å fastsette nærmere regler til utfylling og avgrensning av bestemmelsene i loven. En nærmere avgrensning av hvilke interbanksystemer som skal omfattes av loven synes imidlertid nødvendig, jf. diskusjonen over. Det er etter vår vurdering da naturlig at hovedprinsippene for en slik avgrensning fremgår eksplisitt i §2-2.

Vi vil i denne sammenheng vise til vedlegg 4 i kommisjonens utredning, hvor det går frem at tilsvarende lovgivning i Canada bygger på at de enkelte systemer skal vurderes med hensyn til iboende systemrisiko før de eventuelt underlegges lovens bestemmelser. En slik generell "kan-regel" overlater i praksis vurderingen av lovens virkeområde til forvaltningens skjønn, og innebærer en tilnærmet generalfullmakt / generell beredskapshjemmel. En slik regel strider imidlertid i stor grad imot det som i dag må anses som vanlige norske lovgivningsprinsipper, og reguleringen av finansnæringen forøvrig. Etter vår vurdering bør en unntaksregel knyttes direkte opp til formålene i § 2-1, og vi vil i denne sammenheng foreslå at § 2-2 utvides med et

nytt annet ledd, som for eksempel kan gis følgende ordlyd:

(2) Kongen kan gjøre unntak fra bestemmelsen i første ledd og fastsette nærmere regler om unntak fra øvrige bestemmelser i kapittel 2 for interbanksystemer av mindre omfang som ikke anses å påvirke formålene i § 2-1.

Opplysninger om å sikre teknisk drift - § 2-5(1)c) og krav til virksomheten - § 2-6(3)

Kommisjonen foreslår at opplysninger om tiltak for å sikre den tekniske driften skal vedlegges søknaden om å få etablere interbanksystemer. Kongen skal etter forslaget kunne fastsette nærmere krav til virksomheten, herunder kapital- og sikkerhetskrav. Det er i motivene til bestemmelsene vist til generelle, internasjonalt anbefalte krav, som for eksempel krav til at systemene etter driftsavbrudd skal kunne være i ordinær drift med virkning fra start neste oppgjørsdag. Vi vil forøvrig også her vise til at det er de alminnelige prinsipper for konsesjonsbehandling som skal legges til grunn.

Adgangen til å delta i interbanksystemene § 2-8

Det foreslås at banker som er etablert i Norge skal ha rett til å bli medlem i interbanksystemer, og til å bruke disse i samsvar med fastsatte tariffer og alminnelige forretningsvilkår. Det kan i tillatelsen gis unntak fra denne regelen. Forslaget må ses i sammenheng med den betydning det har for konkurransen mellom bankene at det gis en alminnelig tilgang til den sentrale infrastrukturen. Oppbygging av infrastruktur er imidlertid kostbart, og bankene må kunne inngå avtaler om samarbeid på dette feltet, uten at ethvert samarbeid dermed må være åpent for alle andre banker. Vi legger derfor til grunn at unntaksregelen vil bli praktisert liberalt, så lenge det dreier om interbanksystemer hvor tilknytning ikke er av særlig betydning for muligheten til å drive ordinær betalingsformidling.

Tilsyn med interbanksystemene § 2-10

Kommisjonen foreslår at Norges Bank gis ansvaret for å holde tilsyn med interbanksystemene og virksomheten til operatørene. Banken og Kredittilsynet kan imidlertid avtale en fordeling av arbeidet. I overensstemmelse med motivene til denne bestemmelsen legger Norges Bank til grunn at tilsynet med interbanksystemene skal avgrenses til overordnede spørsmål i tråd med de rammer som konsesjonen trekker opp.

5 Rettsvern og sikkerhet for avregning og oppgjør - lovutkastets kapittel 4

Ved utarbeidelsen av utkastet til kapittel 4, la Banklovkommisjonen vekt på å utforme de enkelte lovbestemmelser slik at disse i hovedsak skulle samsvare med EU-kommisjonens forslag til direktiv av 30.5.96 om endelig oppgjør og sikkerhetsstillelse, COM (96) 193 final 96/0126 (COD). Vi vil for ordens skyld peke på at dette direktivforslag senere er trukket tilbake, fordi EU-kommisjonen er bedt om å vurdere om også regler for rettsvern for avregning av "papirsiden" av verdipapiroppgjøret kan innarbeides i direktivutkastet.

Banklovkommisjonen foreslår at avtaler om avregning og oppgjør skal kunne gjøres gjeldende etter sitt innhold selv om en deltaker kommer under offentlig administrasjon eller insolvensbehandling. Avregning reduserer bankenes likviditetsbehov og transaksjonskostnader. En oppnår dessuten reduksjon av risiko ettersom aktørenes eksponering mot andre kan reduseres før transaksjonene går til endelig oppgjør. Risikoreduksjonen er imidlertid bare reell dersom

avtalen om avregning er rettslig bindende også i en konkurssituasjon. Lovforslaget er på dette punktet helt i tråd med utviklingen i konkurslovgivningen internasjonalt, og følger internasjonale anbefalinger fra sentralbankhold. Nødvendigheten av et klart juridisk grunnlag for slike avtaler ble også påpekt i vår uttalelse til Banklovkommisjonens første delutredning, om finansavtaler og finansoppdrag, jf. pkt. 1. Norges Bank vil uten videre støtte hovedregelen i kommisjonens forslag på dette punkt.

Registrering av avtalene og krav om sikkerhet

Kommisjonen har av hensyn til likebehandling av kreditorer foreslått at det skal sikres nødvendig notoritet for avtalene. Det kan stilles spørsmål om en særskilt registrering er nødvendig for at rettsvern skal etableres. Ved utarbeiding av forslaget til bilaterale avregningsbestemmelser for rente- og valutakontrakter, fant Aarbakkeutvalget ikke grunn til å foreslå en slik ordning. Begrunnelsen var delvis at det ved enhver bobehandling vil kunne oppstå bevismessig spørsmål vedrørende inngåtte avtaler, og at også spørsmål vedrørende avregningsavtalene må løses på vanlig måte. Videre foreslo Aarbakkeutvalget at aktører som er underlagt kapitaldekningskrav må melde avtalene til Kredittilsynet dersom de ønsker at kapitaldekningskravet skal beregnes ut fra nettoposisjonen. Dette ble også ansett for å gi en viss notoritet.

Når det gjelder deltakelse i multilaterale oppgjørssystemer, synes det heller ikke å være noen behov for å fastsette krav om en egen registreringsordning. Deltakere i disse systemene vil normalt ha inngått avtaler hvor spørsmålet om avregningen vil være regulert og slike avtaler vil antakelig gi tilstrekkelig notoritetsvirkning. Det vil neppe oppstå bevismessige spørsmål om hvorvidt slike avtaler er inngått eller ikke, og det skulle derfor ikke være behov for at avtalene skal måtte registreres i Norges Bank for at de skal få rettsvern. Det følger dessuten av lovutkastets kapittel 2 at slike avtaler normalt skal foreligge.

Forslaget inneholder også en regel om at banker som deltar i et multilateralt avregnings- og oppgjørssystem, og som registrerer en avregningsavtale, som hovedregel skal stille sikkerhet overfor oppgjørsbanken eller sentral motpart. Dersom multilateral avregning skal ha en risikoreduserende effekt, forutsetter dette at aktørene kan stole på at endelig oppgjør gjennomføres på bakgrunn av avregningsresultatet. En forutsetning for at en avregning ikke vil bli reversert i en konkurssituasjon, er at det finnes midler i avregningssystemet som kan benyttes til å dekke forpliktelser for aktører som ikke selv kan gjøre opp for seg. Ettersom avregningsavtalenes reelle innhold er avhengig av at det finnes midler i systemet, synes det naturlig å knytte rettsvernet direkte til et krav om sikkerhet. Norges Bank vil på dette grunnlaget gi sin støtte til kommisjonens forslag om krav til sikkerhet.

Det pekes for ordens skyld på at om registreringskravet i § 4-2 tas ut, må også § 4-3, hvor kravet til sikkerhet er knyttet til registrering av avtale, justeres. Vi vil i så fall foreslå at kravet til sikkerhet stilles som vilkår for å få rettsvern.

6 Systemer for betalingstjenester - lovutkastets kapittel 3

Generelt om systemer for betalingstjenester

Kommisjonen viser til at det i lengden ikke er tilfredsstillende å bygge en regulering av systemet for betalingstjenester på regelverket for finansieringsvirksomhet. Norges Bank slutter seg til denne vurderingen. Vi vil likevel knytte noen merknader til begrunnelsen for forslaget.

Kommisjonen legger i sin enstemmige konklusjon vekt på faren for konkurransevridning mellom institusjoner som er underlagt eksisterende lovgivning og nye aktører som i utgangspunktet ikke vil være regulert. Det er ikke umiddelbart klart hvor betydningsfull en slik eventuell konkurransevridning faktisk vil være. For det første kan det være stordriftsfordeler som virker i bankenes favør; for det andre må det antas at risikoreducerende tiltak innenfor bankenes fellesstruktur kan gjøre bankenes systemer mer attraktive. For det tredje vil bankene fremdeles ha en stor konkurransefordel ved sitt innskuddsmonopol, sikringsordninger og kontohold i sentralbanken. Det er således bare banker som vil kunne tilby betalingstjenester fra konto til konto, der oppsamlede midler (innen visse grenser) er underlagt lovbestemt sikring.

Selv om konkurransemotivet alene neppe er sterkt nok til å bringe slike systemer inn under offentlig tilsyn og regulering, kan hensynet til en rasjonell og samordnet utbygging av betalingstjenester tilsi en offentligrettslig regulering. Det bør være et mål å fremme kostnads-effektive og samvirkende systemer innenfor en felles infrastruktur. En felles infrastruktur vil også gjøre det lettere for andre enn banker å etablere seg på dette området. Det kan imidlertid også tenkes at nye aktører vil ønske å etablere systemer som ikke samvirker med de eksisterende bankssystemene. Myndighetene bør ha mulighet til å gripe inn på et tidlig tidspunkt dersom det er fare for at dagens samordningsfordelene kan gå tapt.

Forbrukerhensyn som frivillighet, tilgjengelighet og oversiktighet, kan også tilsi en viss lovregulering. Lovforslaget vil bl.a. beskytte forbrukernes tilgang til betalingsystemene og deres adgang til selv å velge mellom sikre betalingsformer, herunder publikums adgang til å kunne gjøre opp for seg med kontanter.

Når det gjelder vilkårene for å nekte konsesjon i § 3-4 tredje ledd, foreslår vi at begrepet "allmenne hensyn" tas ut. Henvisningen til lovgivningen, herunder formålsbestemmelsen i § 3-1 dekker etter vår mening fullt ut de allmenne hensyn som skal ivaretas etter lovutkastet.

Om forhåndsbetalte kort

Når forhåndsbetalte kort kan brukes på mange steder, begynner de å ligne funksjonelt på kontanter og andre likvide betalingsmidler (penger). Hensynet til utviklingen av et effektivt betalingssystem som også publikum har tillit til kan tilsi at systemer med kort som har karakter av å være et alminnelig akseptert betalingsmiddel bør kunne underlegges regulering, selv om verdien av det enkelte kort er begrenset til beløp under 1000 kroner. En avgrensning av reguleringsområdet kan for eksempel være basert på en kombinasjon av en vurdering av om systemet har karakter av å være et alminnelig betalingsmiddel, beløpsgrenser på enkeltkort og den samlede verdi av de kort som er i omløp i det aktuelle system. Derimot synes det ikke generelt å være et like stort behov for å regulere kortsystemer der kortenes anvendelsesområde er forholdsvis begrenset, selv om verdien av det enkelte kort kan være større enn 1000 kroner.

Vi støtter forøvrig kommisjonens påpekning av at forslaget til regelverk for forhåndsbetalte kort må vurderes i forhold til innskuddsmonopolet m.v.

7 Praktiske konsekvenser for Norges Bank ved implementering av forslaget

I forslaget til lov er konsesjonsansvaret for betalingssystemer tillagt Kredittilsynet. Dette er naturlig gitt den institusjonsbaserte tilsynsrolle Kredittilsynet allerede har.

Skillet mellom tilsynet med interbanksystemer, som skal ivaretas av Norges Bank, og tilsynet med systemer for betalingstjenester kan imidlertid ikke trekkes helt klart, og kommisjonen legger derfor opp til en nærmere avklaring av tilsynsoppgavene mellom de to institusjonene. Koblinger mellom de to reguleringsområder vil dels kunne oppstå ved at systemer for betalingstjenester er knyttet opp mot interbanksystemene, eller ved at de er en blanding av kundesystemer og avregning- og oppgjørssystemer (§ 2-5 første ledd bokstav e)). Dessuten vil Norges Bank i kraft av sitt lovpålagte ansvar for helheten i betalingssystemene være opptatt av den generelle utviklingen av systemer for betalingstjenester. Dette tilsier et tett samarbeide mellom de to institusjonene på dette området. Hovedlinjene i arbeidsdelingen bør være avklart i god tid før loven trer i kraft.

Kommisjonen uttaler i kapittel 10, om administrative og økonomiske konsekvenser, at Norges Bank har tilstrekkelig ressurser til å påta seg tilsynsansvaret, men at det kan være behov for en viss intern omfordeling av ressursene for å styrke kompetansen på dette området.

Det er i dag uklart hvor mye ressurser som Norges Bank vil måtte legge ned i konsesjonsbehandling og tilsyn med systemene, og eventuelt i forbindelse med behandling og oppbevaring av avregnings- og oppgjørsavtaler. Når det gjelder eksisterende oppgaver vil det antagelig i liten grad bli frigjort ressurser i Norges Bank som følge av at Kredittilsynet blir tillagt et ansvar for systemer for betalingstjenester. Norges Bank bruker i utgangspunktet lite ressurser på de oppgaver som foreslås lagt til Kredittilsynet. Banken må også fortsette å følge utviklingen på dette området, blant annet som følge av sitt overordnede ansvar for å fremme et effektivt betalingssystem. Siden det pågående arbeidet med å vurdere Norges Banks oppgaver og dimensjonering vil resultere i en viss årsverksreduksjon, vil et eventuelt økt ressursbehov på betalingssystemområdet likevel ikke øke Norges Banks samlede ressursbehov, men reduksjonen vil kunne bli mindre enn hva den kunne bli uten nye oppgaver.

Med hilsen

Kjell Storvik

Per Erik Stokstad

Finansdepartementet
Postboks 8008, Dep.
0030 Oslo

Deres ref.
97/899/Ø/TEK

Vår ref.
FIBE/JOB/PES(9601550)

Oslo
20. mars 1997

ETABLERINGEN AV OPPGJØRSSYSTEMET TARGET OG MULIGE KONSEKVENSER FOR NORSK FINANSNÆRING

Vi viser til Finansdepartementets brev av 7. februar 1997. Nedenfor følger Norges Banks innspill til Revidert Nasjonalbudsjett 1997 vedrørende spørsmål omkring TARGET-systemet. Første del gir en beskrivelse av selve systemet og arbeidet omkring dette, både på det tekniske og politiske plan. I andre del beskrives aspekter av relevans for norsk finansnæring. Vurderingene knytter seg utelukkende til TARGET, og er således avgrenset i forhold til andre nærliggende spørsmål rundt introduksjonen av euro.

1 Beskrivelse av TARGET

1.1 Motiv og formål

Etableringen av den europeiske økonomiske og monetære union (ØMU) forutsetter at det etableres et system for gjennomføringen av den felles pengepolitikk. For at pengepolitikken skal kunne implementeres på en effektiv måte, er det en forutsetning at de pengepolitiske operasjoner kan gjennomføres under like betingelser og med lik virkning i hele euro-området. Dette krever at systemene for oppgjør av større betalinger er knyttet sammen. European Monetary Institute (EMI), som er forløperen til den europeiske sentralbanken i ØMU, leder arbeidet med utviklingen av et system for betalinger i euro mellom landene i EU, kalt TARGET¹. Hensikten med etableringen av TARGET er først og fremst å legge til rette for gjennomføringen av pengepolitikken i ØMU.

TARGET vil i tillegg gjøre systemene for betaling i euro mellom landene i EU generelt mer effektive og sikre. Overførsel av penger fra en bank i et land til en bank i et annet land skjer i dag hovedsakelig ved bruk av korrespondentbanker, som er avsendersbankens forbindelser til oppgjørssystemene i de land penger skal overføres til. Overføringer kan alternativt skje via bankens egne filialer, dersom filial er opprettet i mottakerlandet. Dagens system innebærer at oppgjør av betalinger over landegrensene tar lengre tid enn i de nasjonale systemene.

¹Akronym for Trans-european Automated Real-time Gross settlement Express Transfer

Gjennom TARGET-systemet skal transaksjoner i euro kunne gjennomføres like effektivt og sikkert mellom EU-landene som innenfor de enkelte land, med endelig oppgjør i de enkelte lands sentralbanker.

1.2 Kort om systemets funksjonalitet

Transaksjonene som sendes gjennom TARGET skal gjøres opp på bruttobasis og i realtid. Dette innebærer at hver transaksjon gjøres opp enkeltvis og med endelig virkning kontinuerlig gjennom dagen. Systemet skal også kunne benyttes ved oppgjør av nettoposisjoner som er fremkommet gjennom avregning mellom banker.

TARGET-systemet vil bestå av de nasjonale oppgjørssystemene knyttet sammen i et kommunikasjonsnettverk, kalt Interlink. Transaksjoner fra et land til et annet skal sendes via oppgjørssystemet i avsenderlandet, der sentralbanken belaster avsenderbankens konto og godskriver en konto tilhørende sentralbanken i mottakerlandet. Sentralbanken i mottakerlandet godskriver på sin side mottakende bank. Det er forutsatt at sentralbanken i avsenderlandet i løpet av 30 minutter skal ha mottatt en endelig bekreftelse på at oppgjør mot mottakende bank har funnet sted.

Deltakelse i TARGET-systemet krever at deltakerlandet har etablert et brutto realtids oppgjørssystem og den nødvendige kommunikasjonsplattform mot Interlink. TARGET skal være åpent i tidsrommet 0700 - 1800. Forøvrig baseres utviklingen av systemet på et minimum av tilpasninger i de nasjonale oppgjørssystemene.

1.3 Kriterier for tilknytning til TARGET

Det er bestemt at EU-land både i og utenfor euro-området skal kunne knytte seg til TARGET. For de land som i utgangspunktet beholder sin nasjonale valuta, krever en tilknytning at landene har brutto oppgjørssystemer som kan håndtere transaksjoner i euro. Det er imidlertid ikke endelig bestemt hvilke tilknytningsregler som skal gjelde for landene utenfor euro-området. En endelig beslutning om dette vil ikke bli fattet før den europeiske sentralbanken (ESB) er opprettet tidlig i 1998.

For pengepolitikken funksjon i ØMU-området er tilknytning til TARGET bare nødvendig for de landene som skal delta i den monetære union. Ettersom TARGET vil utgjøre et effektiviserende element i de europeiske betalingssystemene, vil tilknytning også ha betydning for hvor gode betalingstjenester de enkelte banker kan tilby sine kunder. Med hensyn til konkurransevilkår vil tilgang til systemet således ha betydning for banker i alle de land som gjennom lovgivningen innen EU forøvrig har like rammevilkår.

Opgjørsdeltakeres tilgang til kreditt gjennom dagen blir ansett som viktig for å lette gjennomføringen av et oppgjør, fordi det ikke er samsvar mellom tidspunktene for inngående og utgående transaksjoner. Uten tilgang til en intradag låneordning må deltakerne til enhver tid ha andre likvide reserver tilgjengelig. Tilgangen til intradag kreditt er således et kostnads-spørsmål for deltakerne. Det er foreløpig ikke avklart innad i EU om banker som er knyttet til TARGET gjennom oppgjørssystemer utenfor euro-området skal gis adgang til å dekke intradag likviditetsbehov i euro ved låneopptak. De endelige reglene bestemmes av ESB, som ennå ikke er etablert, jf. pkt. 1.3.

Diskusjonen om tilgangen til intradag kreditt er først og fremst knyttet til spørsmålet om slike kreditter til banker utenfor euro-området kan ha uheldige konsekvenser for den pengepolitiske styringen. Dette henger sammen med risikoen for at intradag-lån ikke tilbakebetales samme dag. Om sentralbanker utenfor euro-området yter kreditt over natten, vil den fremtidige europeiske sentralbanken ikke ha kontrollen med det totale tilbudet av euro i markedet. Dermed svekkes muligheten til å finregulere rentenivået.

Det er spesielt fra tysk og fransk hold at det argumenteres for at intradag-lån ikke bør ytes av sentralbanker utenfor euro-området. I tillegg til risikoen for redusert kontroll over den pengepolitiske styringen, argumenteres det med at like vilkår i TARGET for alle EU-land vil være en konkurransefordel for banker i de land som står utenfor den monetære unionen. Dette begrunnes med at disse landene ikke vil være forpliktet av den felles pengepolitikken. Den engelske sentralbanken har derimot uttrykt at EU-landene må få tilgang til TARGET på samme vilkår, og har argumentert med at ulike tilknytningskriterier vil virke diskriminerende til fordel for ØMU-landenes banker, hvilket kan komme i konflikt både med prinsippene for det indre marked og EUs konkurranselovgivning generelt, som er nedfelt i konkurranse-direktivene.

EMI utreder i dag mulige alternative mekanismer for å begrense faren for at intradag kreditt utilsiktet blir til lån over natten i de land som ikke er fullt med i ØMU. Blant mulige tiltak er beløpsgrenser på intradag kreditt, tidligere stengetid i TARGET, og sanksjoner, for eksempel i form av strafferenter.

1.4 TARGETs betydning - Prinsipper for prissetting

Det er lagt til grunn at TARGET skal drives etter et prinsipp om full kostnadsdekning. Samtidig må en ved fastleggningen av prispolitikken ta hensyn til sentrale EU-prinsipper om jevne konkurranseforhold, og at sentralbankenes engasjement i betalingssystemene skal konsentreres om funksjoner som ikke, eller ikke godt nok, kan utføres av privat sektor. Et eksempel på dette er den risikoreduserende effekt oppgjør i en sentralbank har i systemer der store beløp overføres mellom banker.

Deltakernes kostnader ved bruk av TARGET er ikke bestemt. Dette gjelder prisene på oppgjør av enkelttransaksjoner, tilknytningspriser og eventuelle periodiske avgifter. Det er heller ikke avgjort om felles priser bare skal gjelde for overføringen gjennom TARGET, eller om felles priser skal gjelde for hele pengeoverføringen, som også involverer to lands nasjonale betalingssystemer. Prisnivået vil være avgjørende for mengden av og størrelsen på de transaksjoner som vil bli sendt til oppgjør gjennom TARGET, og for graden av effektivitet i hele systemet. Før prispolitikken er avgjort, er det derfor vanskelig å vurdere hvilken betydning systemet vil få.

Det er grunn til å forvente at effektiviteten i TARGET vil gjøre systemet attraktivt for større, ordinære transaksjoner parallelt med pengepolitiske operasjoner. I denne forbindelse har EMI ingen intensjoner om å sette øvre eller nedre grenser for beløpene som sendes gjennom TARGET. Likevel forventes det at mindre transaksjoner som ikke krever like raskt oppgjør av kostnadsgrunner vil bli ivaretatt av private og rimeligere systemer.

2 Betydningen for norsk finansnæring

TARGET-systemet er under utforming, og flere sentrale spørsmål vil ikke bli endelig avklart før ESB er etablert. Dette gjelder både vilkårene for tilknytning til systemet og prispolitikken. Begge vil være avgjørende for hvilken betydning TARGET vil få for tjenester knyttet til betalingsstrømmene mellom de europeiske land. Enhver drøfting av konsekvenser for Norges del må skje i lys av denne usikkerheten.

Norges Bank står i regelmessig kontakt med EMI og europeiske sentralbanker og følger der opp spørsmål knyttet til TARGET og ØMU, med henvisning til Norges særlige interesser i forbindelse med at norske banker gjennom EØS-avtalen i stor grad må forholde seg til de samme rammevilkår som europeisk banknæring for øvrig. EU-landene har ikke drøftet hvordan de vil forholde seg til en søknad om tilknytning til systemet fra et land utenfor EU. Dette spørsmålet ventes ikke å være aktuelt å behandle før tilknytningskriteriene for EU-land utenfor euro-området er nærmere avklart.

Finansnæringen er inne i en prosess hvor internasjonal konkurranse og grensekryssende tjenesteyting blir stadig viktigere. Næringen møter i større grad enn tidligere konkurranse fra utenlandske banker som etablerer filial i Norge, og innenlandske aktører krever samtidig at norske tjenesteytere kan tilby konkurransedyktige betalingstjenester overfor utlandet. Den teknologiske utviklingen har videre ført til at geografisk nærhet til kundene blir mindre betydningsfull. Store norske bedrifter, som handler mye med land innen euro-området, kan i fremtiden finne det lønnsomt å sende betalingsoppdrag til banker som kan tilby oppgjør i euro gjennom TARGET. Bedriftene vil dermed kunne sende og motta betalinger i euro raskere, og dermed også i prinsippet sikrere, enn hva norsk betalingsformidling i dag kan tilby gjennom korrespondentbanksystemet. Banker som er direkte knyttet til det europeiske betalings-systemet vil i denne sammenheng kunne få en konkurransemessig fordel. Spesielt synes det nærliggende å anta at den konkurransemessige fordel vil være størst for utenlandske banker med filialer både i EU og Norge, og norske banker med filialer i EU-land. Fordelen må imidlertid vurderes opp mot kostnadene knyttet til etablering og drift av utenlandske filialer.

Betalingsformidling til og fra utlandet utgjør ingen betydelig inntektskilde for norske banker. Mer avgjørende er spørsmålet om indirekte inntektstap gjennom mulig tap av kundeforhold og markedsandeler på lengre sikt. En må regne med at bankenes mulighet til å yte effektive og rimelige tjenester stadig vil bli mer avgjørende for bedriftenes valg av bankforbindelse. Norske bedrifter vil kunne foretrekke å kjøpe flere tjenester enn bare betalingsformidling fra utenlandske banker. Dette må også ses i sammenheng med at norske bedrifters virksomhet stadig blir mer internasjonalt rettet.

Etableringen av et felles valutaområde i store deler av Europa vil vil bety at en enkelt korrespondentbank i EU i fremtiden får et mye større dekningsområde enn i dag. Antall bankforbindelser i dette området bør derfor kunne begrenses betraktelig. Denne strukturelle utviklingen bør gi reduserte faste kostnader i betalingsformidlingen med utlandet. Konkurransen mellom bankene vil videre kunne legge et ytterligere press på tilbyderne av slike tjenester, både når det gjelder priser og effektivitet. Ettersom det trolig ikke vil være lønnsomt å effektivere mindre betalinger via TARGET, vil norske banker også i fremtiden sannsynligvis ha behov for et alternativt nettverk mot euro-området.

Norske banker kan også velge alternative kanaler for oppgjør av betalinger i euro. I denne sammenheng kan det trekkes frem at det i privat regi arbeides med nye og mer effektive systemer for oppgjør av betalinger mellom land. Norske banker kan også gjennom filialer, eventuelt datterbanker, i EU-området få tilknytning til TARGET. Flere norske banker er i dag etablert i EU-området. Etablering i utlandet innebærer imidlertid kostnader, og det kan stilles spørsmål ved lønnsomheten av etableringer utelukkende for tilgang til TARGET. Ved en vurdering av konkurransemessige fordeler må imidlertid, som også tidligere nevnt, slike kostnader vurderes i forhold til utenlandske bankers kostnader ved etablering av filial i Norge.

Distansetilknytning til et lands betalingsystem, "remote access", blir stadig oftere nevnt internasjonalt som en mulighet i forbindelse med bankenes ønske om å tilby grensekryssende tjenester. Distansetilknytning innebærer at banken knytter seg til betalingsystemet i det aktuelle land, som innenlandske banker, men uten å være fysisk etablert med representasjon i landet. Slik tilknytning er blitt mulig som følge av den teknologiske utviklingen på dette området, men er et alternativ uten særlig erfaringsgrunnlag. Kostnadene ved en slik elektronisk etablering er trolig lave, men innebærer samtidig en rekke usikre momenter av praktisk art. Hvilke land som vil kunne knytte seg til TARGET gjennom distansedeltakelse, og til hvilke vilkår dette eventuelt vil kunne skje, er videre et uavklart spørsmål.

3 Konklusjoner

Etableringen av TARGET vil gi europeiske banker en ny og effektiv infrastruktur for gjennomføring av betalinger i euro mellom EU-land. Generelt vil etableringen av et felles valutaområde trolig skjerpe konkurransen i finansnæringen, og bidra til rimeligere og mer effektiv betalingsformidling for næringslivet. TARGET-systemets fremtidige betydning for privat betalingsformidling kan imidlertid vanskelig vurderes før sentrale spørsmål som tilgangskriterier og prinsipper for prissetting er endelig avklart. Enhver drøfting av konsekvenser for norsk finansnæring må skje i lys av denne usikkerheten.

TARGET vil kunne endre konkurransebetingelsene for norske banker når det gjelder utenlandsk betalingsformidling. Det foreligger en reell mulighet for at større norske bedrifter i fremtiden i større grad vil velge utenlandske banker for å utnytte TARGET-systemets effektivitet og sikkerhet. Dette kan på lengre sikt også ha betydning for bedriftenes valg av bankforbindelse.

Sannsynligvis vil det spesielt være banker som har filialer både i Norge og innen EU-området som i denne sammenheng vil kunne få et konkurransemessig fortrinn. Dette fortrinnet må imidlertid vurderes i lys av kostnadene ved å etablere filialer i andre land.

Med hilsen

Jon A. Solheim

Per Erik Stokstad

Finansdepartementet
Postboks 8008 Dep.
0030 Oslo

Deres ref.
96/1222
CeA/KSH

Vår ref.
9600359
FIMH/VHo/BREV003.WPD

Oslo
13. juni 1996

RAPPORT OM AVREGNING AV DERIVATKONTRAKTER

Det vises til Finansdepartementets brev av 21. februar 1996 hvor det bes om Norges Banks eventuelle merknader til "Rapport om avregning (netting) av derivatkontrakter" datert 15. desember 1995, utarbeidet av en arbeidsgruppe nedsatt av Kredittilsynet.

Kredittilsynet og Norges Bank nedsatte høsten 1993 en arbeidsgruppe som skulle vurdere avregning av derivatkontrakter i forhold til finansinstitusjonenes kapitaldekningskrav. Gruppen, som leverte sin rapport 25 mai 1994, konkluderte med at dersom avregningsavtaler reduserer finansinstitusjonenes risiko, er det naturlig at dette også får konsekvenser for kapitaldekningskravet. Det ble videre påpekt at en grunnleggende forutsetning for avregningsavtalers risikoreducerende effekt, er at slike avtaler har rettslig gyldighet slik at de kan gjøres gjeldende etter sitt innhold overfor et konkursbo. Norges Bank anbefalte i brev til Finansdepartementet den 17. august 1994 at det ble igangsatt arbeid med å vurdere finansinstitusjonenes adgang til å inngå avregningsavtaler. Etter tilbakespill fra Finansdepartementet nedsatte Kredittilsynet deretter en ny arbeidsgruppe for å vurdere behovet for endring i norsk lovgivning og eventuelt foreslå lovendringer. Det er denne arbeidsgruppens rapport som Norges Bank her uttaler seg om.

Avregningsavtaler regulerer betalingsforpliktelser mellom avtaleparter. Dersom to eller flere parter har flere motstående fordringer på hverandre, kan de i stedet for å gjøre opp hver enkelt transaksjon på brutto basis, bli enige om å avregne posisjonene og kun la netto fordring som fremkommer gå til oppgjør.

Finansinstitusjoner inngår en rekke rente- og valutakontrakter seg imellom og mot kunder, slik at det bygges opp flere betalingsforpliktelser. Avregningsavtaler utligner betalingsforpliktelser mellom samme parter, slik at bare nettobeløpet (normalt med samme forfallsdag) innfris. Hvis avregningsavtalene er rettslig bindende i en konkurs, vil kreditt- og likviditetsrisikoen reduseres fra brutto til netto beløp. Slike avregningsavtaler vil også kunne redusere systemrisikoen i finansmarkedene, spesielt i derivatmarkedene, både gjennom redusert volum i betalingsstrømmene og ved en lavere samlet kreditteksponering. Avregningsavtaler reduserer også kostnadene, fordi antall betalinger normalt blir sterkt redusert. Dette reduserer

institusjonenes likviditets- og transaksjonskostnader.

Forslaget, som foreslås tatt inn som eget kapittel i verdipapirhandelloven, omfatter bilaterale avregningsavtaler, herunder multilateral avregning med sentral motpart. Forslaget vil regulere avregning av finansielle instrumenter som rente- og valutaderivater samt valuta, og sikkerhet stilt overfor oppgjørssentraler. Arbeidsgruppen har funnet behov for å lovregulere alle typer avregningsavtaler, herunder betalingsavregning, fornyelsesavregning og sluttavregning.

Kredittilsynets arbeidsgruppe framholder nødvendigheten av å tilpasse lovreguleringen til moderne oppgjørsmetoder. Et sikkert rettslig grunnlag for nettooppgjør vil kunne øke bruken av slike avtaler, og dermed redusere kostnader og risiko forbundet med oppgjør. Lovforslaget er i overensstemmelse med EU-Parlamentets og Rådets direktiv 96/10/EF av 21. mars 1996 om avregningsavtaler ("contractual netting"). Dette direktivet ble gjort bindende for EU-landene og skal implementeres av medlemslandene innen 30. juni 1996. Dersom direktivet blir gjort til en del av EØS-avtalen, blir Norge bundet til å innføre lignende bestemmelser.

Når det gjelder de rent prinsipielle forhold rundt konsekvensene av rettslig bindende avregningsavtaler, vises det til Norges Banks brev til Finansdepartementet 17. august 1994 om motregningsavtaler for rente- og valutakontrakter - juridisk vern i Norge og forholdet til "kapitaldekningskravet". Norges Bank uttalte der:

"Det viktige juridiske spørsmålet er hvorvidt slike avtaler vil være rettslig bindende når en av partene går konkurs eller blir satt under offentlig administrasjon. Dersom avtalene alltid er juridisk gjennomførbare, vil kreditteksponeringen reduseres fra brutto- til nettobeløpet."

For at avregningsavtaler skal oppnå ønskede risikoreduserende effekt, er det etter Norges Banks mening nødvendig å ha det juridiske grunnlaget på plass.

Det ble påpekt fra Norges Bank:

"Hvis motregningsavtalen er juridisk bindende, vil kreditt- og likviditetsrisikoen knyttet til utestående kontrakter reduseres fra brutto- til nettobeløp. Fra myndighetshold er det uttrykt økende bekymring for systemrisikoen i derivatmarkedene. Motregningsavtaler som er rettslig bindende i en konkurs-akkord-situasjon vil kunne redusere denne risikoen betydelig, både ved at volumet i betalingsstrømmene og den kumulative kreditteksponeringen reduseres. Dette er en viktig grunn for at internasjonale tilsynsmyndigheter engasjerer seg i arbeidet med å sikre avtalenes rettslige stilling".

Norges Bank konkluderte slik:

"Norges Bank er ikke i tvil om at de reelle økonomiske argumentene taler for at standardiserte motregningsavtaler for rente- og valutakontrakter mellom finansinstitusjoner bør få rettslig virkning i konkurs- og konkurslignende situasjoner."

Norges Bank vurderte det slik at det ville være naturlig å foreta endringer i finansinstitusjonslovgivningen, mens arbeidsgruppen foreslår å ta bestemmelsene inn som eget kapittel i verdipapirhandelloven. Dette er et alternativ som Norges Bank ikke har vurdert tidligere.

Gjennom revisjonen av verdipapirhandelloven sørges det for like konkurransevilkår for banker og verdipapirforetak. Eventuelle nettingregler fastsatt i finansinstitusjonslovene ville ikke omfatte verdipapirforetak, og ville dermed skape ulike konkurransevilkår. Det kan også redusere finansiell risiko om andre aktører omfattes av reguleringene. Norges Bank er derfor enig med arbeidsgruppen i at det er bedre å gi avregningsavtaler knyttet til spesifiserte produkter rettslig vern uavhengig av hva slags kontraktsparter som inngår dem. Norges Bank støtter derfor forslaget til lovplassing.

Arbeidsgruppens lovforslag om avregning av derivatkontrakter er bestemmelser som regulerer partenes avtalemessige forhold. Når det gjelder plassering av forslaget i lovteksten, finner Norges Bank det naturlig å plassere kapittelet på slutten av de privatrettslige bestemmelsene i Verdipapirhandelloven, dvs. umiddelbart før kapittel 6 om oppgjørssentral.

I forslaget til ny verdipapirhandellov jfr. NOU 1996:2 er det kun finansielle instrumenter som reguleres, men i arbeidsgruppens forslag til nytt lovkapittel foreslås det spesifikt at bestemmelsene gjelder alle uoppgjorte valutatransaksjoner, og inkluderer også spothandel. Arbeidsgruppen antar at dette vil fjerne de rettslige hindre som i dag foreligger for norsk deltakelse i internasjonale oppgjørssystemer for valutatransaksjoner som f.eks. ECHO. Norges Bank er enig i arbeidsgruppens vurdering om at lovforslaget vil åpne for norsk medlemskap i slike internasjonale organisasjoner. På sikt kan det også tenkes andre sentraler internasjonalt som leverer valutaoppgjørstjenester. De foreslåtte reglene antas å omfatte slike arrangementer. De vil da kunne sikre like konkurransevilkår for norske banker i det internasjonale valutamarkedet.

Det kan diskuteres om ikke lovbestemmelsen også burde gjelde for andre derivater enn valuta og rente, dvs aksjer og råvarederivater. Ved å utvide virksomhetsområdet til å gjelde flere kontraktstyper, vil reglene medføre større reduksjoner i finansinstitusjonenes risikoeksponering. Det bør være en målsetting å redusere den finansielle risikoen mest mulig hos finansinstitusjonene. Dersom avregningsavtaler har en risikoreduserende effekt, vil målet etter Norges Banks mening bedre kunne oppnås ved å utvide omfanget av hvilke finansielle kontrakter som kan motregnes. Etter Norges Banks vurdering bør i utgangspunktet alle derivater som inngår i NOS oppgjørene, omfattes av lovforslaget. I tillegg til større risikoreduksjon hos aktørene, vil det også være en fordel for Norges Bank som oppgjørsbank om alle kontraktene som inngår i et oppgjør, har samme rettsgrunnlag. Dersom dette ikke er tilfellet, må kravene til garantier ved oppgjørene muligens vurderes på nytt. Arbeidsgruppen har valgt å følge listen over OTC-derivater (dvs. ikke-standardiserte derivater som handles utenom børser) som er underlagt kapitaldekningskrav. Lovforslaget legger opp til at produktspekteret kan utvides i forskrifts form, slik at Kongen kan bestemme om listen over finansielle instrument som inngår skal utvides. Med de endringer som skjer i produkter og markedsbegrep for risikostyring, kan en slik tilnærming likevel vise seg å være fleksibel og hensiktsmessig. Norges Bank vil altså foretrekke at også derivater på aksjer inngår i virkeområdet, men vil også kunne akseptere den foreslåtte løsningen.

Det er ikke nevnt i forarbeidene om lovforslaget også fanger opp avregning av krav og motkrav i ulike valutaslag. Det kan tenkes ulike avregningsavtaler der partene motregner fordringer i ulike valutaslag, som skal omregnes til en felles basisvaluta (spesielt aktuelt ved sluttavregning). Dersom man ser ordningen slik at det gjennom basisvalutaomregning skjer en motregning i samme valutaslag, vil det ikke oppstå noen tvil med hensyn på avtalens gyldighet. Ser man det derimot slik at det i realiteten motregnes i forskjellige valutaslag, selv

om man i utregningsprosessen omregner til en basisvaluta, kan det eksistere en usikkerhet om adgangen til dette, så lenge forholdet ikke omtales i lovforarbeidene. Norges Bank antar likevel at den foreslåtte bestemmelse, som nettopp er tenkt anvendt på avregningssystemer hvor det regelmessig handles valuta, fanger opp denne typen avregningsavtaler. Etter Norges Banks vurdering bør imidlertid forholdet avklares med en presisering i lovforarbeidene.

Det foreslås også en bestemmelse som sikrer at justering av marginsikkerhet mot oppgjørssentraler ikke skal rammes av de objektive bestemmelsene for omstøtelse av sikkerhetsstillelse for eldre gjeld. Allerede med dagens regler i dekningslovens er det tvilsomt om marginsikkerhet kan kreves omstøtt, men forslaget sikrer at rettsstillingen blir klar. En vil da unngå en situasjon som den i Sverige. Der måtte det utarbeides et endringsforslag til den svenske konkursloven for å sikre marginsikkerhet mot omstøtelse. Svenske banker er i mellomtiden nektet adgang til medlemskap i den internasjonale valutaoppgjørssentralen ECHO. Norges Bank er enig i arbeidsgruppens forslag om en egen bestemmelse som regulerer dette spørsmålet.

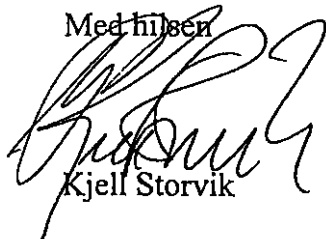
Multilateral avregning faller utenfor det foreslåtte virkeområdet, på samme måte som avregning og oppgjør i betalingssystemer. Dette er områder som etter arbeidsgruppens oppfatning blir dekket av arbeidet i Banklovkommisjonen. Bankenes betalingsfordringer på hverandre gjennom betalingssystemet gir i dag grunnlag for systemrisiko. Reduserte posisjoner i disse oppgjørene vil kunne bidra til mindre fare for smitteeffekter ved betalingsproblemer hos enkelt deltakere i betalingssystemet. Hensynet til finansiell stabilitet tilsier at det er viktig å få en lovgivning på plass som sikrer avregningenes rettslige stilling også innen disse områdene.

Konklusjon

Norges Bank mener det er viktig å få en lovgivning på plass som sikrer avregningsavtalers rettslige stilling i Norge. Av hensyn til norske verdipapirforetak og banker sine muligheter i den internasjonale konkurransen, er det nødvendig med lovbestemmelser på området som tilsvarer det andre lands institusjoner konkurrerer under. Uten en slik lovgivning på plass vil norske institusjoner være mindre attraktive som motparter, risikoen vil være større og mulighetene til kostnadsbesparelser i forbindelse med kapitaldekningskravet vil bli redusert. Så lenge lovgivningen ikke er på plass i Norge, vil norske banker også nektes deltakelse i internasjonale oppgjørssentraler som tilbyr risikoreducerende tjenester.

Norges Bank slutter seg til hovedkonklusjonene i arbeidsgruppens rapport, og støtter de motivene som ligger til grunn for forslagene. Norges Bank understreker at det anses som viktig raskt å få fastsatt regler som sikrer den rettslige stilling til avregningsavtaler inngått mellom aktører i Norge, av hensyn til den finansielle stabilitet og ønsket om å skape like konkurransevilkår for norske verdipapirforetak og banker i de internasjonale markedene.

Med hilsen

Kjell Storvik

Vidar Holm

Finansdepartementet
Postboks 8008, Dep.
0030 Oslo

NORGES BANK		
16 JAN. 1997		
Saknr 9600652	Doknr 12	
Ayd Jura	Avskr 10	Ark 925.01

Deres ref.
967821

Vår ref.
JURA/Hil/JF/031

Oslo
6. januar 1997

NYE REGLER OM AVREGNING (NETTING) I FORBINDELSE MED ENKELTE FINANSIELLE INSTRUMENTER

Vi viser til Deres brev av 12.12.96 med vedlegg, som også er oversendt til Norges Bank. Vi beklager forsinkelsen..

Norges Bank er i hovedsak positiv til den foreslåtte regulering. Det anses for å være av stor betydning for norske bankers risikoreduksjon og internasjonale konkurransevne at avregningsregler innføres i Norge. Ikke minst må det sørges for at reglene utformes på en slik måte at norske banker kan delta i internasjonale oppgjørssentraler, som f.eks Exchange Clearing House (ECHO).

Norges Bank har følgende merknader til proposisjonsutkastet:

1. Generelt savnes i beskrivelsen av problemstillingen under pkt 12.1 mer om den sikringseffekt som ligger i inngåelsen av derivatkontrakter. Arbeidsgruppen har beskrevet dette på s 7 flg i rapporten.
2. Under beskrivelsen av solvensdirektivet i pkt 12.3.1 kan det synes som om Rdir 89/647/EØF og Rdir 96/10 om endring i ovennevnte direktiv eksisterer side om side. Det er teksten i endringsdirektivet som nå er den gjeldende.
3. Når det gjelder pkt 12.3.2 bør det vurderes om også § 58 i den danske lovtekst skal refereres.
4. Benevnelsen av avregningsklausulene under pkt 12.4.1 følger arbeidsgruppens norske terminologi. Denne er neppe innarbeidet i markedet. Det foreslås derfor at de internasjonale betegnelsene settes i parentes for oversiktens skyld, jfr arbeidsgruppens fremstilling s 17. I referansen til solvensdirektivet er det brukt betegnelsen novasjonkontrakter om fornyelsesavtalene, og dette begrepet bør for ordens skyld også nevnes under beskrivelsen av avregningsklausulene. For en

fullstendig beskrivelse av fornyelsesavtalene, bør siste setning tilføyes følgende:
"...valuta for hver forfallsdato, etter hvert som nye kontrakter inngås."

5. Under beskrivelsen av arbeidsgruppens vurdering og forslag under pkt 12.4.1, burde også nevnes arbeidsgruppens vurderinger av hvilken effekt avregningsavtalene vil kunne ha på det øvrige kreditorfellesskap. Bl.a under henvisning til Lamfalussyrapporten påpeker arbeidsgruppen på s 56/57 at den generelle risikoreduksjon som følger av gyldige avregningsavtaler også vil begunstige de usikrede kreditorer generelt. Dette er synspunkter som også bør vurderes tatt inn under departementets drøftelse i samme og neste pkt.
6. Under departementets drøftelse i pkt 12.4.2 savnes en nærmere fremstilling av den oppgjørsmessige risiko som handel i valuta medfører. Etter at arbeidsgruppen leverte sin rapport i desember 1995 har BIS fremlagt sin G-10 rapport om "Oppgjørsmessig risiko ved valutatransaksjoner". Det antas at arbeidsgruppen ville lagt denne rapporten til grunn dersom den hadde vært kjent. Av særlig betydning i BIS-rapporten er beskrivelsen av den risikoreduksjon som inngåelsen av avregningsavtaler medfører. Oppgjørsmessig risikoen er ikke bare knyttet til opsjonskontrakter, men i særlig grad også til spot og terminforretninger.

Arbeidsgruppens forslag omfatter i tillegg til valuta- og rentederivater, også uoppgjorte spotkontrakter for valuta. Daglig omsettes det internasjonalt for USD 1230 milliarder i valutamarkedet, og hver handel resulterer i minst to betalinger som skal gjøres opp. I likhet med hva som gjelder for derivatkontraktene er det også innen spothandelen en betydelig mengde med motgående kontrakter mellom samme parter. Spotforretninger utgjør en vesentlig del av valutahandelen både nasjonalt og internasjonalt. Samtidig fører oppgjøret til en grensekryssende sammenkobling mellom betalingsystemer og finansielle aktører. Denne kombinasjonen av beløpens størrelsesorden og den internasjonale dimensjon, har i den senere tid ført til økt internasjonal oppmerksomhet omkring den risikoeksponering som oppgjøret av valutatransaksjoner fører med seg. Risikoen knyttet til valutaoppgjør er dels en kreditt- og markedsrisiko i ordinær forstand, dels en risiko som skyldes at betalingsinstruksjoner sendes til ulike tidspunkter, bl.a. avhengig av hvilke tidssoner de aktuelle valutaer tilhører (Herstatt risiko). Det er altså en vesentlig forskjell mellom handel i valuta og handel i andre varer.

I BIS-rapporten foreslås standarder for risikomåling og risikoreducerende tiltak innen valutaoppgjør. Etableringen av bilaterale og multilaterale avregningsavtaler anbefales for å redusere den enkelte aktørs risikoeksponering, både ordinær kreditt- og markedsrisiko generelt og valutaoppgjørsmessig risiko spesielt. Simuleringer har antydning at deltakelse i en oppgjørsmessig sentral sammen med store valutahandelspartnere, kan gi redusert risikoeksponering i størrelsesorden 70-90%. Slike tiltak vil også bidra til en sikring av finansiell stabilitet, ved at systemrisikoen i finansmarkedene reduseres grunnet redusert kumulativ kreditteksponering mellom finansielle aktører. Norske finansinstitusjoners anledning til å inngå avregningsavtaler også innen spotmarkedet, kan derfor ha betydelig effekt på den risikoeksponering disse institusjonene utsettes for, samtidig som det norske finansmarkedet blir mindre utsatt for systemrisiko. Norsk deltakelse i oppgjørssentraler som f.eks ECHO vil ikke

kunne la seg gjennomføre uten at norsk lovgivning også omfatter spot og terminavtaler. Uten adgang til å inngå avregningsavtaler innenfor termin- og spotmarkedet, vil en lovregulering som den foreslåtte kun ha liten verdi.

7. Under samme pkt på s 263 nevnes at aktørene kan "nette" ut sine posisjoner når det gjelder børsnoterte derivater. Dette kan ha betydning for å redusere markedsrisikoen, men den underliggende posisjonen vil fortsatt bestå. Ved børsnoterte derivater vil et konkursbo på samme måte som for OTC-derivater kunne drive kontraktsutvelgelse. Forskjellen er at ved børsnoterte derivater er det etablert en sentral motpart gjennom en oppgjørssentral. Behovet for avregningsavtaler reduseres imidlertid ikke av den grunn. Arbeidsgruppen har også vært noe uklar på dette punktet. Det bør vurderes om også børsnoterte derivater skal omfattes av lovreguleringen.
8. Norges Bank har for øvrig ingen innvendinger mot at reglene knyttes til de instrumenter som omfattes av definisjonen av finansielle instrumenter i loven ellers. Som nevnt må imidlertid terminkontraktene og spotkontraktene inkluderes.
9. Det bør også vurderes om andre instrumenter bør omfattes. Som Norges Bank har nevnt i sitt høringsbrev - referert i departementets utkast s 260 - kan det være behov for regulering av også andre instrumenttyper f.eks slik at alle instrumenter i NOS-oppgjørene omfattes. I tillegg bør regelverket omfatte også andre bytteavtaler enn rente- og valutabytteavtaler etter lovens § 1-2 annet ledd nr. 5. Det er da særlig tenkt på avtaler som omfatter aksjer og obligasjoner, som f.eks. gjenkjøpsavtaler og verdipapirlån, som omfattes av både det danske og det svenske lovforslaget. Handelen i gjenkjøpsavtaler har økt betraktelig i de senere årene, og det er også innenfor dette området en betydelig risikoreduserende gevinst å hente ved avregning av posisjoner mellom partene. Slik rettstilstanden er i dag - også dersom departementets forslag skulle bli vedtatt - vil norske aktører være forhindret fra å inngå internasjonale rammeavtaler innenfor handel med gjenkjøpsavtaler og verdipapirlån, som f.eks ISMA/GMRA (Global Master Repurchase Agreement) og OSLA (Overseas Securities Lending Agreement). Foruten den negative betydning dette vil få for norske aktørers konkurransevne - også i forhold til svenske og danske aktører - vil det også medføre at norsk risikoeksponering blir større en nødvendig.
10. I likhet med departementets forslag har også arbeidsgruppen foreslått at reguleringen skal begrense seg til avtaler mellom to parter. Arbeidsgruppen har lagt til grunn at foruten ordinære bilaterale avtaler mellom to parter, omfatter også forslaget multilateral avregning med sentral motpart, jfr arbeidsgruppens rapport s 61. Aktørenes rettslige forhold overfor oppgjørssentralen vil i et slikt tilfelle være bilateralt, mens den økonomiske effekt mellom aktørene vil være multilateralt. Det antas at også departementets forslag er ment å ha samme omfang. En slik presisering er vesentlig for å muliggjøre norske aktørers deltakelse i de internasjonale oppgjørssystemer, og for å fjerne en hver tvil om dette forhold senere. Det kan nevnes at det har oppstått problemer med irske bankers deltakelse i de internasjonale oppgjørssystemene p.g.a. uklarheter om samme forhold.

11. Når det gjelder hvilke avregningsavtaler som skal omfattes av forslaget, er Norges Bank enig i at mye kan tale for at betalingsavregning og fornyelsesavregning i dag kan gjennomføres uten innføring av ny lovgivning. Spørsmålet er imidlertid ikke avklart, og det kan reises tvil om en slik forståelse. Norges Bank er også enig i at det er ved sluttavregning at behovet for lovgivning er størst. Vi er imidlertid av den oppfatning at disse spørsmål er så vidt uklare, og at det ikke kan være særlige hensyn som kan tale mot at også alle avregningsavtaler kan gjøres gjeldende, slik at lovutkastet ikke bør begrense seg til sluttavregningsavtalene.
12. Departementet nevner også unntaket fra dekningsloven § 7-3 som sentralt, jfr merknader på s. 265 siste avsnitt, men henvisningen synes uteglemt i lovteksten. Denne henvisningen er vesentlig å få med i lovteksten for at sluttavregningsavtalene skal kunne gjennomføres etter sitt innhold.
13. Når det gjelder pkt. 12.4.3 vil Norges Bank bemerke at spørsmålet om de marginsikkerheter som stilles for deltakelse i oppgjørssentraler kan omstøtes eller ikke, er noe uklart. Det er vesentlig at dette spørsmålet klargjøres for at norske banker skal kunne ha anledning til å delta i internasjonale oppgjørssentraler. Den problemstillingen som har vært diskutert i Sverige, er like aktuell i Norge - og i Danmark - som i Sverige. Dette var bl.a. et vesentlig diskusjonstema på den avholdte ECHO-konferansen i Oslo den 16.12.96, hvor også departementet var representert.
14. Til lovteksten er å bemerke:

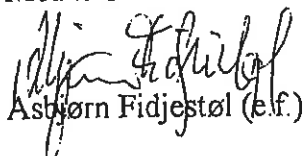
Kapitteloverskriften må endres fra å gjelde avregning av opsjoner til avregning av *derivater* eller *finansielle instrumenter*.

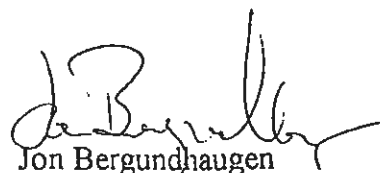
Kapitteloverskriften må harmoneres med overskriften til § 10-2 slik at det oppstår overensstemmelse med bruken av begrepet avregning eller motregning.

I § 10-1 er terminavtaler og spotavtaler utelatt. Sistnevnte kan omfattes ved å innbefatte "*valuta*" i lovteksten slik som foreslått av arbeidsgruppen. I tillegg må produktspekteret vurderes utvidet også til andre finansielle instrumenter, særlig hva gjelder derivater og andre avtaler som omfatter omsettelige verdipapirer, slik at NOS-oppgjørene, gjenkjøpsavtaler og verdipapirlån blir fanget opp.

I § 10-2 bør "... et sluttoppgjør med .." tas ut slik at teksten vil lyde "... *en motregning av ...*" Også unntaket fra dekningslovens § 7-3 må hjemles. I bestemmelsen har også begrepet "kontrakter" sneket seg inn, mens det ellers er tale om "avtaler". Passusen i parentes kan utelates fordi meningen ellers fremgår av formuleringen tidligere i bestemmelsen.

Med hilsen

Astjorn Fidjestøl (e.f.)

Jon Bergundhaugen

Finansdepartementet
Postboks 8008, Dep.
0030 Oslo

Deres ref.
967821

Vår ref.
FIBE/JF/JOB(9600652)

Oslo
19 mars 1997

**OT PRP NR 29 (1996-97) - MOTREGNING AV ENKELTE FINANSIELLE
INSTRUMENTER - UTDYPNING AV HØRINGSUTTALELSE OG KOMMENTARER**

Vi viser til ovennevnte Ot prp om verdipapirhandelloven, samt vår høringsuttalelse til Aarbakke-utvalgets rapport av 13 juni 1996 og vårt brev av 6 januar 1997 der det ble gitt tekniske innspill til utkast til kapittel 12 i Ot prp om Verdipapirhandelloven. Basert på innholdet i den proposisjon som nå foreligger, har vi funnet det nødvendig å utdype enkelte momenter i vår høringsuttalelse.

Norges Bank er i hovedsak positiv til den foreslåtte regulering av motregning av enkelte finansielle instrumenter. Departementet har i det vesentlige lagt vekt på å ivareta hensynet til norske bankers internasjonale konkurransevne og reduksjon av risiko innen handel med finansielle instrumenter. Av hensynet til den norske finansielle sektors stabilitet og konkurransevne er det vesentlig for Norges Bank at reglene fungerer hensiktsmessig. Norges Bank har derfor beskjeftiget seg særlig med disse spørsmålene, og er derfor tilfreds med de betydelige endringer fra proposisjonsutkastet som ble kommentert i vårt brev av 6 januar 1997.

Departementets forslag omfatter imidlertid fortsatt ikke motregning av spotkontrakter i valuta. Det kan være spørsmål om alle aspekter knyttet til dette har vært tilstrekkelig vurdert.

Valutaoppgjørssisiko

Pkt 6 i brevet fra Norges Bank av 6 januar omhandler oppgjørssisikoen i forbindelse med valutahandel. Denne problemstillingen er ikke nevnt i proposisjonen til tross for den meget omfattende BIS-rapport "oppgjørssisiko for valutatransaksjoner"¹ som er fremlagt, og som bl a

¹Bank for International Settlements (BIS): "Settlement Risk in Foreign Exchange Transactions", Basel, mars 1996.

ligger til grunn for Norges Banks arbeid på området. Enhver avtale om valutahandel vil initiere et betalingsoppgjør, og det er særlig i forbindelse med selve oppgjøret at risikoen ved valutahandel er betydelig. En fremstilling av spørsmålet om motregning av valutaavtaler blir ikke fullstendig uten at oppgjørsrisikoen blir vurdert. Valutaderivatundersøkelsen BIS gjennomførte i 1995, (jf artikkel i Penger og Kreditt 1995/4 og rapport fra BIS offentliggjort mai 1996), viser at norske aktører omsatte ulike valutakontrakter for 47 milliarder kroner i gjennomsnitt pr bankdag i april 1995. Forsiktige anslag tyder på at valutamarkedet genererer en betalingsstrøm på 2.5 til 3 ganger omsetningen. Dette skyldes at hver handel innebærer to beløp i ulik valuta som skal overføres mellom partene, og i tillegg vil ofte flere parter være involvert i mellomliggende transaksjoner. For Norges del vil dette bety i størrelsesorden 120-140 milliarder kroner pr dag. Hvor stort beløp som til enhver tid er eksponert for valutaoppgjørsrisiko avhenger av rutinene for oppgjør, men det antydes en faktor på omkring 3 ganger den daglige betalingsstrømmen, som anslått ovenfor. Beløpet som den enkelte bank er eksponert for gjelder flere dagers oppgjør av valutahandel fordi det normalt går flere dager fra solgt valuta ugjenkallelig må sendes til motytelse kan bekreftes med endelig virkning. Risikoeksponeringen på et vilkårlig tidspunkt beløper seg samlet sett dermed til om lag 350 milliarder kroner. Undersøkelsen dette anslaget er basert på er nå to år gammel, og disse markedene er i vekst. I den senere tid har omsetningen i valutamarkedene internasjonalt vokst med rundt 30% per år.

Spotforretninger utgjør en vesentlig del av valutahandelen både nasjonalt og internasjonalt. Valutaderivatundersøkelsen viste følgende fordeling av valutainstrumenter for norske aktører i april 1995:

Valutaspot	45%
Valutaswap	51%
Valutatermin	3%
Valutaopsjoner etc	1%

For de daglige valutaoppgjør er det sentralt å sikre at kun nettoposisjonene går til oppgjør. Det er da uten betydning for oppgjøret om de bakenforliggende transaksjoner er valutaterminer, swapper, opsjoner eller spotforretninger. Det vil både være svært uhandterlig og risikomessig uheldig for alle partene dersom spotforretninger må holdes utenfor motregningsmuligheten, særlig mht at dette utgjør en vesentlig del av volumet og dermed oppgjørsrisikoen.

Tiltak for risikoreduksjon og norske bankers konkurransevilkår

Et viktig element i BIS-rapporten om valutaoppgjørsrisiko er beskrivelsen av den risikoreduksjon som inngåelsen av motregningsavtaler medfører. Risikoen reduseres primært som følge av at avtalepartenes nettoposisjoner i hver valuta blir til dels betydelig lavere enn hva alle enkeltkontraktene faktisk innebærer. Beløpene utgjør under overføring en motpartsrisiko for betalingsmottaker, og motregningsavtaler vil derfor vesentlig redusere denne risikoen. Dernest vil risikoen reduseres fordi de fleste motregningsavtaler innebærer raskere og sikrere rutiner, som reduserer tiden fra beløp sendes til motytelse er endelig mottatt. I likhet med hva som gjelder for derivatkontrakter er det også innen spothandelen en betydelig mengde motgående kontrakter mellom samme parter, og potensialet for motregning av kontrakter tilsvarende stort. Rapporten viser til simuleringer foretatt for ulike typer valutabanker, og resultatene er entydige. Deltakelse i organiserte systemer for motregning vil for de fleste banker gi en betydelig reduksjon i risiko. Dette

skyldes både redusert varighet av tiden banken er eksponert for risiko, og spesielt reduserte beløp som til enhver tid er eksponert. Riktignok er eksponeringstiden også et spørsmål om interne rutiner, men store deler av risikoen kan ikke reduseres uten felles ordninger og systemer.

Motregningsordninger står her sentralt.

Slik forslaget lyder er det uklart om sluttavregningsavtalene gis den beskyttelse som er forutsatt. Hensikten med disse avtalene er at samtlige uoppgjorte posisjoner mellom partene skal kunne motregnes og gjøres opp ved eventuelt mislighold eller konkurs. Som det påpekes på side 139 i proposisjonen er det i disse tilfellene uten betydning om den bakenforliggende transaksjonen er en spot eller en termin. Hvis ikke spotforretningene kan gjøres opp ved mislighold eller konkurs, vil mye av hensikten med sluttavregningsavtalene bortfalle. Norske banker vil da ikke kunne bli ansett som likeverdige parter ved inngåelse av internasjonale standardavtaler for motregning.

Informasjon Norges Bank sitter inne med tyder på at norske banker med den foreslåtte lovgivning ikke vil få adgang til det multilaterale motregningssystemet ECHO, bl a fordi en vesentlig del av det som motregnes i ECHO er spottransaksjoner. Systemet er ikke lagt opp med tanke på å skille de ulike transaksjonstyper, verken teknisk eller når det gjelder sikkerhetsprosedyrer. Videre har Bank of England som tilsynsmyndighet antydnet at de neppe vil akseptere ECHO-deltakere fra land hvor motregning av hele ECHOs produktspekter ikke er beskyttet.

Lovgivningen har således konsekvenser for institusjonenes internasjonale konkurranseevne i valutaforretninger, siden de må operere med en høyere risiko eller eventuelt redusere denne på andre, mer kostbare måter. I denne sammenheng vil lovbestemmelser som de foreslåtte bare ha begrenset verdi.

Norges Bank har på flere felter beskjeftiget seg med spørsmål om motregning innen valutahandel. Foruten sentral deltakelse i Aarbakke-utvalget, avholdt Norges Bank som oppfølging av BIS-rapporten et seminar med finansnæringen høsten 1996 om oppgjørskrisiko i valutahandel. På seminaret var det bred oppslutning fra finansnæringen. Også Kredittilsynet var representert. Finansdepartementet var invitert, men hadde ikke anledning til å møte. Det ble under seminaret særlig lagt vekt på at finansnæringen selv skulle forstå betydningen av å arbeide med risikoreduerende tiltak. Myndighetenes rolle i denne sammenheng er å legge forholdene til rette for at den ønskede risikoreduksjon kan oppnås, bl a gjennom lovgivning. Samtidig må norske aktører tilbys nødvendige betingelser for å kunne delta internasjonalt.

Swapavtaler i valutahandel

Det er i proposisjonen foreslått at swapavtaler skal omfattes av reguleringen. En valutaswap er en kontrakt for bytte av valuta innenfor et nærmere angitt tidsrom. Swapkontrakten består derfor av en spotkontrakt som innleder byttehandelen, og en terminkontrakt som fastsetter tilbakebytte. På bakgrunn av at spotkontrakter i utgangspunktet ikke foreslås omfattet av loven, kan det synes uklart om spotdelen av swapkontrakten er omfattet, men det antas å være tilfelle. Det er i så fall lite hensiktsmessig for partene å ha særskilte regler for noen typer spotforretninger og andre ikke. Dette vil skape problemer i forbindelse med oppgjør, siden ulike spotforretninger ikke kan behandles likt.

Valutaderivatundersøkelsen viste følgende fordeling av valutaswapper etter løpetider i det norske markedet for april 1995:

under 7 dager:	52%
mellom 7 dager og 1 år:	46%
over 1 år:	2%

Svenske bankers rapportering til Riksbanken følger en annen inndeling av løpetider, og viser følgende tall for 1996:

kort swap - under 2 dager	61%
terminswap - over 2 dager	39%

Det norske markedet har vesentlige likhetstrekk med det svenske, og det synes derfor klart at swapkontrakter med tilbakebytte innen få dager veier tungt i det samlede swapmarkedet. Tatt i betraktning dette store volumet av swapper med løpetid lik ordinære spotforretninger, er det vanskelig å se grunnlag for differensiert regulering av spottransaksjoner.

Forholdet mellom aksje- og valutahandel

I proposisjonen anføres mot en regulering av spotkontrakter at departementet vanskelig kan se at det foreligger særskilte hensyn som tilsier at valuta bør behandles på annen måte enn f eks aksjer.

Et klart hensyn er at omsetningsvolumet for valutaspotkontrakter er av en helt annen størrelsesorden enn omsetningsvolumet for aksjer. Mens det i april 1995 ble omsatt aksjer for ca 10 milliarder kroner over Oslo Børs, var valutaspotomsetningen blant norske aktører i samme måned ca 360 milliarder kroner. Dermed blir også den samlede oppgjørssrisikoen langt større for spothandelen av valuta enn den er for spothandelen av aksjer.

Når det gjelder omsetningen av aksjer er dessuten oppgjørssrisikoen i det vesentlige fjernet gjennom verdipapiroppgjørssystemet, som er et system for oppgjør av verdipapirer mot levering av penger. Her er begge parter sikret ytelse mot ytelse. Dette systemet har en stabiliserende effekt på det norske finansielle system. Samme forhold foreligger for de alminnelige pengeoppgjørene og oppgjørene gjennom Norsk Opsjonsentral AS. Størrelsen av valutaspotomsetningen tilsier et minst like stort behov for risikoreduserende tiltak.

Alternativ regulering

Departementet antyder en mulig regulering av motregning for valutaspotkontrakter ved oppfølging av Banklovkommisjonens 3. delinnstilling (NOU 1996:24), med høringsfrist 1 mars 1997. En slik løsning kan til en viss grad være mulig, men synes ikke fullt ut hensiktsmessig.

Banklovkommisjonens forslag dreier seg først og fremst om avregning og oppgjør innen betalingssystemer i samme valutaer. Lovverket kan dessuten bli unødig fragmentarisk dersom et produkt så beslektet med de øvrige valutainstrumentene skal ha sin regulering i en annen lov. I denne sammenheng er det grunn til å påpeke at regulering gjennom flere lover kan føre til at gyldigheten av hovedavtaler om sluttavregning mellom ulike produkter blir trukket i tvil.

Dessuten vil en slik løsning innebære at rene bilaterale kontrakter faller utenfor, noe som fortsatt vil medføre problemer for norske aktører når det gjelder de internasjonale hovedavtaler. Et annet aspekt er at det vil ta tid før Banklovkommisjonens innstilling trer i kraft i lovs form, mens arbeidet for redusert valutaoppgjøringsrisiko allerede pågår internasjonalt i stort omfang. Løsningen vil derfor være mindre tilfredsstillende både når det gjelder risikoreduksjon og norske aktørers konkurranseevne.

Avsluttende merknader

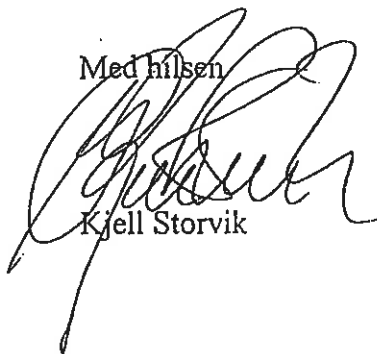
Både i Danmark og Sverige er spotforretninger medtatt i lovgivningen. Det samme gjelder for de øvrige europeiske land som har innført lovgivning på dette felt. Det kan nevnes at det i Frankrike først ble fremmet en lov uten at spotkontrakter var medtatt, men dette ble raskt endret. Både hensynet til nordisk rettsenhet og hensynet til harmonisering av internasjonale rammevilkår tilsier at spotforretninger bør medtas i lovgivningen.

Selv om spotkontrakter ikke er definert som finansielle instrumenter etter loven, inngår disse produkter ofte som del av finansielle instrumenter som omfattes av loven, og må ellers sies å ha et svært nært slektskap med de valutainstrumenter som loven omfatter. Det vil ofte være vanskelig å skille fra hverandre produkter som faller innenfor eller utenfor loven, ikke minst i forbindelse med oppgjøret. Dette forsterkes av at en spotkontrakt som ikke inngår i loven, kan skrives om til summen av en swap og en termin, som begge vil inngå. Omgåelsesmuligheter som dette understreker at den foreslåtte løsning kan oppfattes som uhensiktsmessig og lite konsekvent. Det ville av den grunn ikke vært unaturlig om motregning av spotkontrakter ble regulert i verdipapirhandeloven.

Departementet skriver i proposisjonen at det må foreligge særskilte hensyn for at spotkontrakter skal kunne omfattes av en motregningsadgang som foreslås for de øvrige valutainstrumenter. Både av hensyn til den svært store risikoreducerende effekt som ligger i motregning av spotkontrakter og norske aktørers internasjonale konkurransevilkår, vil det etter Norges Banks oppfatning foreligge særskilte hensyn som tilsier en slik regulering.

Norges Bank anmoder derfor departementet om å foreta en endring i det fremlagte lovforslaget slik at også spot valutakontrakter vil omfattes av motregningsreglene i verdipapirhandeloven.

Med hilsen

Kjell Storvik

Gunnvald Grønvik
Gunnvald Grønvik

Finansdepartementet
Postboks 8008, Dep.
0030 Oslo

Deres ref.
96/7831/Ø3/CeA

Vår ref.
FIBE/JOB/JF(9600652)

Oslo
21 april 1997

**OT PRP NR 29 (1996-97) - MOTREGNING AV ENKELTE
FINANSIELLE INSTRUMENTER**

Det vises til departementets brev av 9 april 1997, der Norges Bank bes om å gi en utdypning av fire punkter knyttet til spørsmålet om motregning av spot valutakontrakter. Departementet viser til Norges Banks brev av 19 mars 1997, hvor det anmodes om at lovforslaget i Ot prp nr 29 (1996-97) endres slik at også spotkontrakter omfattes av motregningsreglene i verdipapirhandelloven.

1. Regelverkssituasjonen i andre land

Utviklingen av lovverket omkring motregning har gått raskt i en rekke land de senere år, særlig fordi motregningsavtaler kan gi reduksjon av risiko og kostnader. Flere land har derfor vedtatt lovendringer for å sikre motregningsavtalers rettslige stilling i løpet av de siste 5 år. Det gjelder Belgia, Danmark, England, Frankrike, Irland, Luxemburg, Sveits, Sverige, Tyskland og USA. I Hong Kong, Italia, Japan og Nederland har rettstilstanden fra tidligere vært tilstrekkelig til å sikre motregningsavtalenes rettslige stilling uten særlig spesiallovgivning. I alle de foran nevnte landene omfatter lovgivningen både derivat- og spotkontrakter. Det forventes vedtak av tilsvarende lovgivning som omfatter spotkontrakter i Australia, New Zealand og Spania snart.

Så vidt Norges Bank kjenner til er de finansielle produkter som omfattes av de særskilte regler om motregning, herunder også spotkontrakter, regulert i samme lovgivning. Det er noe forskjellig om lovgivningen er generell eller bare gjelder for særskilte aktører, uten at det avtegner seg noe internasjonalt mønster i noen retning. Norges Bank er ikke kjent med at noe land har ulik avgrensning av aktører for ulike produkter. Det er imidlertid forskjell mellom landene om spotkontrakter er direkte regulert av lovgivningen, eller om dette fremgår av en tolkning av loven. Norges Bank er heller ikke kjent med at noen land har unntatt spotkontraktene fra lovens anvendelsesområde. Nedenfor gis en kort gjennomgang av lovgivningen internasjonalt.

I *Belgia* er den aktuelle lovgivning lov av 22 mars 1993 art 157, som omfatter tilsyn (kontroll) med kredittinstitusjoner. Enten må begge parter i motregningskontrakten må være kredittinstitusjoner, eller så kan en av partene være en kredittinstitusjon og den andre en oppgjørssentral.

I *Danmark* ble ny verdipapirhandellov vedtatt 20 desember 1995, hvor kapittel 18 omfatter netting i §§ 57 og 58. Loven gjelder for alle aktører.

I *England* er det gjort tillegg i aksjeloven for tilpasning til ECHO¹. Loven gjelder for alle aktører.

I *Frankrike* ble det ved lov no 93-1444 av 31 desember 1993 gitt tillegg i lov av 28. mars 1985 om futurestransaksjoner. Loven ble vedtatt med sikte på franske bankers mulighet til å delta i ECHO-systemet, og gjelder bare for banker.

I *Tyskland* ble det ved vedtak av lov av 26 juli 1994 om finansmarkeder gjort endringer i konkurs- og akkordlovene. Lovene gjelder for alle aktører.

I *Luxemburg* ble motregning i finansiell sektor tillatt ved lov av 9 mai 1996. Loven synes i praksis å ville gjelde for alle aktuelle aktører.

I *Sverige* ble det ved lov av 1 april 1995 inntatt regler om motregning som nytt kapittel 5 i lov om handel i finansielle instrumenter (1991:980). Loven gjelder for alle aktører.

I *Sveits* er det gjort endringer konkursloven. Loven gjelder for alle aktører.

I *USA* er lovverket noe fragmentarisk. FIRREA (Financial Institution Reform Recovery and Enforcement Act) ble iverksatt i august 1989. Konkurslovgivningen ble utvidet i juni 1990 for å ivareta motregning av swapkontrakter. FDICIA (Federal Deposit Insurance Corporation Improvement Act) ble vedtatt i desember 1992. Lovgivningen synes å kunne gjøres gjeldende for alle aktuelle aktører. FIRREA gjaldt opprinnelig ikke for spotkontrakter, men dette ble senere endret fordi utelatelsen ikke var tilsiktet, og skapte tvil i markedet.

2. Det umiddelbare behovet for regler om motregning

2.1. Konsekvenser av utsatte lovendringer

Dersom nødvendig lovgivning for spottransaksjoner utsettes, vil dette ha betydning både for den risikoreduksjon norske banker oppnår og deres konkurranseforhold innen valutahandel. Norges Bank har ved flere anledninger påpekt den betydelige systemrisikoen som ligger i valutamarkedet, og at bruk av motregningsavtaler er sentrale for å redusere den. I en periode med økende internasjonal bruk både av multilaterale og bilaterale motregningsavtaler, ville det være uheldig om norske banker ble helt eller delvis utelukket fra å ha gyldige avtaler. Risikoeksponeringen i det norske finansielle systemet kan i så fall ikke reduseres i samme omfang som i andre land. BIS har satt opp et mål om at det internasjonale arbeidet for å redusere valutaoppgjørslisiko skal være omsatt i praktiske tiltak innen to år fra mars 1996. De fleste land har nå, eller er i ferd med å legge til rette for motregning i henhold til BIS-rapportens² anbefalinger gjennom endringer i sin

¹Exchange Clearing House Ltd., basert i London under tilsyn av Bank of England.

²Bank for International Settlements (BIS): "Settlement Risk in Foreign Exchange Transactions", Basel, mars 1996, referert i vårt brev av 19 mars 1996.

lovgivning. Norges Bank ser ikke grunn til avvikende norske regler.

I Norges Banks brev av 6 januar og 19 mars i år fremheves den økende internasjonale fokuseringen på oppgjørsrisiko i valutahandel. Det er ventet at tiltak for å redusere risiko vil ha høy prioritet i de fleste land. Valutabanker og motregningsentraler vil stille strengere krav til motparters lovgivning. Så lenge norsk lovgivning ikke tilfredsstillende internasjonale krav, vil motpartsrisikoen og kapitalbehovet være større for handler i spot valutakontrakter med norske aktører enn med aktører fra andre land. Norske aktører blir derfor mindre attraktive som motparter, og kan miste valutaforretninger.

Spesielt har konkurransen innen valutahandel blitt hardere gjennom etablering av filialer av utenlandske kredittinstitusjoner i Norge. En må også regne med flere slike filialetableringer i tiden fremover. Disse filialene er underlagt sin hjemlige lovgivning om motregning, som uten unntak åpner for motregning av spot valutakontrakter. Filialene vil derfor være attraktive motparter også i handel med norske kroner. Utenlandske banker som ønsker forbindelser for handel med norske kroner, vil naturligvis stå fritt til å velge en motpart som er underlagt tilfredsstillende motregningsregler. Flere utenlandske banker har allerede signalisert at de vil unngå norske banker som motpart dersom norsk lovgivning gir dårligere rammebetingelser. Manglende mulighet for motregning vil på flere måter øke kostnadene både for de norske bankene og deres motparter, og dermed redusere norske bankers konkurranseevne.

For det første vil motregning gi reduserte kostnader knyttet til nødvendig kapitaldekning for valutaoppgjøret, siden nettoposisjonen mellom to aktører alltid vil være mindre enn summen av bruttobeløpene. Det blir derfor dyrere for en utenlandsk bank å handle valuta med en norsk bank, dersom den norske banken ikke kan inngå en tilfredsstillende motregningsavtale. Mange utenlandske banker vil derfor foretrekke andre motparter, samtidig som norske banker uansett må bære høyere kostnader enn sine konkurrenter for å drive valutaforretninger.

For det andre opererer både norske og utenlandske banker med grenser for eksponering mot sine enkelte motparter. For gitt eksponeringsgrense, vil en bank som motregner sine valutakontrakter kunne holde et betydelig høyere aktivitetsnivå enn en bank som må gjøre opp sine kontrakter brutto. Dette betyr at norske banker vil få mindre handlefrihet enn utenlandske konkurrerende banker.

For det tredje er det grunn til å fremheve at vilkårene for norske bankers innlåning gjennom valutamarkedet kan bli dårligere uten den aktuelle motregningsadgang. Dette skyldes at innlåning i stor grad er knyttet sammen med bruk av rente- og valutainstrumenter. Det er derfor avgjørende for norske banker å bli akseptert som motpart av ledende internasjonale banker for å oppnå gunstigst mulige vilkår. Også dette momentet vil gi utenlandske banker et fortrinn i konkurransen, både i Norge og i utlandet.

2.2. Hvem motregningsreglene bør gjelde for

Det er viktig å understreke at det umiddelbare behovet for lovregulering ikke bare gjelder de institusjoner som per i dag opptrer som potensielle deltakere i internasjonale

motregningsorganisasjoner, eller de som allerede foretar motregning av spottransaksjoner bilateralt. Samtlige norske aktører i valutamarkedet står i en konkurranseposisjon overfor utenlandske aktører, og er avhengig av å bli akseptert som likeverdig motpart for å kunne konkurrere.

Aarbakkeutvalget behandlet i sin rapport av 15 desember 1995, pkt 5.2.3.3, spørsmålet om hvilke aktører motregningsbestemmelser bør gjelde for. Arbeidsgruppen fant ikke grunn til å foreta noen avgrensning, i likhet med hva som gjelder for bl.a den svenske og danske loven. En løsning som begrenser omfanget av aktører, vil i følge arbeidsgruppen kunne virke diskriminerende i forhold til andre aktører som berøres. Norges Bank har gjennom sin høringsuttalelse til rapporten sluttet seg til dette, som vil innebære at motregningsadgangen knyttes til produktene finansielle instrumenter og valuta og ikke til aktør.

Dagens struktur og praksis i finansnæringen medfører at minst en av partene i avtaler av denne art vil være banker. Næringen er imidlertid i stadig endring, og handelen kan dreie seg mot f eks større norske industriforetak som handler i valuta for å sikre forretninger mot kursrisiko. Dersom lovregelen begrenses til å gjelde f eks finansinstitusjoner og oppgjørssentraler, vil foretak som ikke tilhører denne gruppe av aktører ikke kunne få juridisk hjemmel for en optimal begrensnig av sin oppgjørssisiko.

Aarbakkeutvalget påpeker under pkt 4.7.2 s 55 at konnekse rettsforhold - hvor partenes krav mot hverandre springer ut av samme rettsforhold - har vært anført som situasjoner der motregningsretten har hatt en særlig berettigelse. Behovet for å kunne inngå bindende avtaler om sluttavregning oppstår hvor partene har tilknytningsforhold til hverandre som følge av løpende forretningsforhold. Dekningslovens regler er ikke utarbeidet med henblikk på transaksjoner hvor partene inngår mange motgående kontrakter seg i mellom. Dette vil imidlertid være situasjonen også i mange ikke-finansielle bransjer med multinasjonale forbindelser. Det er derfor Norges Banks oppfatning at det i denne sammenheng ikke foreligger grunnlag for å skille mellom hvilke aktører som har inngått kontraktene.

Under henvisning til bl a Lamfalussyrapporten, påpeker Aarbakkeutvalget under pkt 4.7.3 s 56/57 at den generelle risikoreduksjonen som følger av motregningsavtaler, begunstiger de usikrede kreditorer generelt og vil være til fordel for aktørene i markedet. En motsatt ordning kan føre til betydelige ringvirkninger og finansiell ustabilitet ved eventuelt mislighold eller konkurs. På bakgrunn av spothandelens store omfang i det norske markedet, er det klart at synspunktet har vel så stor relevans for spotkontrakter som for derivatkontrakter, og uansett hvilke aktører som er parter i avtalene.

Det lovutkastet som foreligger, har ingen avgrensning med hensyn til hvilke aktører bestemmelsene er ment å skulle gjelde for. Som Norges Bank tidligere har påpekt, er det en nær sammenheng mellom spotavtaler og andre avtaler innen handelen med rente og valuta, og det vil være lite heldig om reglene for spotavtaler utformes med sentrale avvik fra det øvrige regelverket. Det er videre et faktum at instrumenter som omfattes av lovforslaget kan brukes til å arrangere en spottransaksjon. Aktører som eventuelt ikke gis motregningsadgang for spothandel, vil dermed kunne omgå lovverket slik at effekten av en slik regulering er uklar. Dette vil imidlertid innebære høyere kostnader, fordi det er nødvendig å gjennomføre flere parallelle transaksjoner.

3. Deltakelse i multilaterale motregningssystemer

Innledningsvis må det understrekes at det ikke bare er deltakelse i multilaterale motregningssentraler, slik det spørres om, som vil vanskeliggjøres av manglende lovgivning. Det er også viktig at norske banker har mulighet til å inngå bilaterale motregningsavtaler. Norges Bank har tidligere fremhevet betydningen de multilaterale motregningssystemene har for reduksjon av systemrisiko. For bankenes umiddelbare konkurranseposisjon er imidlertid andre motregningsformer viktigere. Internasjonalt benyttes bilaterale avtaler om motregning i stor utstrekning. Det er i stadig økende grad kjent at slike avtalers rettslige stilling er svak i Norge når det gjelder motregning i en konkurssituasjon. En avskjæring fra muligheten til å inngå slike kontrakter kan ha vel så store forretningsmessige konsekvenser som utelatelse fra deltakelse i multilaterale motregningssentraler som f.eks. ECHO³.

3.1 Hindringer for norsk deltakelse

Innenfor den tidsramme på ett år som departementet antyder, er deltakelse i ECHO et viktig spørsmål for norske banker. ECHO har pr i dag motregning og oppgjør av 15 valutaer, herunder norske kroner, mellom 17 deltakende banker. Ytterligere 15 banker forbereder deltakelse. 2 norske banker opptrer i dag som korrespondentbanker for ECHO. Norges Bank står i løpende kontakt med ECHO og deres tilsynsmyndighet, Bank of England.

ECHOs regelverk forhindrer prinsipielt ikke at en deltakende bank bare sender termin- og swapkontrakter gjennom systemet. En rekke forhold tilsier imidlertid at norske banker likevel neppe vil kunne opptas som deltakere i systemet. Det er verken teknisk eller sikkerhetsmessig skilt mellom ulike transaksjonstyper. Bank of England har i denne sammenheng antydnet at de ikke vil akseptere deltakelse fra land hvor motregning av hele ECHOs produktspekter ikke er beskyttet. Dette henger sammen med at ECHO automatisk trer inn som motpart i inngående transaksjoner, og en sikker juridisk ramme er derfor helt nødvendig.

ECHOs rutiner for behandling av overskridelser av enkelt deltakernes eksponeringsgrenser i systemet inkluderer bruk av spotkontrakter. En norsk bank vil ikke kunne delta i dette opplegget, verken med dagens norske lovgivning eller ny lovgivning slik denne er foreslått av departementet. Den store sikkerheten som alternativt kunne stilles kan i seg selv av kostnadsgrunner vanskeliggjøre norsk deltakelse. En særbehandling av norske banker på dette området er imidlertid uansett lite sannsynlig.

3.2. Konsekvenser ved at norske banker ikke deltar

Norges Bank har, på bakgrunn av BIS-rapporten om valutaoppgjøringsrisiko, argumentert for bruk av multilaterale motregningsavtaler. Disse har sentral betydning for reduksjon av

³ECHO er et multilateralt system basert på avtaler om bilateral motregning mellom ECHO og den enkelte deltaker.

systemrisiko og dermed hele den finansielle stabilitet. Simuleringer fra Multinet⁴ viser at multilateral motregning reduserer kreditteksponeringen med rundt 80% i forhold til brutto oppgjør, når det multilaterale systemet omfatter 12 motparter i 7 ulike valutaer. Denne reduksjonen kan ved flere deltakere bli så høy som 90%.

Varigheten av den totale risikoeksponeringen⁵ internasjonalt ble i BIS-rapporten anslått til tre dager. Gjennom ECHOs rutiner vil den reduseres til en dag. Dersom de viktigste norske valutabanker deltar, vil det gi vesentlige bidrag til redusert systemrisiko i det norske markedet. Med tilstrekkelig lovgivning på plass kan dette fra ECHOs side skje innen kort tid.

4. Valutaposisjoner knyttet til spothandel

I Norges Banks brev av 19 mars ble det presentert tall for handelsvolumet i det norske valutamarkedet. Tallene relaterte seg imidlertid hovedsakelig til markedet samlet, uten å skille ut spotavtaler spesielt. Dette ble gjort for å understreke betydningen av risikoreducerende tiltak generelt. Ved drøfting av de umiddelbare konsekvenser av motregningsadgangen som er foreslått i Ot prp nr 29, vil det også være viktig å vise omfanget av norsk handel med spot valutakontrakter, slik departementet ber om.

Norges Bank innhenter data fra norske banker, og utarbeider derivatstatistikk. Nedenfor gis tall for bankenes utestående spotforretninger. Beholdningene varierer mye, og det er hensiktsmessig å se på gjennomsnittstall over en lengre periode. Gjennomsnittene i tabellen nedenfor er basert på tall for siste dag i hver måned over perioden. Motregningsreglene som foreslås i lovforslaget, vil utelukke alle ordinære spotkontrakter fra risikoreducerende motregning, mens spotdelen av en swaptransaksjon antas å omfattes av lovgivningen, og er derfor utelatt her.

Perioden 31.01.96 - 31.05.96:	Mill NOK
Gjennomsnittlig utestående kjøpskontrakter	53 100
Gjennomsnittlig utestående salgskontrakter	57 200
Brutto beholdning	110 300
Perioden 30.06.96 - 31.01.97:	
Gjennomsnittlig utestående kjøpskontrakter	62 000
Gjennomsnittlig utestående salgskontrakter	59 100
Brutto beholdning	121 100

⁴Amerikansk multilateralt motregningssystem.

⁵Dette gjelder den totale valutaoppgjørslrisikoen slik den er definert av BIS.

Differansen mellom de to periodene har til en viss grad sammenheng med den økte aktiviteten i markedet for norske kroner i slutten av 1996, men gir samtidig uttrykk for veksten i valutamarkedene. Potensialet for motregning i løpende oppgjør vil avhenge av spredningen i valutaslag, antall motparter og mulighetene til å delta i multilaterale motregnings- og oppgjørssystemer, men dersom øvrig avtaleverk er på plass vil antall valutaslag ikke ha betydning ved en sluttavregning.

Valutaoppgjørssystemrisikoen bestemmes av brutto beholdninger. Dette er beløpet som norske banker skal betale ut, mot en annen valuta fra motparten, innen to dager. Så snart en betaling er sendt med ugjenkallelig virkning, er banken utsatt for risiko. Etter BIS' definisjon, varer denne eksponeringen helt til motpartens betaling er bekreftet endelig mottatt. Bekreftelse er anslått til å foreligge etter tre dager i gjennomsnitt. I denne perioden er alle utbetalinger i prinsippet utsatt for risiko, selv om motparten sender sin betaling først. Dette skyldes tekniske forhold omkring meldingsrutiner, bankenes egne rutiner samt mangelfullt utviklede oppgjørssystemer. Hvilken part som først sender sin betaling ugjenkallelig er i første omgang avhengig av de ulike lands tidssoner og åpningstider i betalingssystemene, men også her kan praksis i bankene spille inn. Som nevnt vil deltakelse i ECHO redusere den gjennomsnittlige tiden for risikoeksponering fra tre til en dag.

5. Avsluttende merknader

Det er grunn til å understreke den internasjonale fremdrift vedrørende reduksjon av risikoen ved valutaoppgjør. Dette gjelder de aller fleste av Norges viktigste handelspartnere. Betydningen av en harmonisering av norsk lovverk er vesentlig. Selv det tidsperspektiv for regulering av spotkontrakter som departementet antyder i brev av 9 april 1997, i underkant av ett år, vil etter Norges Banks mening være for lenge. Med det internasjonale fokus det i dag er på motregningsavtalers betydning for risiko og kostnader, kan et norsk regelverk som ikke tilfredsstillt bredt anerkjente krav, i løpet av kort tid svekke norske aktørers stilling som motparter i valutahandel. Det er også et mål å få redusert systemrisikoen i det norske valutamarkedet i takt med utviklingen i andre land.

Vi håper at vi med dette har gitt utfyllende svar på de spørsmål departementet reiser, og står naturligvis tilgjengelig dersom ytterligere opplysninger er ønskelig.

Med vennlig hilsen

Gunnvald Grønvik (e.f.)

Jon Bergundhaugen

Finansdepartementet
 Postboks 8008 Dep.
 0030 OSLO

Deres ref.

Vår ref.
 JURA/FIBE
 JO/GBr/9505459

Oslo
 21. mai 1997

REVISJON AV VERDIPAPIRSENTRALLOVEN

Norges Bank er kjent med at Finansdepartementet vurderer behovet for å iverksette en revisjon av verdipapirsentralloven (vpsl). Norges Bank ser et klart behov for en slik lovgjennomgang, og er dessuten beredt til å delta i et slikt arbeid som vi antar Finansdepartementet snarlig vil gå i gang med.

Norges Bank og Verdipapirsentralen har utarbeidet en felles rapport om mulige tiltak for å effektivisere og sikre verdipapiroppgjørssystemet (VPO). Denne rapporten har nå vært på høring til de mest sentrale brukergrupper og myndighetsorgan. Rapporten ble sammen med kopi av høringsbrevet av 6. desember 1996 fra de to institusjonene sendt til Finansdepartementet til orientering. Flere av høringsinstansene har gitt uttrykk for at det foreligger et klart behov for rettslige avklaringer i forbindelse med VPO, og påpeker dessuten behovet for en revisjon av vpsl.

Vi er også kjent med at VPS har tatt opp spørsmålet i brev av 23. august 1995 til Finansdepartementet, og videre i brev av 5. september 1996 til Finansministeren. I sistnevnte brev vises det til at Norges Bank støtter VPS sitt syn om behovet for endringer i regelverket, jf. bl.a. ovennevnte arbeid.

Ved en lovgjennomgang kan det være hensiktsmessig at en i første omgang prioriterer de mest nødvendige tilpasninger og endringer som kan gjennomføres på kort sikt, og eventuelt gir lengre tidsramme til den fulle gjennomgangen.

Vpsl er ikke utformet med sikte på et oppgjørssystem, med levering av verdipapirer mot betaling, som har vært gjeldende siden oppstarten av VPS. Det er bl.a. ikke entydig når rettsvern etableres for handler som inngår i VPO etter vpsl § 5-1. Dette er lite tilfredsstillende i et rettighetsregister som VPS.

Oppgjørssystemet for verdipapirhandler er under endring bl.a. som følge av endringer i betalingsoppgjørene i Norges Bank. Det vurderes å etablere bruttooppgjør for verdipapirhandler, dvs. oppgjør handel for handel med overføring av verdipapirer mellom

konti i VPS samt tilordnet/synkronisert overføring mellom pengekonti i Norges Bank. Videre vurderes muligheten for flere oppgjør samme dag, dvs. at VPS flere ganger om dagen foretar netto avregning for papirer og penger, og med tilhørende oppgjør. Disse tiltakene har både en risikoreducerende og en effektivitetsfremmende effekt, men vil kreve endring i reglene i vpsl §§ 5-1 annet ledd og 5-3 om tvangsforretningers fortrinn og om rettsvern i konkurs.

Det vurderes også tiltak for mer effektiv og fleksibel sikkerhetsstillelse, herunder såkalt realtidspant og pantsettelse av deler av en verdipapirkonto i VPS. Realtidspant innebærer sikkerhetsstillelse med rettsvern fra tidspunktet fra innmeldelsen, mot i dag først dagen etter. Muligheten for hurtig og fleksibel bruk av verdipapirer som sikkerhet i oppgjør vil være svært ønskelig. Dette vil både bidra til redusert risiko og en mer effektiv gjennomføring av betalingsoppgjørene i Norges Bank. Det vil også få virkning for oppgjør for handel i statspapirer og for statlige betalingsoppdrag. Det vil snarlig bli innført kontinuerlig oppgjør gjennom dagen i Norges Bank. Dette vil innebære at bankene må kontrollere sin likviditet løpende gjennom dagen for gjennomføring av betalingsoppgjørene. Bankene vil da ha økt behov for hurtigere endring av sikkerheter overfor Norges Bank som ledd i skaffe seg tilstrekkelig låneadgang gjennom dagen. Kostnadmessig har det også betydning med en effektiv utnyttelse av verdipapirbeholdninger, også til sikringsformål.

Økt internasjonalisering i verdipapirhandel skaper et generelt behov for en nærmere vurdering av nasjonale regelverk. Det gjelder bl.a. for utenlandske aktørers tilknytning til og ansvar i nasjonale verdipapirsystem. Økt grensekryssende handel var en av årsakene til revisjon av regelverket for verdipapirsentralene i Sverige og i Danmark. I Sverige ble lovgivningen vedrørende VPC endret fra 1. april 1996 som ledd i svensk tilpasning til Investeringsstjenedirektivet (ISD). VPC kan nå knytte til seg utenlandske aktører som opererer som kontofører fra sitt hjemland, og kan også operere som kontofører og forvalter i annet lands verdipapirsentral. Den danske Børsreform II, som ble vedtatt 20. desember 1995, ga grunnlag for en tilsvarende modernisering av regelverket for den danske verdipapirsentralen VP.

På denne bakgrunn ber Norges Bank om at Finansdepartementet tar initiativ til en revisjon av vpsl, særlig m.h.t. en del sentrale spørsmål som kan vurderes løst på kort sikt. Norges Bank deltar gjerne i dette arbeidet.

Kopi av dette brevet er sendt til Kredittilsynet og Verdipapirsentralen til orientering.

Med hilsen

Kjell Storvik

Jo Forfang

13. NOV. 1996

Norges Bank
Bankplassen 2
0151 OSLO

Att.: Sentralbanksjef Kjell Storvik

NORGES BANK Forbrukerrådet		
13 NOV. 1996		
Saknr 9602034	Doknr 1	
Avd SBS	Avskt	Ark 710.0

FIM

VEDLEGG 8

Forbrukerråd
The Consumer Council of Norway

Postadresse: Postboks 8104 Dep. N-0052 O
Kontoradresse: Strandveien 35. Lysal

Org.nr.: 871 033 382 M
Telefon: 67 59 96

Bankgiro: 6222.05.315
Postgiro: 0805 5 17 65

Saksbehandler:	Vår dato:	Vår referanse:	Deres dato:	Deres referanse:
Mette Brynnildsen Tlf.: 67 599724	11.11.1996	96-00404-01 816/MB		

PRISING AV BANKENES BETALINGSTJENESTER.

Det har foregått en omlegging av bankenes rutiner når det gjelder betalingsformidling. Overgangen til elektroniske betalingsformer og til et felles girosystem for post og bank med derav bedre utnytting av infrastruktur, har medført lavere kostnader for bankene. Samtidig har det skjedd en sterk økning i kortbruken hvor det ligger et sterkt element av faste kostnader, med derav følgende synkende grensekostnad.

Det hevdes fra flere hold at betalingsformidlingen gir bankene milliardfortjeneste. Forbrukerrådet mener at bankene nå må gi en oversikt over hvilke kostnader de legger inn i oppbyggingen og bruken av betalingstjenster. De må også vise en oversikt over hvor mye de egentlig tjener. De lavere kostnadene som rasjonaliseringen har gitt, må nå komme brukerne til gode i form av lavere gebyrer.

Forbrukerrådet er kjent med at flere banker tilbyr sine kunder høye innskuddsrenter på tradisjonelle lønns- og brukskonti samtidig som bruken av betalingstjenester er høyere enn det som er vanlig i markedet. Dette gjør det vanskelig å sammenligne betalingstjenestene og få oversikt over hva effektiv rente blir, ved vanlig bruk av kontoen. Forbrukerrådet vil ta problemstillingen direkte opp med Forbrukerombudet sett i relasjon til markedsføringsloven.

Forbrukerrådet henviser til artikkel i Dagens Næringsliv den 18/10 og oppslag i Dagbladet den 5/11 og imøteser Deres kommentarer.

Vennlig hilsen
for FORBRUKERRÅDET

Per Anders Ståheim
direktør

Erik Selgård

Telefax: Informasjonsavdeling 67 53 1
Telefax: Forbrukerpolitisk avdeling 67 53 6
Telefax: Administrasjonsavdeling 67 58 3

Forbrukerrådet
 Postboks 8104 Dep.
 0032 Lysaker

Deres ref.
 96-00404-01
 816/MB.

Vår ref.
 FIM/BETA/JOB(9602034)

Oslo
 12 februar 1997

PRISING AV BANKENES BETALINGSTJENESTER

Det vises til Forbrukerrådets brev av 11. november 1996 hvor det bes om kommentarer i forbindelse med den pågående debatt omkring bankenes prising av betalingstjenester.

Norges Banks kostnadsundersøkelser fra 1988/89 og 1995 viser at banknæringen er inne i en omlegging av prispolitikk innen betalingsformidling. Tradisjonelt har kostnadene forbundet med disse tjenestene i liten grad vært dekket gjennom direkte prising, mens floatinntekter fra de ulike transaksjoner har vært en viktig inntektskilde. Likevel har betalingsformidling vært en virksomhet drevet med negativt resultat, subsidiert fra andre sider av bankvirksomheten. I den senere tid har bankene beveget seg mot en mer direkte kostnadsdekning, samtidig som floatinntektene har blitt betydelig redusert. Kostnadsundersøkelsene er fremstilt i Norges Banks årsrapporter om betalingsformidling for 1994 og 1995.

Resultatet av denne utviklingen er at de relative prisene på tjenestene nå i større grad enn tidligere gjenspeiler de relative kostnadene. Forbrukerne gis dermed incentiv til å vri etterspørselen i retning av de mer kostnadseffektive tjenestene, slik at ressursbruken i finansnæringen og samfunnet som helhet forbedres. På bakgrunn av kostnadsundersøkelsene Norges Bank har foretatt, virker det likevel rimelig å anta at prisene på betalingstjenester i privatmarkedet fortsatt er lavere enn kostnadene.

Elektroniske betalingstjenester er på kort sikt forbundet med meget lave grensekostnader, og de høye etableringskostnadene slike systemer krever vil derfor trolig føre til stordriftsfordeler. Økt volum på elektroniske tjenester ut over dagens nivå vil være samfunnsøkonomisk ønskelig, siden det kan redusere enhetskostnadene ved disse tjenestene ytterligere og dermed frigjøre ressurser i næringen. Samtidig vil de mest kostnadskrevenne tjenestene raskere kunne fortrenge fra markedet dersom tilbyderne tilpasser de relative prisene til kostnadene.

Norges Bank har lenge vært opptatt av å unngå krysssubsidiering mellom kredittformidling og betalingstjenester, og av at prissystemet ellers er innrettet slik at betalingsystemene utnyttes på en effektiv måte. Dette ble bl.a påpekt i Norges Banks høringsuttalelse til NOU 1994:19 "Finansavtaler og finansoppdrag". Det negative resultatet innen betalingsformidling i privatmarkedet dekkes i praksis inn på andre områder, herunder f eks gjennom rentemarginen. Konsekvensen er at lånekunder og innskytere bærer deler av kostnadene ved betalingstjenestene. Hvordan kostnadene dekkes inn, kan også variere mellom kundegrupper. Implisitt prising av betalingstjenester gjennom lavere innskuddsrente og høyere lånerente, gjør det vanskeligere for kundene å vurdere de reelle priser på tjenestene. Dessuten vil slik implisitt prising i praksis innebære at enkeltkunder betaler ulik pris på samme betalingstjenester. Prisen vil faktisk variere med størrelsen på kundenes innskudd og utlån og bankens rentemargin. Også bankkundene vil derfor kunne tjene på en økt bruk av direkte priser. Bedre ressursallokering og mer rasjonell drift i betalingsformidlingen vil over tid komme kundene til gode både gjennom bedre rentebetingelser og lavere priser på betalingstjenester. Dette vil konkurransen bankene i mellom også bidra til.

Alt i alt er det Norges Banks syn at markedet for betalingstjenester er inne i en positiv utvikling. Det anses for viktig at kundene får tilfredsstillende informasjon om de reelle prisene både på betalingstjenester og på spareproduktene som tilbys. Dette vil forenkle kundenes valg av best mulig løsning, og kostnadsreduksjonene vil også mer effektivt komme kundene til gode. Kundenes valg vil da bidra til en effektivisering som over tid vil være til fordel både for den enkelte kunde og for samfunnet som helhet.

Pristabellene i avisartiklene som Forbrukerrådet viser til, ser ikke ut til å gi entydig svar på hva som er lønnsomt for den enkelte kunde, og Norges Bank kjenner ikke metode og datagrunnlag godt nok til å kommentere undersøkelsene spesifikt. Imidlertid må denne type oppmerksomhet om priser og tjenester antas å bedre informasjonen til bankenes kunder, og dermed fremme en effektivisering i betalingsformidlingen.

Med hilsen

Gunnvald Grønvik (e.f.)

Jon Bergundhaugen